

به نام آفریننده‌ی زیبایی‌ها

مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز

چهارمین همایش ملی ادبیات کودک و نوجوان

«ادبیات کودک و نوجوان و تصویرگری»

دومین جشنواره‌ی پژوهش (معرفی پایان‌نامه‌های برتر)

۱۰ و ۱۱ اردیبهشت ۱۳۹۲

دانشگاه شیراز

برنامه و چکیده‌ی مقالات

چهارمین همایش ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

تنظیم‌کننده و ویراستار: نسرین قاسمی

اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۲

چهارمین همایش ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز

۱۰ و ۱۱ اردیبهشت ماه ۱۳۹۲، دانشگاه شیراز

برگزارکنندگان:

مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

با همکاری: آموزش و پرورش فارس، انجمن‌های علمی دانشجویی دانشکده‌های علوم انسانی و علوم تربیتی

دبیر علمی: دکتر سعید حسام‌پور

دبیر اجرایی: حسین مسنن فارسی

شورای علمی همایش: دکتر محبوبه البرزی، دکتر فریده پورگیو، سحر ترهنده، دکتر مهدی حجوانی، دکتر سعید حسام‌پور، دکتر مرتضی خسرونژاد، دکتر فریبا خوشبخت، دکتر زهرا ریاحی‌زمین، دکتر زرین‌تاج واردی

دبیر علمی جشنواره‌ی پژوهش: دکتر فریده پورگیو

دبیر اجرایی جشنواره‌ی پژوهش: دکتر محبوبه البرزی

شورای علمی جشنواره‌ی پژوهش: دکتر هاجر ستوده، دکتر مصطفی صدیقی، دکتر منیژه عبداللهی، دکتر جواد فرزانه‌فر، دکتر لیلا مکتبی‌فرد

گروه اجرایی: مرجان کامیاب، گلبو مهاجر، سودابه شکرالله‌زاده، نسرين قاسمی، ندا فرنیاء، عطیه فیروزمند، مهناز جوکاری، فرناز ملکی، ستاره ترابی، صدیقه مصری، سیده مریم کریمی شهیدی، منیره عیدی‌پور، سعیده ساجدی

طراح پوستر و کارت دعوت: سمانه قاسمی

نماآهنگ‌ها: سمانه قاسمی، حسین مسنن فارسی

با سپاس ویژه از گروه واژه‌ها و تصویرها، مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز

برنامه‌ی همایش

مکان: پردیس ارم، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی،

تالار علامه جعفری و سالن دکتر شهیدی

سه‌شنبه ۱۳۹۲/۲/۱۰

آیین گشایش (۸ تا ۱۰ صبح)

مکان: سالن علامه جعفری

برنامه	ساعت
قرآن و سرود ملی جمهوری اسلامی ایران پخش نماآهنگ (همایش‌های مرکز)	۸ تا ۸:۲۰
سخنرانی دکتر مصطفی سعادت، معاون پژوهشی دانشگاه شیراز پخش نماآهنگ (یاد یاران)	۸:۲۰ تا ۸:۳۰
گزارش دکتر سعید حسام‌پور، دبیر علمی همایش	۸:۳۰ تا ۸:۴۵
پخش نماآهنگ (همایش چهارم)	۸:۴۵ تا ۸:۵۰
سخنرانی آقای صادق رضایی، مدیرعامل کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	۸:۵۰ تا ۹:۰۵
سخنرانی دکتر مرتضی خسرونژاد، مدیر مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز	۹:۰۵ تا ۹:۲۰
سخنرانی دکتر نورالدین زرین کلک	۹:۲۰ تا ۹:۵۰

۱۰ تا ۱۰:۳۰: استراحت و پذیرایی

سخنرانی‌های همایش:

برای هر سخنرانی ۲۰ دقیقه و برای پرسش و پاسخ مربوط به آن ۵ دقیقه زمان در نظر گرفته شده است.

برنامه‌ی صبح (۱۰:۳۰ تا ۱۲:۱۵)

مکان: سالن علامه جعفری و سالن شهیدی

نام مقاله	سخنران	زمان	سالن علامه جعفری
خلاقیات و کتاب‌های تصویری	دکتر محبوبه البرزی	۱۰:۳۰ تا ۱۰:۵۵	هیأت ریسه : دکتر لطیفیان
درک عناصر و نشانه‌های بصری در کتاب‌های تصویری	سحر ترهنده	۱۰:۵۵ تا ۱۱:۲۰	آقای رحماندوست دکتر مکتبی‌فرد
کلیشه‌های جنسیتی در تصاویر داستان‌های دهه‌ی ۸۰ کودکان	دکتر عاطفه جمالی	۱۱:۲۰ تا ۱۱:۴۵	
ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری و تأثیر مخاطب بر خوانش آن‌ها	بهار اشراق	۱۱:۴۵ تا ۱۲:۰۵	

نام مقاله	سخنران	زمان	سالن دکتر شهیدی
تصویرسازی دینی و تفاوت‌های آن با تصویرسازی غیردینی	مهرنوش مشیری	۱۰:۳۰ تا ۱۰:۵۰	(تصویرگری دینی و بومی)
نگاهی به شگردهای تصویرگری پیتر سیس در کتاب مجمع پرندگان (اقتباسی از منطق الطیر عطار نیشابوری برای نوجوانان)	شیدا آرامش‌فرد	۱۰:۵۵ تا ۱۱:۱۵	هیأت ریسه: آقای شاه‌آبادی
کارکرد نگارگری ایرانی در بومی‌سازی تصویرگری کتاب کودک و نوجوان	سعیده حسن‌شاهی دکتر حسین کیانی	۱۱:۲۰ تا ۱۱:۴۰	دکتر خوشبخت، دکتر شمشیری
تصویرگری مذهبی (داستان‌های مذهبی گروه سنی ب و ج)	دکتر زرین‌تاج واردی	۱۱:۴۵ تا ۱۲:۰۵	

برنامه‌ی عصر (۱۵:۳۰ تا ۱۶:۲۵)

نام مقاله	سخنران	زمان	سالن علامه جعفری (تازه‌های نقد و نظریه و روش شناسی)
تحلیل محتوا و نقد ادبی در ادبیات کودکان: خواهران غریب یا قریب؟	دکتر لیلا مکتبی فرد	۱۵:۳۰ تا ۱۵:۵۰	نشست نخست هیأت ریسه: دکتر حسام‌پور آقای رحماندوست
بررسی سیر تحول تاریخی تصویرگری در داستان خاله سوسکه	مسیح ذکاوت زهرا ناظمی	۱۵:۵۵ تا ۱۶:۱۵	
کودکی: پاسخ دلوزی به مسأله‌ی تکامل	محبوبه فرهنگی	۱۶:۲۰ تا ۱۶:۴۰	خانم دکتر جمالی

۱۶:۴۵ تا ۱۷ پذیرایی و استراحت

مقایسه‌ی شگردهای اعمال اقتدار و آزادی در کتاب‌های داستانی تصویری ایرانی و انگلیسی	علی شیروانی شیری دکتر حسنعلی بختیار نصرآبادی دکتر محمدحسین حیدری	۱۷ تا ۱۷:۲۰	سالن علامه جعفری (تازه‌های نقد و نظریه و روش‌شناسی)
شگردهای تمرکززدایی در کتاب‌های تصویری کودکان	سمانه قاسمی	۱۷:۲۵ تا ۱۷:۴۵	نشست دوم هیأت ریسه: دکتر عبداللہی دکتر پورگیو دکتر صدیقی
تحلیل تأملی داستان روزی که زرافه‌ی من گلودرد شد	شهرزاد راهنما بیات دکتر سعید حسام‌پور	۱۷:۵۰ تا ۱۸:۱۰	

نام مقاله	سخنران	زمان	سالن دکتر شهیدی (نقدها و پژوهش‌ها)
مجید ادبیات کودک را تعریف می‌کند: مطالعه‌ای نظری در تعریف عملی ادبیات کودک	حامد اخلاقی	۱۵:۳۰ تا ۱۵:۵۰	نشست نخست هیأت ریسه: خانم ترهنده دکتر نجاریان دکتر غلامی
بررسی مفهوم هویت ملی در کتاب‌های داستانی-تصویری	دکتر بابک شمشیری مختار ذاکری	۱۵:۵۵ تا ۱۶:۱۵	
تأملی بر هیچ‌چانگی هیچ هیچ‌چانه و رابطه‌ی متن و تصویر در آن	سودابه شکرالله‌زاده ستاره ترابی دکتر جواد فرزانه	۱۶:۲۰ تا ۱۶:۴۰	

۱۶:۴۵ تا ۱۷ پذیرایی و استراحت

نام مقاله	سخنران	زمان	سالن دکتر شهیدی (نقدها و پژوهش‌ها)
نقدی بر تصاویر کتاب‌های فارسی (بخوانیم) دوره‌ی دبستان از دیدگاه اصول تصویرگری	دکتر محمدرضا نجاریان	۱۷ تا ۱۷:۲۰	نشست دوم هیأت ریسه: دکتر البرزی دکتر فرزانه دکتر ستوده
بررسی تطبیقی شخصیت و شخصیت‌پردازی در دو کتاب داستانی تصویری برگزیده‌ی ایرانی و خارجی: کفش‌های هیپا و شیپا و گوریل (برپایه‌ی نظریه‌ی ماریا نیکولایوا و کارول اسکات)	ملیحه مصلح دکتر فریباخوشبخت	۱۷:۲۵ تا ۱۷:۴۵	
تحلیل فرم و محتوای تصویرگری اساطیر شاهنامه در ادبیات اسطوره‌ای کودکان (در کتاب‌های مصور کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان)	راضیه مختاری دهکردی	۱۷:۵۰ تا ۱۸:۱۰	

برنامه‌ی کارگاه

کارگاه آموزشی تصویرگری: ساعت ۲ تا ۵

مدیر کارگاه: دکتر نورالدین زرین کلک

چهارشنبه ۹۲/۲/۱۱

هم‌اندیشی‌ها (۸ صبح تا ۱۲ ظهر)

مکان: سالن علامه جعفری

ساعت	موضوع هم‌اندیشی	با حضور
۸ تا ۹:۳۰	نقد و بررسی آثار خانم مهکامه شعبانی	دکتر خوشبخت (مدیر جلسه) خانم مهکامه شعبانی (تصویرگر) خانم سحر ترهنده (پژوهشگر و منتقد تصویرگری) آقای جمال‌الدین اکرمی (پژوهشگر و منتقد تصویرگری)

۹:۳۰ تا ۱۰:۱۵ استراحت و پذیرایی و بازدید از پوسترها

۱۰:۱۵ تا ۱۲	آسیب‌شناسی کتاب‌های داستانی - تصویری (توصیف وضعیت موجود - به سوی وضعیت مطلوب)	دکتر سعید حسام‌پور (مدیر جلسه) آقای مصطفی رحماندوست (شاعر و نویسنده) آقای کیانوش غریب‌پور (مدیر هنری) خانم مهکامه شعبانی (تصویرگر) آقای علی اصغر سیدآبادی (نویسنده) دکتر مهران حجوانی (سرپرستار نشر افق) خانم سحر ترهنده (پژوهشگر و منتقد تصویرگری)
-------------	---	--

آیین پایانی (۱۲ تا ۱۳)

- معرفی پایان‌نامه‌های برتر دانشجویی (اعلام نتیجه‌ی جشنواره‌ی پژوهش)

- مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان نخستین دوره‌ی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک ایران

- بیانیه‌ی پایانی همایش

فهرست چکیده‌ها

۱. تصویرسازی دینی و تفاوت‌های آن با تصویرسازی غیردینی.....
چکیده‌ی سخنرانی مهرنوش مشیری
۲. نگاهی به شگردهای تصویرگری پیترو سیس در کتاب مجمع پرنندگان.....
شیدا آرامش‌فرد
۳. بررسی مدالیتی و رابطه‌ی متن و تصویر در آثار تصویری مهکامه شعبانی.....
فرزانه آقاپور / کلثوم صالحی
۴. روایت‌گری، عنصر فراموش‌شده در تصویرگری معاصر.....
وقار آقایی
۵. جایگاه تصویر در ادبیات پایداری - حوزه‌ی کودک و نوجوان - دوره‌ی دفاع مقدس.....
دکتر محمد آهی / معصومه ابراهیمی هژیر
۶. ادراک کودکان از تصویرهای کتاب خانم حنا به گردش می‌رود.....
نادیا احمدی
۷. نویسنده‌ی تصویرگر و همگرایی متن و تصویر، بررسی تطبیقی داستان‌های کودک فارسی، عربی و انگلیسی.....
حمید احمدیان / بشری‌سادات میرقادری / مرضیه قربان‌خانی / سمیه کاظمی
۸. مجید ادبیات کودک را تعریف می‌کند: مطالعه‌ی نظری در تعریف عملی ادبیات کودک.....
حامد اخلاقی
۹. جست‌وجوی رابطه‌ی تصویرگری و آرمان‌شهرخواهی در ادبیات کودک.....
نرگس اسکویی
۱۰. بررسی تأثیر نرم‌افزارهای گرافیکی بر آینده‌ی هنر تصویرسازی برای کودک و نوجوان.....
حسن اسماعیلی طاهری
۱۱. ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری و تأثیر مخاطب بر خوانش آن‌ها.....
بهار اشراق

۱۲. خلاقیت و کتاب‌های تصویری.....۱۳
دکتر محبوبه البرزی
۱۳. کتاب‌های تصویری (تمام تصویری) و تقویت مهارت‌های خواندن و سواد بصری در کودکان.....۱۴
فاطمه باجی
۱۴. تصویرسازی در فانتزی های کودکانه‌ی احمدرضا احمدی.....۱۶
علی بوذری
۱۵. درک عناصر و نشانه‌های بصری در کتاب‌های تصویری.....۱۷
سحر ترهنده
۱۶. کلیشه‌های جنسیتی در تصاویر داستان‌های دهه‌ی ۸۰ کودکان.....۱۹
عاطفه جمالی
۱۷. درک مفهوم با کمک تصاویر در کتاب‌های درسی سال اول دبستان.....۲۱
شهناز جمشیدی
۱۸. نادر ابراهیمی چهره‌ی ناشناخته‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان.....۲۲
فاطمه جنتی‌راد/ مجید پویان
۱۹. بررسی خواننده‌ی نهفته در متن و تصویر کتاب داستانی - تصویری خانم حنا به گردش می‌رود.....۲۳
مهناز جوکاری
۲۰. میزان دریافت و واکنش کودکان ۴-۶ ساله به تصاویر انتزاعی کتاب‌های داستانی.....۲۴
شکوه حاجی‌نصرالله
۲۱. بررسی ایدئولوژی دینی در ادبیات کودک در چارچوب رویکرد تامپسون.....۲۶
زهرا حامدی‌شیروان/ دکتر شهلا شریفی
۲۲. بررسی و تحلیل رابطه‌ی متن و تصویر در پنج اثر داستانی ادب پایداری به تصویرگری علی نامور.....۲۸
دکتر سعید حسام‌پور/ صدیقه مزارعی‌زاده
۲۳. کارکرد نگارگری ایرانی در بومی‌سازی تصویرگری کتاب کودک و نوجوان.....۲۹

سعیده حسن‌شاهی / دکتر حسین کیانی

۲۴. بررسی و تحلیل فعالیت‌های علمی منتشرشده در زمینه‌ی تصویرگری کتاب کودک در دهه‌ی ۸۰.....۳۰

سمیه خادمی

۲۵. نقش بازی‌های تصویری در گسترش خلاقیت.....۳۱

علی خدایی

۲۶. سهم تصاویر در روایت داستان‌های کودکان.....۳۲

اکبر درویشی

۲۷. نقش تصویر در ادبیات الکترونیک.....۳۳

مهشید دولت / مرجان فروغی

۲۸. تحلیل فرم و محتوای تصویرگری اساطیر شاهنامه در ادبیات اسطوره‌ای کودکان.....۳۴

راضیه دهکردی - فارسانی

۲۹. بررسی سیر تحول تاریخی تصویرگری در داستان خاله سوسکه.....۳۵

سیدمسیح ذکاوت / زهرا ناظمی

۳۰. زرافه‌ای که مرا فیلسوف کرد (تحلیل تأملی داستان روزی که زرافه‌ی من گلودرد شد).....۳۷

شهرزاد راهنمایات / دکتر سعید حسام‌پور

۳۱. لزوم بهره‌گیری تصویرگران از فنون و هنرهای پس از چاپ.....۳۸

دکتر جواد رسولی / زهرا رسولی

۳۲. بررسی کتاب‌های تصویری منتشر شده برای گروه سنی الف در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰.....۳۹

ماندانا رضوی‌زاده

۳۳. تصویر چهره‌ی پیامبران و امامان در کتاب‌های هدیه‌های آسمان دوره‌ی ابتدایی.....۴۰

هاجر سخاوت

۳۴. تحلیل تخیل‌شناختی چند فانتزی داستانی - تصویری کودکان بر اساس نظریه‌ی تخیل ژیلبر دوران.....۴۱

مهری سلیمان‌پور

۳۵. نقش جنسیت تصویرگر در ترسیم ایدئولوژی جنسیتی.....۴۲

راضیه سهرابی / سودابه شکرالله‌زاده

۳۶. آسیب‌شناسی کتاب‌های تصویری در ایران و چند پیشنهاد: ادیتوری چندمرحله‌ای..... ۴۴

علی‌اصغر سیدآبادی

۳۷. ویژگی‌ها و تفاوت‌های تصویر در دو گونه‌ی ادبی فانتزی و رئالیسم..... ۴۶

هاله سینایی‌نوبندگانی

۳۸. قابلیت‌های نگارگری مکتب شیراز در تصویرسازی کتب کودک گروه سنی ب و ج..... ۴۷

زهره سینایی‌نوبندگانی

۳۹. بررسی تطبیقی شگردهای ارتباطی متن و تصویر در شعرهای هیچانی فارسی و انگلیسی..... ۴۸

سودابه شکرالله‌زاده / ستاره ترابی / دکتر جواد فرزانه

۴۰. بررسی مفهوم هویت ملی در ادبیات کودک ایران..... ۵۰

دکتر بابک شمشیری / مختار ذاکری

۴۱. مقایسه‌ی شگردهای اعمال اقتدار و آزادی در کتاب‌های داستانی تصویری ایرانی و انگلیسی..... ۵۲

علی شیروانی‌شیری / دکتر حسنعلی بختیار نصرآبادی / دکتر محمدحسین حیدری

۴۲. نشانه‌شناسی تصویری دو کتاب توکایی در قفس و آهو و پرنده‌ها..... ۵۳

مونا طلاگر

۴۳. ویژگی‌های تصویرگری در مجموعه‌ی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب..... ۵۴

اکرم عارفی

۴۴. خاستگاه تصویرگری در ایران و سازوکار نقوش..... ۵۵

فروغ علی‌شاهروی

۴۵. بررسی شگردهای توانمندسازی در کتاب‌های داستانی - تصویری..... ۵۶

فاطمه فرنی

۴۶. بررسی عنصر روایت در تصویرگری کتاب شب‌بخیر فرمانده اثر اکبریور و تصویرگری زاهدی..... ۵۷

مهگان فرهنگ / سعید ذوالنوریان

۴۷. ادبیات کودک از منظر فلسفه‌ی دلوزی..... ۵۸

محبوبه فرهنگی

۴۸. شگردهای پارودی‌پردازی در برهم‌کنشی‌های متن و تصویر کتاب‌های برگزیده‌ی داستانی‌تصویری ایرانی و

خارجی..... ۵۹

عطیه فیروزمند

۴۹. شگردهای تمرکززدایی در کتاب‌های داستانی - تصویری کودکان..... ۶۱

سمانه قاسمی

۵۰. مقایسه‌ی تطبیقی پاراتکست‌های تصویری آثار کلاسیک ادبیات کودک و کتاب‌های مرغک..... ۶۲

فاطمه قاسمی‌پور / مریم‌سادات سجادی‌نژاد

۵۱. پژوهشی در زمینه‌ی برخورداری از زبانی جهانی با حفظ هویت ملی در تصویرگری کتاب‌های کودک..... ۶۳

سمانه قاسمی / گلبو مهاجر

۵۲. بررسی عناصر روایت دیداری برطبق نظر نیکولایوا در کتاب سفر به سرزمین وحشی‌ها..... ۶۵

مرجان کامیاب

۵۳. بررسی گرایش دانش‌آموزان پایه‌ی دوم ابتدایی به کتاب‌های داستانی تصویری..... ۶۶

نسترن گرگی / الهه شهسواری

۵۴. بررسی و تحلیل داستان بازنویسی شده طوطی و بقال از مهدی عزتی..... ۶۷

سودابه لطفی‌نژاد جلالی

۵۵. رستم، تصویری متناقض..... ۶۸

مریم محمدخانی

۵۶. شخصیت‌پردازی و صحنه‌پردازی به روایت تصویر در آثار اقتباسی از مثنوی برای کودکان و نوجوانان..... ۶۹

پروین مرتضایی

۵۷. بررسی تطبیقی شخصیت و شخصیت‌پردازی در دو داستان تصویری منتخب ایرانی و خارجی: کفش‌های هیپا و

شیپا و گوریل (برپایه‌ی نظریه‌ی ماریا نیکولایوا و کارول اسکات)..... ۷۰

ملیحه مصلح/ فریبا خوشبخت

۵۸. تحلیل محتوا و نقد ادبی در ادبیات کودکان: خواهران غریب یا قریب؟.....۷۱

لیلا مکتبی‌فرد

۵۹. بررسی ترجیح کودکان در گزینش کتاب‌ها با تأکید بر نقش تصویر و تأثیر واسطه‌ها در این میان.....۷۲

فرناز ملکی

۶۰. نقد تطبیقی تصویرهای کتاب ریاضی اول ابتدایی ایران و برخی از کشورهای عربی.....۷۳

آزاده منتظری

۶۱. بررسی طراحی زاویه‌دید و تأثیر آن در تولید تصاویر خلاقانه‌ی داستانی.....۷۴

مریم مهرورز

۶۲. تصویرسازی کتاب کودک: تصویرگر یا کودک!.....۷۵

ترانه نایینی

۶۳. نقدی بر تصاویر کتاب فارسی دبستان از دیدگاه اصول تصویرگری.....۷۷

دکتر محمدرضا نجاریان/ معصومه وطن‌پرست/ فرزانه مردانی

۶۴. تحلیل قصه‌های کودکان بر پایه‌ی نظریه‌ی پدیدارشناسی خواندن «رومن اینگاردن».....۷۸

دکتر علیرضا نیکویی/ سارا شیخ‌الاسلامی

۶۵. شخصیت‌پردازی از طریق تصویر در سبک‌های گوناگون تصویرگری.....۷۹

دکتر عبدالله ولی‌پور/ دکتر رقیه همتی

۶۶. جایگاه تصویر در شعر طنز کودک و نوجوان در سه دهه‌ی اخیر.....۸۰

شهرزاد همت‌زاده/ حسین مسجدی

تصویرسازی دینی و تفاوت‌های آن با تصویرسازی غیردینی

چکیده‌ی سخنرانی مهنوش مشیری

اصول، مبانی و معیاری هنر تصویرسازی دینی بر اساس مطالعات، تحقیقات و پژوهش چندین ساله‌ای به دست آمده‌است که می‌تواند راه‌های عملی و تئوری این هنر را برای هنرمندان و به خصوص تصویرسازان جوان هموار نماید. آنچه که در مقاله مطرح خواهد شد، به شرح و بسط این مبانی با ذکر مثال و گاه براساس قیاس میان تصویرسازی دینی و تصویرسازی غیردینی خواهد پرداخت. در زیر پاره‌ای از این مباحث نقل می‌شود:

۱. تصویرسازی دینی برآمده از آموزه‌های دین است و در وهله‌ی نخست، بیان‌کننده‌ی هویت هر دین.
۲. تصویرسازی دینی آمیزه‌ای از زیبایی و نظم و یا تجسم موسیقی و هندسه است.
۳. تصویرسازی دینی صرفاً به منظور تلذذ خلق نمی‌شود و به داشتن خصوصیات زیبا اکتفا نمی‌کند.
۴. در تصویرسازی دینی مفهوم خلاقیت، علی‌رغم تصویرسازی با موضوعات دنیایی، به منزله‌ی واردکردن حالات روان‌شناختی و شخصی هنرمند و نمایش نظرگاه‌های خاص و دلخواه او نیست.
۵. در تصویرسازی دینی تشخیص و شناخت دقیق سمبولیزم مبتنی بر ذات متعالی صور که ریشه‌هایی وحیانی دارد و از نظام الهی پیروی می‌کند، از ملزومات جدی است.
۶. تصویرسازی دینی ماندگار است و با ظهور و افول گرایش‌های فکری جاری در زمان، دستخوش تغییر نمی‌گردد؛ بنابراین از عنصر لازماتی برخوردار است و مقید به زمان خاص و متعلق به تاریخ معینی نیست که کهنه و منسوخ شود.
۷. تصویرسازی دینی به شدت از شیوه‌های مکاتب رئالیسم، هایپررئالیسم مدرن، ناتورالیسم و سوررئالیسم پرهیز می‌کند.
۸. استیلیزاسیون، ابسترکشن، تقلیل تصویر به سطوح رنگ و فرم‌های شکسته، کاهش اجزای صوری، حذف سایه‌ها و پرسپکتیو، انتخاب یک اسلیمی به جای پوشش گیاهی اثر، همه و همه از ویژگی‌هایی هستند که به هدف نمایش دنیایی شفاف و حتی‌المقدور، غیر دنیایی مورد استفاده قرار می‌گیرند، تا «اثر» را از ظاهر به باطن و از صورت به معنا متوجه سازند.
۹. به تصویرسازی‌هایی که مضمونی دینی دارند ولی فاقد قواعد و مبانی فوق هستند، نمی‌توان تصویرسازی دینی اطلاق کرد؛ بلکه نحوه‌ی اجرا نیز باید منشاء آیینی داشته باشد، تا بتوان با مشاهده‌ی اثر متوجه امر متعال گشت؛ یعنی ظرف و مظهر متناسب با هم باشند.

نگاهی به شگردهای تصویرگری پیتتر سیس در کتاب مجمع پرندگان (اقتباسی از منطق‌الطیر عطار نیشابوری)

شیدا آرامش‌فرد^۱

منطق‌الطیر عطار نیشابوری از تأثیرگذارترین منظومه‌های عرفانی فارسی در قرن هفتم است که تاکنون به زبان‌های بسیاری ترجمه شده و اقتباس‌های متعددی از آن صورت گرفته است. از جمله این اقتباس‌ها، کتابی تصویری از پیتتر سیس، نویسنده، فیلم‌ساز و تصویرگر مطرح ادبیات کودکان و نوجوانان، با عنوان مجمع پرندگان است. این نویسنده‌ی اهل چک‌اسلواکی که شیفته‌ی فرهنگ و عرفان ایرانی است، با خلق تصاویری جاندار و گیرا از منطق‌الطیر، برنده‌ی جایزه‌ی هانس کریستین آندرسن ۲۰۱۲ در لندن شد. از آنجایی که کتاب سیس تحت تأثیر یک داستان ایرانی تصویرگری شده و در جامعه‌ی جهانی مورد توجه قرار گرفته است، در این مقاله کوشیده شد تا این اثر در سه سطح نمادها، رنگ‌ها و تطبیق تصاویر با ابیات عطار بررسی شود. یافته‌های پژوهش نشان داد که سیس از جنبه‌های دیداری و قابلیت‌های منطق‌الطیر در تصویرگری به خوبی بهره برده و با قراردادن تصاویر در کنار متن اصلی، موجب دیگرگونه دیدن و تیزبینی و جلب توجه بیشتر مخاطب به متن شده است. سیس با توانمندی و وفاداری به متن اصلی، توانسته است درون‌مایه‌ی اصلی داستان را که وحدت وجود است، حفظ کند. وی با به‌کارگیری خلاقانه‌ی خطوط، رنگ‌ها و نمادها، در کنار حفظ سبک شخصی خود، زیبایی‌های این مثنوی عرفانی را برجسته‌تر کرده و شکوه و عظمت سفر به سوی ذات الهی و دشواری‌های این راه را به تصویر کشیده است.

کلیدواژه‌ها: منطق‌الطیر، تصویرگری، پیتتر سیس، اقتباس ادبی، ادبیات کودک و نوجوان.

^۱ . دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک

بررسی مدالیتی و رابطه‌ی متن و تصویر در آثار تصویری مهکامه شعبانی

فرزانه آقاپور^۱

کلثوم صالحی^۲

هدف مقاله‌ی حاضر، بررسی میزان خیال و واقعیت و نوع تعامل متن و تصویر، در کارهای تصویری مهکامه شعبانی است. شیوه‌ی پژوهش، بر اساس نظریه‌ی مدالیتی نیکولایوا است و تاکنون، از این دیدگاه، پژوهشی درباره‌ی آثار مهکامه شعبانی صورت نگرفته است. روش پژوهش کیفی است و گزینش نمونه‌ها به صورت هدفمند صورت گرفته است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در مقایسه‌ی میزان تخیل و واقعیت، تصویرگر، گرایش بیشتری به خیال دارد. گفتنی است رابطه‌ی متن و تصویر در بیشتر آثار تصویرگر، گسترشی و مدالیتی، از نوع نمایشی است.

کلیدواژه‌ها: مدالیتی، رابطه‌ی متن و تصویر، تخیل و واقعیت، ماریا نیکولایوا، مهکامه شعبانی.

---

^۱ . کارشناسی ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

^۲ . کارشناسی ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

روایت‌گری، عنصر فراموش‌شده در تصویرگری معاصر

وقار آفایی

بدون شک، تصویرسازی معاصر را باید ادامه روند نگارگری نسخ خطی در جغرافیای ایران‌زمین دانست. مهمترین دلیل این مدعا و در اصل شاید بتوان گفت فلسفه وجودی تصویرگری، حضورشان در کنار متن نوشتاری بوده است.

نیاز متن به حضور تصویر، تنها به مثابه‌ی عنصری تزئینی نبوده؛ بلکه نقشی مهم‌تر را پایه‌پای نوشتار در کتاب‌ها ایفا می‌نموده است. تصویر در واقع دریچه‌ای در ذهن بیننده می‌گشود تا مخاطب خود را در فضای متن قرار دهد و کاستی‌های متن را جبران کند و گاهی در بطن خود، به روایت داستان‌های موازی بپردازد. در قبال چنین وظایفی، نگارگر می‌بایست از تمامی عناصری که در اختیار داشت، بهره می‌برد و آن‌ها را در نهایت چیرگی و مهارت به کار می‌گرفت تا به هدف خود دست یابد.

در فضای مملو از تزئین مینیاتورها، اتفاقاتی موازی در جریان بود. از پرنده‌گان نغمه‌سرا و سگان بازیگوش و پیکره‌های در حال عشق‌بازی، نبرد یا گفت‌وگو گرفته تا حالت چهره و اندام‌ها و طرز قرارگیری عناصر در ترکیب‌بندی‌ها و... همگی در حال روایت‌گری بودند؛ حتی عناصری چون اسلیمی‌ها نیز نمادی از رشد و تعالی و عروج هستند و در ذات خود سیر تکاملی انسان را در طول حیات، از انسان عادی تا انسان متعالی روایت می‌کنند. از آن‌چه در پیش اشاره شد، می‌توان نتیجه گرفت که در این نگاره‌ها علاوه بر همنشینی بی‌بدیل فرم‌ها و رنگ‌ها در ترکیب‌بندی‌های معنادار با عنصری بسیار اساسی روبه‌رو هستیم: روایت‌گری، عنصری است که در تصویرسازی معاصر به دست فراموشی سپرده شده است.

تصاویر امروزی چه برای مخاطب کودک باشد چه بزرگسال، عاری از این خصیصه است؛ چراکه در آشفته‌بازار فرم و رنگ و ترکیب‌های مدرن، جایی برای ارتباط‌گیری با متن یا مخاطب در نظر گرفته نمی‌شود. تصویرگر معاصر با کمک تکنیک‌های جدید و ترکیب‌های پیچیده، می‌کوشد قدرت تصویرگری خود را ثابت کند و در میان عناصر بصری، ارتباط معنایی خاصی نمی‌توان یافت.

در این مقاله سعی من بر این بوده است که با نگاهی به پیشینه روایت‌گری در مینیاتورها، مقایسه‌ای بین شیوه‌های روایت‌گری در تصویرگری گذشته و معاصر انجام دهم و تصاویر کتاب‌های معاصر مربوط به کودکان و نوجوانان را از منظر روایت‌گری مورد تجزیه و تحلیل قرار دهم.

جایگاه تصویر در ادبیات پایداری - حوزه‌ی کودک و نوجوان - دوره‌ی دفاع مقدس

دکتر محمد آهی^۱

معصومه ابراهیمی هژیر^۲

تصویرسازی بیان اندیشه و مفاهیم در قالب تصویر است. تصویرگر باید از دانش روان‌شناسی، تعلیم و تربیت، آداب و سنن، پوشاک اقوام، معماری و دیگر فنون بهره‌مند باشد. جذب کردن نگاه خواننده به وسیله‌ی تصویر روی جلد، می‌تواند مخاطب را با آمادگی ذهنی، به موضوع داستان وارد کند.

پژوهشگران با بررسی تصویر روی جلد هشت کتاب داستان کودک و نوجوان آن‌ها چه گناهی داشتند؟ آی ابراهیم، اسماعیل، اسماعیل، پوتین‌های گشاد، خواب‌هایم پر از کبوتر و بادبادک است، عروج، فرشته‌ها می‌آیند و مهاجر کوچک که از آغاز تا پایان جنگ تحمیلی ایران و عراق تصویرگری شدند، به این نتیجه رسیدند که تصاویر این کتاب‌ها که درباره‌ی دفاع، مباران و شهادت است؛ دارای مفهوم امید، زندگی و پویایی هستند. مخاطب در این تصویرها به اهمیت موضوع دفاع از کشور و تهاجم دشمن پی‌می‌برد. پیام استبداد و حاکمیت خشونت را می‌شنود و امید به زندگی و پایداری در برابر تهاجم دشمن را می‌بیند. تصاویر با استفاده از رنگ‌های کودکانه از فضای ذهنی، آرزو و رویاهای کودکانه می‌گویند؛ مفهوم حمایت، دلگرمی، نشاط، سرزندگی، آرامش و مهربانی را بیان می‌کنند و در تأثیر روایی و ایجاد ذهنیت اولیه از موضوع داستان - دفاع مقدس - سهمیم هستند.

کلیدواژه‌ها: تصویر، پایداری، کودک، نوجوان، دفاع مقدس.

---

^۱. استادیار ادبیات فارسی دانشگاه بوعلی سینا همدان

^۲. کارشناس ارشد ادبیات فارسی

ادراک کودکان از تصویرهای کتاب *خانم حنا* به گردش می‌رود

نادیا احمدی^۱

کتاب‌های تصویری، پیوند تصویر و متن هستند. هر دو در کنار هم به معنا می‌رسند؛ به همان صورت که نویسنده و تصویرگر همدیگر را تکمیل می‌کنند. در کتاب‌های تصویری گسترشی، تصویر نقش مهمتری را بازگو می‌کند و اطلاعات بیشتری علاوه بر متن کلامی کتاب به مخاطب می‌دهد.

آیا تصویرها در کتاب‌های تصویری گسترشی با مخاطب کودک حرف اول را می‌توانند بزنند؟

کتاب *خانم حنا* به گردش می‌رود یکی از کتاب‌های تصویری گسترشی است که مبنای آن بر پایه‌ی تصویرهای کتاب است. تکنیک بافت در این کتاب به زیبایی تصویرها می‌افزاید که این امر، تحریک بصری در مخاطب کودک را موجب می‌شود و هم لایه‌ی رویی هرچیز را نشان می‌دهد و هم تفاوت پدیده‌ها را در ذهن کودک ایجاد می‌کند. تصویرگر با پرسپکتیو به تصویرها عمق می‌دهد و هدف او، آموزش به کودکان است.

تمام صفحات کتاب، تصویرهای گسترشی هستند و مخاطب کودک اطلاعات زیادی از تصویرها می‌گیرد و تصویرها اطلاعات کامل‌تری نسبت به متن به مخاطب خود می‌دهند؛ بدین منظور کتاب تصویری گسترشی *خانم حنا* به گردش می‌رود، انتخاب شد و به بیست کودک هشت ساله داده شد؛ به دهنفر پسر و دهنفر دختر. متن کلامی کتاب لاک گرفته‌شد، کودکان فقط قادر به دیدن تصویرها بودند. از آن‌ها خواسته شد روایت داستان را بنویسند. بدین صورت متن‌های کودکان با توجه به تصویرهای کتاب بررسی شد و با متن کلامی کتاب مقایسه گردید. نتایج نشان داد که کودکان طرح داستان را با توجه به تصویرها بیان کردند. آن‌ها توالی منطقی داستان را نوشتند؛ اتفاق‌ها را پشت سرهم دیدند و به راحتی با شخصیت‌های اصلی ارتباط برقرار کرده، در طرح داستانی درگیر شده‌اند و تصویرها را چون نوشته خوانده‌اند. در واقع تصویرها در این کتاب تصویری گسترشی برای مخاطب حرف اول را می‌زنند و اطلاعات کامل را بدون متن می‌دهند.

همان‌طور که در صفحه پشت کتاب *خانم حنا* به گردش می‌رود، می‌خوانیم «از معدود کتاب‌هایی است که مستقیماً خردسالان را مخاطب قرار می‌دهد و چون متن نوشتاری آن در مورد آن‌چه که آشکار در تصویر آمده است، سخن نمی‌گوید، کودک نسبت به سخن بزرگسالان احساس برتری می‌کند» (پیتر هانت).

تعامل مخاطب کودک با این روش این نگاه را تأیید می‌کند که تصویرها روایت داستان را به تنهایی بر عهده دارند که هم اثباتی است بر کتاب‌های تصویری گسترشی که تصویر مهم‌تر است و هم احساس برتری کودک در برابر بزرگسال است.

از آن‌جا که نگارنده هنوز پیشینه‌ای درباره‌ی این موضوع و یا نزدیک به آن نیافته‌است، نتایج به دست آمده از متن‌های کودکان فقط از تصویرهای کتاب گسترشی *خانم حنا* به گردش می‌رود است، که ذکر می‌کند.

^۱ دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک

طرح داستان را با توجه به تصویرها بیان کردند (هجده نفر طرح آن‌ها با داستان هماهنگ است و دونفر طرح متفاوتی دارند)، اتفاق‌ها را دیده‌اند؛ به خصوص اتفاق‌های شروع و پایان داستان را. به شخصیت حيله‌گر روباه و بی‌خیال بودن خانم حنا توجه داشتند و شخصیت‌پردازی این دو را با توجه به تصویرها پیش بردند (هفده نفر از آن‌ها به حيله‌گری روباه و بی‌خیالی خانم حنا اشاره کردند و سه نفر از آن‌ها شخصیت‌پردازی‌شان هماهنگ با کتاب نیست). پانزده نفر از کودکان گفت‌وگو را در نوشته‌های خود به کار بردند و نوشته‌ی پنج نفر از آن‌ها بدون گفت‌وگو می‌باشد. شانزده نفر از کودکان خانم را خروس دیدند و چهار نفر از آن‌ها، خانم حنا را مرغ.

شانزده نفر از آن‌ها توصیف را در نوشته خود به کار بردند و چهار نفر از آن‌ها توصیف در نوشته خود ندارند. سیزده نفر از کودکان نگاه جزئی‌نگر دارند که سه نفر از آن‌ها به خوبی جزئی‌نگری کردند و هفت نفر نگاه جزئی‌نگر ندارند.

پانزده نفر از کودکان به زمان اشاره کردند، ولی پنج نفر از آن‌ها به زمان اشاره‌ای نکردند. شانزده نفر به مکان توجه کردند و چهار نفر مکان را در نوشته خود به کار نبردند. دوازده نفر از کودکان خود را به جای مرغ و روباه گذاشتند و هشت نفر از کودکان این کار را انجام ندادند. دونفر از کودکان از گزارش ذهن خود خبر می‌دهند و هجده نفر فاقد چنین نگاهی هستند. کلمه‌ی چنگک و گاری را کودکان با نام‌های متفاوتی به کار بردند که نشان از میزان اطلاعات و دانش آن‌ها می‌دهد.

چنگک: چهار نفر چنگک، دونفر جارو، دونفر خیش، یک نفر کلم، یک نفر شخم‌زن تیزی، یک نفر چنگال، سه نفر بدون اسم، یک نفر چوب، سه نفر تیغ، یک نفر شخم، یک نفر میل تیز. گاری: یازده نفر گاری، یک نفر بارکش، یک نفر کالسکه، یک نفر درشکه، یک نفر ماشین آردها، یک نفر فرقون دستی، یک نفر گهواره، سه نفر به نام آن اشاره نکردند.

بعضی از کودکان از تصویرهای کتاب برداشت نادرستی داشتند؛ آن‌ها روباه را طوری دیدند که برای خانم حنا تله گذاشته است؛ هفت نفر از کودکان با این موضوع موافق هستند و نه نفر چنین نظری ندارند و چهار نفر هم از کنار این صحنه بی‌تفاوت گذشتند.

کودکان عنصر حرکت را در تصویرها دیدند و به آن اشاره کردند؛ اتفاق‌های اصلی داستان را بیان کردند و بیشتر آن‌ها شروع و پایان داستان را نوشتند. فقط تعداد کمی که تخیل خود را در متن دخالت داده‌اند، از طرح داستان دور شده‌اند. برخورد کودکان با تصویر و نوشتن متن با دانش و تخیل و کنجکاوی و دقت و حتی به خصوصیات شخصی کودکان مثلاً مهربان بودن او ارتباط برقرار می‌کند.

کلیدواژه‌ها: تصویرگسترشی، متن کلامی کتاب‌های تصویری، طرح، شخصیت‌پردازی، روایت داستانی، حرکت، فضا سازی، بافت، کتاب تصویری خانم حنا به گردش می‌رود.

نویسنده‌ی تصویرگر و همگرایی متن و تصویر بررسی تطبیقی داستان‌های کودک فارسی، عربی و انگلیسی

حمید احمدیان^۱

بشری‌سادات میرقادری^۲

مرضیه قربان‌خانی^۳

سمیه کاظمی^۴

تصویرگری کتاب کودک و نوجوان، به دقت بالا و ارتباط و هم‌فکری میان نویسنده و تصویرگر نیازمند است. و به طور قطع نزدیکی فضای ذهنی میان نویسنده و تصویرگر به انسجام میان متن و تصویر می‌انجامد. با وجود این‌که متن و تصویر در کتاب‌های داستانی تصویری، از هم جدا نیستند؛ در بسیاری از کتاب‌های منتشر شده، فاصله‌ی میان تصاویر و متن کاملاً مشهود است. علت این فاصله، عدم درک متقابل نویسنده و تصویرگر از این فعالیت دوسویه می‌باشد.

این مقاله در پی پاسخ به این پرسش شکل‌گرفته‌است، که آیا یکی بودن نویسنده و تصویرگر نقشی در همگرایی متن و تصویر دارد؟؛ بنابراین نگارندگان مقاله به بررسی دو داستان عربی، فارسی و انگلیسی، از این منظر پرداخته‌اند. در هر یک از این سه مجموعه، یک داستان با تصویرگری نویسنده و یک داستان با تصویرگری شخصی دیگر، مورد کاوش قرار گرفته‌اند و میزان ارتباط و انسجام متن و تصویر در کتاب‌های داستانی منتخب از این سه زبان تبیین گشته است.

کلیدواژه‌ها: نویسنده‌ی تصویرگر، ادبیات داستانی تصویری، ادبیات تطبیقی، همگرایی متن و تصویر.

^۱ عضو هیأت علمی گروه ادبیات عربی، دانشگاه اصفهان

^۲ دانشجوی دکترای رشته ادبیات عربی، دانشگاه اصفهان

^۳ دانشجوی دکترای رشته ادبیات عربی، دانشگاه اصفهان

^۴ دانشجوی دکترای رشته ادبیات عربی، دانشگاه اصفهان

مجید ادبیات کودک را تعریف می‌کند: مطالعه‌ای نظری در تعریف عملی ادبیات کودک

حامد اخلاقی^۱

قصه‌های مجید از بهترین نمونه‌های ادبیات نوشته شده برای کودکان است که به روشی غیرمستقیم سعی در تبیین مفاهیمی دارد که به تعریفی عملی از ادبیات کودک مربوط می‌شوند. هوشنگ مرادی‌کرمانی با استفاده از شخصیت مجید تعاریفی از ادبیات آرایه‌می‌دهد. این تعاریف در طبیعت خود عملی هستند، علاوه بر آن از خصوصیتی درون‌زا نسبت به ادبیات کودک بهره می‌برند. نخستین داستان این مجموعه‌ی داستان کوتاه، عاشق‌کتاب، به مفهومی عملی از ادبیات نزدیک می‌شود. در همین راستا با استفاده از همین داستان و با پایه‌ریزی نظری، این مقاله به تبیین چهارچوبی نظری بر اساس تعاریف عملی از ادبیات می‌پردازد. در نهایت این مقاله به تعدادی عامل زنجیره‌ای می‌رسد که با استفاده از آن‌ها می‌توان مفهومی درون‌زا و البته نظری از مفهوم ادبیات کودک آرایه داد.

کلیدواژه‌ها: قصه‌های مجید، تعریف نظری - عملی، ادبیات کودک.

---

^۱. دانشجوی تحصیلات تکمیلی، دانشگاه شهید بهشتی

جست‌وجوی رابطه‌ی تصویرگری و آرمان‌شهرخواهی در ادبیات کودک

نرگس اسکویی^۱

آرمان‌شهرخواهی و انسان آرمانی طلبی از جمله‌ی ویژگی‌های جذاب و پرکاربرد ادبیات کودکان است؛ مدینه‌های فاضله‌ی مملو از نیکی‌های مطلق و انسان‌هایی که هرکدام نماد شکل تکامل‌یافته‌ی رنگی از خوبی، چون شجاعت و ایثار، یا دانش و خردمندی و یا عشق و ایمان و... هستند، در ادبیات کودک مجال بیشتری برای ظهور و بروز می‌یابند؛ به دو دلیل: نخست آن‌که ادبیات کودک به جهت نوع فانتزی و تخیل مورد استفاده در آن و نیز تجربیات کم‌کودک، از محسوسات و واقعیات جهان بزرگترها، فرصت‌های وسیع‌تر و بهتری برای آفرینش و توصیف زیبایی‌های فردی و اجتماعی در اختیار سازندگان قرار می‌دهد و البته بدیهی است که پذیرش چنین کمال‌گرایی‌های ذهنی و انتزاعی از جانب مخاطب کودک، آسان‌تر شکل می‌گیرد و در روح و جسم او تأثیری عمیق‌تر بر جای می‌نهد؛ دیگر آن‌که ادبیات کودکان در کنار تمام دارایی‌های بالقوه‌ی خاص خود، از پتانسیلی بسیار قوی و منحصر به فرد برخوردار است و آن امکان بهره‌مندی از تصویر است.

تصاویر، نه تنها تخیلی مکمل و قوی در کنار فانتزی متن به جای می‌نهند؛ بلکه میدان بیشتری برای بال‌وپر گشودن خلاقیت و باور ذهنی به کودک می‌دهند؛ به بیان دیگر، تصاویر در خلق صحنه‌های انتزاعی به یاری متن می‌آیند و آن‌چه را که متن از پس ساختن آن بر نمی‌آید، به راحتی سازماندهی می‌کنند؛ تخیل پیش‌روی تصاویر، گاهی حتی پا را از این هم فراتر می‌نهد و به نوعی پلی می‌شود بین ذهنیت خالق اثر و عینیت و باور کودک.

هدف این مقاله، بررسی نقش و تأثیر تصویرسازی در پیش‌برد اهداف تعلیمی در آرمان‌شهرهای مربوط به حوزه‌ی ادبیات کودک است.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری ادبیات کودک، ادبیات کودک، آرمان‌شهرگرایی، تخیل و فانتزی.

^۱ . عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد بناب

بررسی تأثیر نرم‌افزارهای گرافیکی بر آینده‌ی هنر تصویرسازی برای کودک و نوجوان

حسن اسماعیلی طاهری^۱

همان‌طور که توسعه و پیشرفت دوربین‌های تصویربرداری دیجیتال، امکان ساخت فیلم را برای افراد غیر- حرفه‌ای ممکن ساخت و اکنون پروسه‌ی کامل ساخت یک فیلم دیجیتال، از فیلمبرداری گرفته تا تدوین، صداگذاری و جلوه‌های ویژه همگی با یک دوربین دیجیتال و یک رایانه خانگی قابل اجرا است، نرم‌افزارهای گرافیکی نیز با تکامل و پیشرفت‌هایی که داشته‌اند، روزبه‌روز سهولت کارکردن با آن‌ها بیشتر می‌شود و بخشی از مهارت‌هایی که در تصویرسازی دستی بدان نیاز هست را حذف نموده، موجب شده‌اند که افراد غیرحرفه‌ای بسیاری، ذوق و سلیقه خود را در زمینه‌ی تصویرسازی دیجیتال آزمایش کنند و با وجود اینترنت، دغدغه‌ی انتشار و عرضه‌ی این آثار را نداشته باشند.

در این مقاله نشان داده شده‌است که نسخه‌های فعلی نرم‌افزارهای گرافیکی چه میزان نیاز به توانایی‌ها و مهارت‌های دستی را کاهش داده‌اند و چه امکاناتی در اختیار افراد غیرحرفه‌ای قرار می‌دهند و با این وجود چه آینده‌ای را می‌توان برای تصویرگری کتاب‌های کودکان متصور بود.

---

^۱. نویسنده کتاب کودک و نوجوان

ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری و تأثیر مخاطب بر خوانش آن‌ها

بهار اشراق

طبق نظر ری‌تا اویتینن (۲۰۰۸) ترجمه همان بازنویسی برای مخاطبان زبان مقصد در بافت زبانی مقصد است. وقتی کتابی ترجمه می‌شود دیدگاه جدید، خوانندگان جدید، و فرهنگ جدید می‌یابد. کتاب‌های تصویری در ادبیات کودک ویژگی‌های خاصی دارند. آن‌ها تولید می‌شوند تا با صدای بلند خوانده شوند؛ از این‌رو، آن‌ها مخاطب دوگانه دارند: یکی بزرگسالی است که کتاب را با صدای بلند برای کودک می‌خواند و دیگر خود کودک.

چیزی که در این میان اهمیت دارد، این مسأله است که چگونه عناصر تصویری داستان، روی عناصر زبانی تأثیر می‌گذارند. طبق نظر اویتینن (۲۰۰۸)، در مورد کتاب‌های تصویری، کیفیت چاپ و بازار نشر نیز اهمیت دارند؛ از این‌رو، این‌که چه نوع داستان‌هایی از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر انتقال پیدا می‌کنند، اهمیت می‌یابد؛ به همین دلیل، شاید بتوان گفت ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری، خود شاخه‌ای جدا و ویژه از مطالعات ترجمه است.

نگارنده در این مقاله می‌کوشد با استفاده از دیدگاه اویتینن به بررسی ترجمه‌ی سه کتاب تصویری با سه مترجم مختلف بپردازد. ری‌تا اویتینن ترجمه‌ی عناصر دیداری و زبانی کتاب‌های تصویری را یک فرایند نشانه‌ای می‌داند و آن را از دیدگاه نشانه‌شناس آمریکایی، چارلز سندرس پیرس، گرفته است. اویتینن بر این عقیده است که در برخورد با متن و ترجمه‌ی آن سه مرحله وجود دارد.

از این‌رو، نگارنده با انتخاب سه اثر از ادبیات کودک کلاسیک انگلیسی و بررسی مقابله‌ای ترجمه‌ی فارسی آن‌ها با عنوان‌های *داستان خرگوش کوچولو* اثر بتریکس پاتر، *گره‌ای با کلاه باز* می‌گردد اثر دکتر زیوس، و *لاک‌پشت پیر* و *حقیقت شکسته* اثر داگلاس وود، به بررسی آن‌ها می‌پردازد. از طرفی به دنبال این پاسخ است که آیا راه‌کارهای ترجمه توانسته است همان پیوستگی متن و تصویر اثر اصلی را ارائه دهد و همان تأثیر کتاب‌های تصویری را که بر مخاطب زبان مبدأ داشته، بر مخاطب زبان مقصد نیز داشته‌باشد یا نه و این نظام نشانه‌ای که اویتینن به پیروی از پیرس بیان می‌کند، در ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری از انگلیسی به فارسی صدق می‌کند یا نه؟

خلاقیت و کتاب‌های تصویری

دکتر محبوبه البرزی^۱

ادبیات کودک به ویژه کتاب‌های تصویری، ابزارهای ارزشمندی برای پرورش خلاقیت در کودکان می‌باشند. هوش داستانی به معنای توانایی ذاتی انسان برای درک و فهم داستان (متاس و سنگرز، ۲۰۰۳)، فرصتی برای نویسندگان و تصویرگران کتاب‌های کودکان برای پرورش مؤلفه‌های خلاقیت ایجاد می‌کند. بر مبنای هوش داستانی، داستان‌های کودکان باید به گونه‌ای تصویر شوند که فرصت خلاقیت اکتشافی و کشف فضاهای مفهومی (بودن، ۱۹۹۰) و تمرکززدایی (خسرونژاد، ۱۳۸۳) را برای کودکان ایجاد نمایند. بر این اساس پژوهش حاضر به شیوه‌ی تحلیل ساختاری در عناصر اصلی کتاب‌های تصویری (طرح، تم، شخصیت، زاویه‌ی دید، رنگ و فضا) به بررسی مؤلفه‌های اصلی خلاقیت (حساسیت به مسأله، سیالی ذهنی، انعطاف‌پذیری، بداعت، بازی، تخیل و ریسک‌پذیری) پرداخت. در این ارتباط کتاب‌های مجموعه‌ی مرغک از انتشارات کانون پرورش فکری بررسی و تحلیل شدند.

از مهمترین نتایج به‌دست‌آمده آن بود که تمرکززدایی در ارایه‌ی یک تم داستانی برخلاف شیوه‌های معمول و رایج (کتاب‌های تصویری) در پرورش انعطاف‌پذیری ذهنی، ریسک‌پذیری، پرورش تخیل و حساسیت به مسأله نقش مهمی دارند. خلاقیت اکتشافی که بر اساس آن سیالی ذهن کودک افزایش می‌یابد، به شخصیت‌پردازی کتاب تصویری بستگی دارد؛ هرچه میزان ریسک‌پذیری و پذیرش ابهامات و حل مسأله در شخصیت‌های به تصویر کشیده شده، بیشتر باشد، در خلاقیت موثرتر است. در این زمینه شخصیت ساده، معمولی اما شجاع و کنجکاو، در پرورش مهارت‌های خلاقانه‌ی خواننده نقش اساسی دارد. در نهایت هرگاه کتاب تصویری بتواند دانش موضوعی، مهارت‌های خلاقانه و انگیزش درونی در خواننده ایجاد نماید، سهم به‌سزایی در خلاقیت دارد.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت، کتاب‌های تصویری، هوش داستانی.

^۱ عضو مرکز مطالعات ادبیات کودک و هیأت علمی دانشگاه شیراز

کتاب‌های تصویری (تمام تصویری) و تقویت مهارت‌های خواندن و سواد بصری در کودکان

فاطمه باجی^۱

یک تصویر می‌تواند گویای هزاران واژه باشد و افراد اغلب در کنار استفاده از زبان گفتاری از تصاویر و علائم تصویری برای برقراری ارتباط با دیگران و بیان احساسات خویش استفاده می‌کنند. به طور معمول یک تصویر می‌تواند پیام موردنظر را با سرعت بیشتری از گفتار و نوشتار منتقل کند. در اوایل قرن بیستم مقبولیت کمیک استریپ‌ها و سینمای صامت از جمله عواملی بودند که در تعامل و به‌کارگیری زبان تصویر و تجسم توسط عامه مردم نقش قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند و البته نباید فراموش کرد که بخش اعظم مغز انسان نیز به تجزیه و تحلیل داده‌های بصری اختصاص دارد؛ همچنین تأکید روی مسأله یادگیری شناختی که شامل خواندن تصاویر به عنوان آمادگی برای خواندن کلمات است، خود عاملی برای ایجاد کتاب‌های تصویری بوده‌است. داوهاور (۱۹۹۷) کتاب‌های تصویری را یک ژانر مستقل در ادبیات کودکان می‌داند که مفاهیم را به هم ارتباط می‌دهند، زمینه‌ها را به تصویر می‌کشند، یا مجموعه‌ای از ایده‌ها را به هم متصل می‌کنند و به خواننده اطلاعات می‌دهند یا فقط برای سرگرمی و تعامل به کار برده می‌شوند. این‌گونه کتاب‌ها، یک داستان را از طریق مجموعه‌ای از تصاویر و بدون دخالت متن یا با حداقل و کمترین دخالت متن، روایت کرده و منتقل می‌کنند. کراو فورد و هید (۲۰۰۰) نیز در این زمینه معتقدند که در چهار دهه‌ی اخیر، کتاب‌های تصویری جایگاه خود را به عنوان یک ژانر در میان آثار ادبی پیدا کرده‌اند و کودکان و بزرگسالان از این‌که فرصتی برای آن‌ها مهیا شود که خود به نویسنده تبدیل شوند و متنی برای تصاویر تهیه کنند، لذت می‌برند و در واقع جذابیت کتاب‌های تصویری در این است که متنی وجود ندارد که خواننده به آن محدود شود و همین امر، منحصربه‌فرد شدن این ژانر ادبی را موجب شده و آن را به عاملی مؤثر در تقویت مهارت خواندن و مطالعه در کودکان تبدیل کرده‌است. نودلمن (۱۹۸۸) معتقد است کتاب تصویری علاوه بر رسانه‌ی تصویر، از رسانه‌های شنیداری و زبانی نیز استفاده می‌کند؛ زیرا این کتاب‌ها تصاویری هستند که با توجه به پیشینه‌ی فرهنگی، تجربیات و بافت اجتماعی خواننده توضیح داده می‌شوند. به عقیده‌ی وی، کودکان لذت خود را از کتاب‌های تصویری با گفتن و بیان داستان تصاویر از طریق کلمات نشان می‌دهند که خود عاملی برای تقویت تجربه‌ی زبانی آن‌ها است؛ یعنی استفاده از زبان با تکیه بر تجربه‌ی بصری و همین مسأله، تقویت سواد خواندن در آن‌ها را موجب می‌شود.

^۱. عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی جندی‌شاپور اهواز و دانشجوی دکتری رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهیدچمران اهواز

با توجه به نکات یادشده، می‌توان گفت که کتاب‌های تصویری سواد بصری (یادگیری چگونگی تشریح و توصیف تصاویر)، سواد فرهنگی (یادگیری ویژگی‌ها و انتظارات گروه‌های اجتماعی) و سواد چاپی (یادگیری خواندن و نوشتن زبان) را به هم پیوند می‌دهند و در این راستا، مهارت‌های سواد خواندن و سواد بصری را تقویت می‌کنند.

بنابراین مقاله‌ی حاضر بر آن است تا ضمن پرداختن به مقوله‌ی کتاب‌های تصویری به عنوان یک ژانر ادبی خاص و مستقل، و ارایه‌ی چارچوب نظری کتاب‌های تصویری، به بررسی کتاب‌های تصویری به عنوان یک ابزار آموزشی و ابزاری برای تقویت مهارت خواندن، سواد بصری و مهارت قصه‌گویی در کودکان بپردازد. در این زمینه کاربردهای مختلف کتاب‌های تصویری توصیف و تشریح خواهد شد که کاربردهای آن برای تقویت مهارت خواندن در کودکان با نیازهای ویژه، کودکان دوزبانه و با زمینه‌های فرهنگی و قومی متفاوت، کودکان با والدین کم‌سواد، و کودکان با مشکلات خواندن را شامل می‌شود.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های تصویری، مهارت خواندن، سواد بصری، ادبیات کودکان.

تصویرسازی در فانتزی‌های کودکانه‌ی احمدرضا احمدی

علی بوذری^۱

احمدرضا احمدی با انتشار کتاب *من حرفی دارم که فقط شما بچه‌ها باور می‌کنید* (۱۳۴۸)، وارد عرصه‌ی نویسندگی برای کودکان شد. از آن تاریخ تاکنون، کودکانه‌های زیادی از احمدی منتشر شده است. کودکانه‌های احمدی، همچون شعرهایش، با ویژگی‌هایی چون ساختارشکنی، اتفاقات فراواقعی، استفاده‌ی گسترده از قوه‌ی تخیل و تجسم برای عینیت بخشیدن به واقعیت‌های شعری، روایت‌گری شعرگونه و... از آثار دیگر شاعران کودک قابل تشخیص است. اشارات مکرر احمدی به عناصر بصری سمبلیک در متن، چون رنگ، شکل و بافت، موجب شده‌است تا کودکانه‌های او بستر مناسبی برای طبع‌آزمایی تصویرگران باشند و تصویرگران بسیاری، چه تصویرگران مجرب، چون محمدرضا دادگر و مهکامه شعبانی، و چه تصویرگران تازه‌کار، چون نازنین عباسی، به تصویرگری آثار او بپردازند. این هنرمندان در تصویرگری‌های کتاب‌های احمدی رویکردهای متفاوتی، از انتزاعی تا فیگوراتیو، از بدوی و خام‌دستانه تا ماهرانه، داشته‌اند. برخی از این رویکردها همگام و همراه با متن است، تخیل متن را گسترش می‌دهد و متن را برای مخاطب باورپذیر می‌کند و برخی دیگر در تضاد با پیام مؤلف، تنها تصویری از نخستین لایه‌های متن به دست می‌دهد. در این مقاله کوشیده‌شده‌است با بررسی ساختار بصری تصویرسازی‌ها، چشم‌اندازی از رویکردهای تصویرگران به متون احمدی ترسیم کند. در ابتدا، تصویرسازی‌های هر کتاب، بر اساس ساختار بصریشان، طبقه‌بندی می‌شوند؛ سپس تحلیلی از چگونگی هماهنگی متن و تصویر در هر کدام از گروه‌های مذکور ارائه می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: احمدرضا احمدی، شعر نو، تصویرگری.

^۱ . دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشگاه هنر اصفهان

درک عناصر و نشانه‌های بصری در کتاب‌های تصویری

سحر ترهنده^۱

ایجاد ارتباط بصری مانند سایر روش‌های ارتباطی در بستری خاص و معین امکان‌پذیر است. ارتباط به وسیله زبان تنها زمانی امکان می‌یابد که دو نفر زبان واحدی را بدانند، دستور زبان واحدی را به کار ببرند و مفاهیم آشکار و پنهان موجود در کلمات را درک کنند. مشابهاً، ارتباط بصری موفق نیز تنها زمانی ممکن است که خالق و مخاطب یک اثر، هردو از زبان بصری مشترک و یا مشابهی استفاده کنند. در ارتباط بصری، مانند ارتباط شنیداری، از نشانه‌ها (سمبول‌ها) استفاده می‌شود. سمبول‌ها جزء ضروری و انکارناپذیر تجربه‌های بشری هستند؛ چه در شکل تصویر یا حرف، چه در شکل ایما و اشاره و چه به صورت کلمات محاوره‌ای، تقریباً اساس تمامی روش‌های ارتباطی را شکل می‌دهند. کودکان به محض اینکه می‌آموزند جهان پیرامون را از طریق نشانه‌ها تفسیر کنند، ارتباطی اساسی میان جسم در حال رشد و ذهنشان شکل می‌گیرد. برای کودکان نشانه‌ها مانند نقطه‌ی اتصال ذهن، جسم و دنیای اطراف عمل می‌کنند و به ارتباط میان پدیده‌ها معنا می‌بخشند. سمبول‌ها چه به شکل نوشتاری یا به صورت بصری به ادبیات کودکان و کتاب‌های تصویری نیز راه یافته‌اند (سمبول‌های حیوانی، گیاهی، رنگ‌ها، فرم‌ها) و در گذر زمان رنگ و بوی فرهنگ‌ها و باورهای متفاوت جوامع گوناگون را به خود گرفته‌اند.

شواهد بسیاری موجود است دال بر این‌که زبان بصری هر کشور یا قومی، به فرهنگ آن کشور یا قوم وابسته است. یکی از این شواهد، وجود سمبول‌های متفاوت در فرهنگ‌های متفاوت است. همان‌گونه که کارل گوستاو یونگ در کتاب انسان و سمبول‌هایش می‌نویسد: «انسان برای نشان دادن خواسته‌های خود از زبان گفتاری و یا نوشتاری استفاده می‌کند. زبان او مملو از سمبول‌هاست، ولی در خارج از حوزه زبان نیز نشانه‌ها و تصاویری به کار گرفته می‌شوند که دقیقاً خصلت توصیفی ندارند». فهمیدن معانی یک سمبول خاص در ارتباط با بخشی از روان آدمی است که مجموعه‌ای از دانش‌های مربوط به گذشته، تاریخ و فرهنگ از زمان تولد در آن قرار دارد (ناخودآگاه جمعی). به دیگر سخن، دریافت معانی سمبول‌ها با آموختن آن‌ها از دوران کودکی و به واسطه ناخودآگاه جمعی میسر می‌شود.

بنابر نظر پری نودلمن برای خواندن تصاویر، نیاز به داشتن درکی جامع از آن‌چه در تصویر می‌گذرد، وجود دارد؛ بنابراین اگر در تصاویر کتاب‌های کودکان، نمادهای بصری وجود داشته‌باشند که برای خوانندگان ناشناخته باشد - به خصوص در آثار ترجمه - تفاوت‌های فرهنگی و عدم‌آگاهی از نشانه‌ها، مانع از درک کامل تصاویر خواهند شد. برای بررسی این فرایند و نوع خوانش نشانه‌های بصری در کتاب‌های تصویری کودکان،

^۱. کارشناس ارشد طراحی گرافیک و عضو هیأت مدیره شورای کتاب کودک

کار میدانی با چند اثر آنتونی براون (تصویرگر انگلیسی و برنده جایزه هانس کریستین آندرسن ۲۰۰۲) انجام خواهد شد. آثار آنتونی براون دارای نشانه‌های بصری است که عمیقاً در سنت‌های تصویری غرب به ویژه انگلستان ریشه دارد؛ به همین سبب برای سنجش میزان دریافت خوانندگان کودک و نوجوان ایرانی بستر مناسبی فراهم می‌کند. فرض بر آن است که کودکان ایرانی مفاهیم کلی کتاب‌های تصویری براون را درک می‌کنند، اما آیا لایه‌های عمیق‌تر معنایی که به واسطه سمبول‌های تصویری روایت می‌شوند و ریشه در فرهنگی ناشناخته دارند، نیز قابل درک خواهند بود؟!

کلیشه‌های جنسیتی در تصاویر داستان‌های دهه‌ی ۸۰ کودکان

عاطفه جمالی^۱

کلیشه‌های جنسیتی مجموعه‌ای از باورهای مشترک فرهنگی درباره‌ی کنش‌ها، رفتارها و صفات شخصیتی دو جنس هستند. در این کلیشه‌ها تصاویری تثبیت شده و جامد از جنبه‌های جسمانی، خصوصیات فکری و عاطفی و یا جنبه‌ای از موقعیت اجتماعی مربوط به یک گروه انسانی عرضه می‌شود.

هویت جنسی فرد از همان دوران کودکی شکل می‌گیرد؛ بنابراین الگویابی جنسی او از همان زمان با اتکا به رشد شناختی، یادگیری اجتماعی و آموزش رسانه‌ها و کتاب‌ها تکمیل می‌شود. تحقیقات حاکی از آن است که کتاب‌های کودک و نوجوان - و به ویژه کتاب‌های تصویری - از اصلی‌ترین عوامل انتقال هنجارها، ارزش‌ها و عقاید مبتنی بر تبعیض جنسی هستند. پژوهشگران معتقدند گفتارها و تصاویر کتاب‌های کودک به کلیشه‌های جنسیتی آلوده‌اند.

مقاله‌ی حاضر با طرح این پرسش سامان می‌یابد که آیا در تصاویر آثار داستانی کودک ده سال اخیر نیز کلیشه‌های جنسیتی همچنان بازتولید می‌شوند، یا اینکه تحول در ساختار اجتماعی و فرهنگی و آگاهی نسبت به تبعیض جنسی، موجب کم‌رنگ شدن کلیشه‌ها و زدوده‌شدن آن‌ها از تصاویر داستان‌های کودکان شده است؟

برای پاسخ به این پرسش، تصاویر داستان‌های گروه سنی الف که در دهه‌ی ۸۰ از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان منتشر شده‌اند، از منظر کلیشه‌های جنسیتی واکاوی و تحلیل شده‌اند. حاصل نهایی تحلیل بدین ترتیب است؛ در تصاویر این آثار کلیشه‌های جنسیتی نمود چندانی ندارند. به نظر می‌رسد جریان کلیشه‌زدایی ریشه در این عوامل دارد:

نخست این که شخصیت‌های محوری و اصلی اغلب این آثار، حیوانات و موجودات بی‌جان و تخیلی هستند که معمولاً جنسشان مشخص نیست؛ در نتیجه تصویرگر نیز ضرورتی برای به‌تصویرکشیدن کلیشه‌ای کنش‌ها و صفات این موجودات خیالی احساس نمی‌کند. کلیشه‌های محدودی که در آثار این گروه سنی دیده می‌شوند، به تصاویری مربوط هستند که نمایشگر رابطه‌ی سنتی میان شخصیت‌های انسانی در یک فضای مبتنی بر قواعد و قوانین انسانی هستند.

دلیل دیگر این است که اکنون با توجه به تغییرات اجتماعی و فرهنگی و بالارفتن سطح زندگی، در بسیاری از کشورهای جهان، کوشش دامنه‌داری برای کلیشه‌زدایی از تصاویر و متن آثار درسی و غیردرسی

^۱ . عضو هیأت علمی گروه ادبیات فارسی دانشگاه هرمزگان

مجموعه چکیده‌های چهارمین همایش ادبیات کودک - دانشگاه شیراز

کودکان آغازشده‌است. به نظر می‌رسد تحت تأثیر این جریان در ایران نیز بسیاری از نویسندگان، شاعران و تصویرگران کودک در مفاهیم جنس و جنسیت بازنگری کرده‌اند و در پی آفرینش آگاهانه‌ی اثری عاری از قید کلیشه‌های محدودکننده‌ی جنسی هستند.

کلیدواژه‌ها: کلیشه‌های جنسیتی، تصاویر، داستان‌های کودکان.

درک مفهوم با کمک تصاویر در کتاب‌های درسی سال اول دبستان

شهناز جمشیدی^۱

طبق قانون آموزش و پرورش در ایران، کودکان در سن شش سالگی و یا در بدو ورود به هفت سالگی روانه مدرسه می‌شوند. کودک در طی این مدت از زندگی خود با تصاویر زیادی مواجه شده‌است که بعضی را با درک مفهوم و برخی دیگر را بدون دریافت مفهوم در حافظه تصویری خود جاداده‌است. اینک او با ورود به مدرسه در بوته‌ی آزمایش یادگیری سریع قرار گرفته و در معرض سنجش است، باید یاد بگیرد. اکنون خیلی سریع‌تر از اینکه قدرت آنالیز داشته باشد، از او جواب می‌خواهند. این کودک به ابزاری نیاز دارد که در درک مفهوم مطالب و گسترش حافظه او را یاری دهد. در این برهه، تصاویر که از آشنایان دیرین او هستند، می‌توانند بهترین راهنما و یاور او باشند.

در این‌جا این پرسش مطرح می‌شود که آیا تصاویر کتاب‌های درسی، که اغلب در میان کادرهای کوچک محصور شده یا در بین خیل واژگان گم شده‌اند، توان انجام این مسئولیت بزرگ را دارند یا نه؟ از آن‌جا که بالابردن درک مفهوم کودکان با کمک تصاویر، نسبت به جهانی که در آن زندگی می‌کنند از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ در تنظیم این مقاله کوشیده‌شده از طریق کار میدانی - اگرچه در محدوده‌ای کوچک - به این مهم پرداخته‌شود. برای دستیابی به هدف اصلی، یعنی تأثیر تصاویر در درک مفهوم کودکان، دو کتاب ریاضی و فارسی کلاس اول دبستان مورد بررسی و تحقیق میدانی قرار گرفته و پیشنهاداتی که حاصل بیست‌سال تجربه‌ی آموزش خلاق به کودکان است، ارائه می‌گردد.

---

^۱. مربی آموزش خلاق

نادر ابراهیمی چهره‌ی ناشناخته‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان

فاطمه جنتی‌راد^۱

مجید پویان^۲

در روند تکاملی ادبیات در دوره‌ی معاصر و بروز جنبه‌های مختلف این مفهوم کلی و به‌عبارتی‌دیگر تخصصی- شدن ادبیات، این مقوله طبیعی است که پژوهش‌هایی در زمینه‌ی گرایش‌های تخصصی ادبیات صورت گیرد. توجه به ادبیات کودک و نوجوان و نمایانند جنبه‌های ناشناخته‌ی آن نیز فعالیت‌ی است که در این راستا انجام می‌گیرد. در مسیر حرکت این سیر تکاملی، شناختن یکی از پیشگامان و صاحب‌نظران این عرصه امری اجتناب‌ناپذیر است.

نادر ابراهیمی (۱۳۱۵-۱۳۸۷ ه.ش) نویسنده، مترجم، ویراستار و کارشناس ادبیات کودک، به عنوان یکی از ارکان ادبیات کودک و نوجوان در ایران، کسی است که نقش وی را در گسترش و تحول ساختار و مفهوم ادبیات کودکان از سنتی به مدرن، نمی‌شود نادیده گرفت. وی صاحب پنجاه‌عنوان کتاب در حوزه‌ی کودک و نوجوان است. آثار وی در سه‌زمینه‌ی داستان، تصویرسازی و تئوری‌پردازی برای کتاب‌های کودکان است؛ از این رو وی در هر دو زمینه‌ی ادبیات خلاقه و نظریه‌پردازی برای کودکان، صاحب اثر می‌باشد؛ همچنین او با نوشتن کتاب مقدمه‌ای بر مصورسازی کتاب کودکان نخستین نویسنده‌ی کتاب جدی در حوزه‌ی تصویرگری کتاب کودک محسوب می‌شود.

از این رو در جستار حاضر، علاوه بر معرفی این چهره‌ی کمترشناخته‌شده و صاحب‌نظر، در حوزه‌ی نظری و تئوریک و نیز صاحب اثر، در حوزه‌ی خلاقه‌ی ادبیات کودک و نوجوان، به نوعی به بررسی آثار وی به‌ویژه در حوزه‌ی تصویرگری کتاب کودک بپردازیم.

کلید واژه‌ها: ادبیات معاصر، ادبیات کودک و نوجوان، تصویرگری، نادر ابراهیمی.

^۱ . کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

^۲ . استادیار دانشگاه یزد

بررسی خواننده‌ی نهفته در متن و تصویر کتاب داستانی - تصویری

خانم حنا به گردش می‌رود

مهناز جوکاری^۱

اندیشه‌ی خواننده‌ی نهفته بر اساس این نظر شکل گرفت که برای گفتن یک چیز، دوفرد لازم است و وجود خواننده همان اندازه ضرورت دارد که گوینده. این شیوه‌ی تفکر در عمل مطرح می‌سازد که نویسنده یا مؤلف، به‌منظور آشکار ساختن معنای متن، در متن خود روابطی با خواننده ایجاد می‌کند.

ایدن چمبرز، راهکارهایی را که نویسنده به کار می‌برد تا رابطه‌اش با خواننده مطلوب بنانهاده‌شود را در چهارعنصر اصلی سبک، زاویه‌دید، طرفداری و شکاف‌های گویا بررسی می‌کند.

پژوهش حاضر در نظر دارد کتاب داستانی - تصویری خانم حنا به گردش می‌رود نوشته پت هچینز را به دلیل روایی‌بودن متن و تصویر و برخورداری از روایت تصویری و زبانی متفاوت، براساس این دیدگاه بررسی - کند.

اگرچه دیدگاه فوق بر متن نوشتاری و آثار داستانی استوار است، اما در کتاب‌های تصویری کودکان، خواننده تنها با متن نوشتاری روبه‌رو نیست و چه‌بسا تصویر روایت‌گر اصلی داستان است. روایی‌بودن تصاویر برخی از کتاب‌های کودکان و ارتباط دوسویه‌ی متن و تصویر، بررسی این تصاویر را براساس این دیدگاه ممکن می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: خواننده‌ی نهفته، ایدن چمبرز، سبک، زاویه‌دید، طرفداری، شکاف‌های گویا، خانم حنا به گردش می‌رود.

---

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

میزان دریافت و واکنش کودکان چهار تا شش ساله به تصاویر انتزاعی کتاب‌های داستانی

شکوه حاجی نصرالله^۱

این پژوهش به سنجش توانایی کودکان در برقراری ارتباط به تصاویر انتزاعی (غیربازنمایانه) اعم از انتزاعی کلاسیک - هندسی، انتزاعی فیگوراتیو و اکسپرسیونیسم انتزاعی در داستان‌های تصویری یا مصور پرداخته است.

در بخش اول، با توجه به سهم کتاب‌های دارای تصاویر به سبک انتزاعی در گسترش تخیل و پرورش خلاقیت کودکان هفت‌کتاب مانند سیندرلا اثر لواتر تصویرگر سوئسی به عنوان نمونه انتخاب شده و به روش تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در بخش دوم که به روش پیمایشی انجام شده است، ضمن مراجعه به کودکان تهرانی و با توجه به نقد کودک‌گرا، دریافت آنان از تصاویر کتاب‌های یاد شده مورد پرسش قرار گرفته است. جمعیت نمونه در این بخش، کودکان شرکت‌کننده در کارگاه پرورش خلاقیت کودکان با حضور مادرشان است که به این منظور ساعت ۱۰ تا ۱۲ روزهای سه‌شنبه طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۸۸ به یک کتابخانه مراجعه کرده‌اند.

برای جمع‌آوری داده‌ها از دوروش استفاده شد. نخست ضمن خواندن کتاب با کودکان به صورت فردی و جمعی و درحالی که به صورت هم‌زمان به تصاویر آن نگاه می‌کردند، واکنش‌های کلامی آن‌ها نسبت به کتاب ثبت شد. در روش دوم تعریف قصه یا داستان برای کودکان بدون نشان دادن تصاویر کتاب به آنان انجام گرفت و طی آن تصویرسازی کودکان با کدهای قراردادی که پژوهشگر به عنوان شخصیت‌های روایت و فضای آن تعیین کرده و در اختیار آنان قرار داده بود، مورد توجه قرار گرفت. واکنش کلامی کودکان شرکت‌کننده در این پژوهش انواع تفسیری (بیان ادراک از کتاب)، عاطفی (بیان احساس نسبت به اثر)، تخیلی (به دنیای درون کتاب وارد شدن) و تداعی (بیان رخدادی که در خاطر دارد و با اثر در پیوند است) را شامل شده است.

برخی از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش در زیر آرایه می‌شوند:

آثار مورد بررسی بر کودکان شرکت‌کننده در پژوهش تأثیر داشته است و آن‌ها را واداشته تا به تماشای تصاویر و دنبال کردن روایت از طریق تصاویر بپردازند.

^۱ . مهندسی مکانیک جامدات و عضو شورای کتاب کودک

کودکان شرکت کننده در پژوهش به گفت‌وگو درباره‌ی داستان و تصاویر آن علاقمند بودند و حتی خودشان از روی تصاویر داستان‌پردازی می‌کردند.

کودکان شرکت کننده در پژوهش ضمن پذیرش و باور کدهای قراردادی به عنوان شخصیت‌های داستان، حتی پیش از دیدن داستان‌هایی که شخصیت‌های آنها را کدهای قراردادی تشکیل می‌دادند، با شنیدن قصه و در دست داشتن کدهای قراردادی تعیین شده توسط پژوهشگر، صحنه‌های قصه (سیندرلا و شل قرمزی) را تصویرگری می‌کردند.

کودکان شرکت کننده در پژوهش با شنیدن داستان *آبی کوچولو* و *زرد کوچولو* بدون دیدن تصاویر با مداد آبی و زرد تصاویری نزدیک به تصاویر کتاب کشیدند.

پژوهش منبع مستندی است که؛ تاکیدی بر توانایی‌های شگفت‌آور کودکان در درک تصاویر است که می‌تواند مورد توجه والدین، مربیان، کتابداران، بررسان و منتقدان در حوزه تصویرگری کتاب کودک قرار گیرد. با توجه به کارکرد تصاویر انتزاعی در پرورش قوه تخیل کودک بر توجه بیشتر به تصویرسازی کتاب در این سبک تاکید دارد. توجه تصویرگران کتاب کودک را به ارتباط کودکان با تصاویر انتزاعی و ممکن بودن به کارگیری سبک انتزاعی در تصویرگری کتاب برای کودکان ۴ - ۶ ساله جلب می‌کند. می‌تواند مورد استناد ناشران کتاب کودک قرار گیرد تا توجه بیشتری به انتشار کتاب‌های تصویری و مصور با تصاویر انتزاعی برای کودکان مبذول دارند.

بررسی ایدئولوژی دینی در ادبیات کودک در چارچوب رویکرد تامپسون

زهرا حامدی شیروان^۱

دکتر شهلا شریفی^۲

اهمیت ادبیات کودک و نوجوان بیشتر از آن‌جا است که آموخته‌ها و تجارب این سنین، بن‌مایه‌های شخصیت را در بزرگسالی شکل می‌دهند و شالوده‌های ذهنی و فکری انسان را می‌سازند؛ به‌خصوص داستان‌های دوره‌ی کودکی که به نسبت سایر آثار مربوط به کودکان، اهمیت خاصی در رشد، پرورش و تربیت استعداد‌های کودک دارند به اعتقاد نگارنده، نگرش و دیدگاه کودکان به پدیده‌هایی چون آفرینش، زندگی، هدف زندگی، مرگ و زندگی پس از مرگ و آخرت تأثیر عمده و بسیار مهمی در شیوه‌ی زندگانی آن‌ها در نوجوانی و بزرگسالی دارد؛ بنابراین بررسی ایدئولوژی‌ها و نگرش‌هایی که در این زمینه‌ها در کتاب‌های کودک و نوجوان وجود دارند، از اهمیت خاصی برخوردار است. در این پژوهش با عملکرد ایدئولوژی در داستان‌های کودکان سروکار داریم؛ چرا که «ادبیات مربوط به کودکان در زندگی آن‌ها دخالت دارد. در واقع ادبیات کودکان جزو جریان‌های فرهنگی است که هدف آن‌ها اجتماعی کردن مخاطب خود است. کودکی به عنوان دوره‌ی سازنده و تعیین‌کننده در زندگی هوانسانی نگریسته می‌شود؛ یعنی زمانی برای کسب آگاهی درباره‌ی ماهیت دنیا، چگونگی زندگی در آن، چگونگی برقراری ارتباط با دیگر افراد، چگونگی تفکر و بسیاری از مسائل دیگر» (استیونز، ۱۹۹۲: ۱).

علاوه‌براین پیتر هانت، صاحب‌نظر در ادبیات کودکان، عقیده دارد که «ادبیات کودکان از نظر فرهنگی سازنده بوده (formative culturally) و از نظر آموزشی، عقلانی و اجتماعی دارای اهمیت بسیار زیادی است» (هانت، ۱۹۹۰: ۲).

همان‌طور که می‌دانیم زبان رایج‌ترین شکل تعامل اجتماعی است و یکی از خاص‌ترین کاربردهای زبان که از طریق آن جامعه می‌خواهد ارزش‌ها و نگرش‌های جاری خود را به تصویر بکشد و به افراد تلقین کند تصور و خلق داستان‌ها است. هیچ داستانی عاری از ایدئولوژی نمی‌باشد؛ ایدئولوژی در زبان و توسط آن خلق می‌شود، معانی دورن زبان در اجتماع تعیین می‌شوند و روایت‌ها از زبان ساخته می‌شوند. در این پژوهش کوشیده می‌شود به بررسی عقاید، نگرش‌ها و ایدئولوژی‌هایی پرداخته شود که نویسندگان از طریق داستان‌های خود به کودکان منتقل می‌کنند.

اهداف پژوهش حاضر عبارتند از:

^۱ . دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد

^۲ . دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد

- ایدئولوژی‌های مربوط به مفاهیمی چون آفرینش، زندگی، هدف زندگی، مرگ و زندگی پس از مرگ و آخرت از طریق چه ساختارها و شگردهای زبانی در کتاب‌های کودکان بیان شده و به آن‌ها منتقل می‌شوند؟
- طبقه‌بندی این مفاهیم، عقاید، نگرش‌ها و ایدئولوژی‌های موجود، در کتاب‌های مورد بررسی
- تعیین فراوانی این مفاهیم، عقاید، نگرش‌ها و ایدئولوژی‌ها
- رویکرد مورد استفاده در این پژوهش رویکرد تامپسون (۱۹۹۰: ۶۷ - ۵۹) است که پنج روش کلی عملکرد ایدئولوژی را به همراه تعدادی راهبرد ترسیم نمادین متناسب با آن‌ها را بیان می‌کند.

بررسی و تحلیل رابطه‌ی متن و تصویر در پنج اثر داستانی ادب پایداری با تصویرگری علی نامور

دکتر سعید حسام‌پور^۱

صدیقه مزارعی‌زاده^۲

همواره نشانه‌هایی در متن حضور داشته‌اند که خواندن متن را گویاتر و آسان‌تر می‌کرده‌اند، اما در قرن‌های اخیر، حضور تصویر در آثار، به ویژه آثار کودک و نوجوان، پررنگ‌تر شده و به خوانشی جذاب و سهل، افزوده است. اکنون به جرأت می‌توان گفت که تقریباً تصویر، جزء جدانشدنی کتاب‌های کودک و نوجوان شده است. حال افزون بر کتاب‌های تصویری منتشر شده، بیشتر کتاب‌های این حوزه، کتاب‌های مصوری هستند که در آن‌ها «تصویرها در امتداد متن‌ها می‌آیند و هم‌پیوستگی تنگاتنگی با متن دارند. هم ارتباطشان باید با تصویرهای قبل و بعد از خود تضمین شده باشد» (قزل‌ایغ، ۱۳۸۶: ۲۸۸) در این نوع کتاب‌ها، تصویر هم، باری از انتقال مفهوم را بر دوش می‌کشد.

بر کسی پوشیده نیست که یک خواننده‌ی آگاه و حرفه‌ای، به همه‌ی ابعاد کتاب توجه دارد و می‌خواهد از تمام زوایای کتاب به اکتشاف و لذت ادبی برسد.

این جستار می‌کوشد تا ابعاد پنهانی لذت بخش موجود در متن، تصویر و یا در اتباط تنگاتنگ هر دو این‌ها را بیابد؛ همچنین می‌خواهد کوشش ارزشمند تصویرگر علی نامور را، در به تصویر کشیدن صحنه‌های پایداری و مقاومت، به عرصه‌ی تحلیل و بررسی بکشانند.

فضای بکر و تازه‌ی ادبیات کودک و نوجوان پایداری، این امکان را فراهم می‌کند، تا حرف‌های جدید و بدیعی برای گفتن و خواندن بیابیم. فضایی که خود رنگ‌های تلخ و شیرینی دارد، طرح‌هایی که از مرگ و زندگی حکایت می‌کنند.

پنج اثر مطرح شده در این پژوهش، به شرح زیر می‌باشند:

۱. *طعم تلخ خرما*، اثر مهناز فتاحی، با تصویرگری علی نامور و برگزیده‌ی هشتمین جشنواره‌ی مطبوعات (بخش داستان نوجوان).

۲. *و این صدای جنگ*، به قلم محمدرضا بایرامی، با تصویرگری علی نامور و برنده‌ی جایزه‌ی کتاب سال در سومین دوره‌ی انتخاب کتاب سال دفاع مقدس.

۳. *بابا درس داد*، نوشته‌ی معصومه گومه‌جمهور، با تصویرگری علی نامور.

۴. *یک دنیا پروانه*، نگارش امیرحسین فردی، با تصویرگری علی نامور.

۵. *گربه عزیز*، اثر داوود غفارزادگان، با تصویرگری علی نامور.

کلیدواژه‌ها: کتاب مصور، داستان، تصویر، کودک و نوجوان، تصویرگری، ادب پایداری، علی نامور.

^۱ . دانشیار دانشگاه شیراز

^۲ . دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات پایداری، دانشگاه خلیج فارس بوشهر

کارکرد نگارگری ایرانی در بومی‌سازی تصویرگری کتاب کودک و نوجوان

سعیده حسن‌شاهی^۱

دکتر حسین کیانی^۲

بهره‌مندی تصویر در کتاب‌های کودکان از عناصر بومی موجب دل‌بستگی کودکان و تأثیرگذاری هرچه بیشتر می‌شود. نگارگری یکی از گونه‌هایی است که تصویرگر را در رسیدن به این هدف یاری می‌رساند. این‌گونه هنری با داشتن مراحل چون تذهیب، تشعیر و مینیاتور در مکتب‌هایی چون هرات، اصفهان، شیراز و تبریز شکل یافته است؛ در عناصر دیداری خود همچون (خط، رنگ، شکل، بافت) ظرفیت‌های زیادی برای تصویرگری بومی کودک دارد.

بر همین مبنا این جستار به تبیین کارکردهای نگارگری ایرانی در حوزه کودک می‌پردازد و برای رسیدن به این هدف از ساختار درونی و بیرونی این نقاشی‌ها بهره‌می‌جوید. در پایان این جستار به این نتیجه دست‌یافته‌است که نگارگری ایرانی با داشتن ویژگی‌هایی همچون خیال‌انگیزی، انتزاعی بودن، نمادین و گاهی تزئینی بودن می‌تواند نیازهای کودکان را به بهترین شکل برآورده سازد.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری، تصویرگری کودک و نوجوان، نگارگری، بومی‌سازی.

---

^۱ . کارشناس ارشد زبان و ادبیات عربی

^۲ . استادیار دانشگاه شیراز

بررسی و تحلیل فعالیت‌های علمی منتشرشده در زمینه‌ی تصویرگری کتاب کودک در دهه‌ی ۸۰

سمیه خادمی

هنر تصویرگری، هنر مستقلی نیست. فرآیندی است که از یک سو به ادبیات پیوسته است و از سوی دیگر با هنر نقاشی پیوندی نزدیک دارد.

تصویر در کتاب‌ها و نشریه‌های ادبیات کودکان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده‌است، اما منابع مطالعاتی به زبان فارسی به اندازه‌ای که شایسته است، مورد توجه پژوهشگران قرارنگرفته‌است. بیشتر محققان از پیوند تصویر با متن که در کنار هم اثری ادبی می‌آفرینند بی‌توجه‌اند؛ همچنین جایگاه تصویر و نقد تصویرگری در کتاب‌های مصور برای کودکان کم‌رنگ جلوه‌داده‌شده‌است. کارشناسان ادبیات کودکان همواره تصویر را در پیوند با متن بررسی می‌کنند و کتاب‌های تصویری را گونه‌ای از ادبیات کودکان می‌دانند.

در این پژوهش فعالیت‌های علمی منتشر شده در زمینه‌ی تصویرگری کتاب کودک را طبقه‌بندی کرده؛ سپس معیارهای ارزیابی تصاویر در کتاب‌های کودکان و نوجوانان را نقد و بررسی کرده‌ایم. روش تحقیق در این پژوهش روش توصیفی - تحلیلی بوده است.

هدف پژوهش حاضر، ارزیابی فعالیت‌های علمی منتشر شده در زمینه‌ی تصویرگری برای کودکان و نوجوانان بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ است. این پژوهش درصدد است تا پژوهش‌های منتشرشده که شامل کتاب‌ها، گزارش‌ها، مقالات، مجلات و همایش‌ها و... هستند، معرفی شوند و وضعیت فعالیت‌های پژوهشی در زمینه‌ی ادبیات کودکان توضیح‌داده‌شده و تبیین شود.

یافته‌های پژوهش نشان‌داد که تعداد مقالات تألیفی نسبت به ترجمه بیشتر بوده است؛ و نیز تصویرگری در سال ۱۳۹۰ رشد صعودی داشته است.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری، ادبیات کودکان، متن و تصویر.

نقش بازی‌های تصویری در گسترش خلاقیت

علی خدایی^۱

داستان شازده کوچولو با نوعی بازی تصویری شروع می‌شود: ما با تصویر کلاه روبه‌رو هستیم یا ماری که فیلی را هضم می‌کند؟

خلاقیت و فرایند تحقق آن از مهم‌ترین بحث‌های پژوهشگران و صاحب‌نظران بوده‌است و بسیاری کودک را عالی‌ترین دوره‌ی خلاقیت می‌دانند که با ورود به آموزش رسمی کم‌رنگ می‌شود. ادبیات کودک به طور کلی و بازی به عنوان یک روش، در گسترش خلاقیت مهم هستند. تصاویری که - همراه با متن یا بدون متن - تنها با بازی‌های گرافیکی ایجاد می‌شوند، می‌توانند علاوه بر زیبایی بصری، تفکر فلسفی و خلاقیت کودک را نیز پرورش دهند.

در این مقاله نقش بازی در فرآیند رشد شناختی به طور مختصر بررسی می‌شود و کوشیده شده‌است که با ارایه‌ی نمونه‌هایی، مفهوم بازی‌های تصویری و کارکردشان روشن شود.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت، بازی‌های تصویری، بازی، ادبیات کودک.

---

^۱ . تصویرگر

سهم تصاویر در روایت داستان‌های کودکان

اکبر درویشی^۱

تصویر در کتاب‌های کودکان جایگاه ویژه‌ای دارد که یکی از دلایل آن را می‌توان توانش زبانی محدود این دسته از مخاطبان ذکر کرد. کتاب‌های تصویری از جمله‌ی رایج‌ترین کتاب‌های کودکان به شمار می‌روند که در آن‌ها بخشی از روایت داستان، بر عهده‌ی تصویر گذاشته می‌شود. در چنین کتاب‌هایی کلمات و تصاویر مکمل یکدیگرند؛ به گونه‌ای که در روایت متنی «فضاهای خالی» وجود دارد که به وسیله‌ی تصاویر پرمی-گردد (سنداک، ۱۳۷۷). در این کتاب‌ها به کودک فرصت داده می‌شود تا به کمک تصاویر، داستان را به پیش ببرد. به بیان دیگر، درک تعامل بین کلمات و تصاویر و پیوند آن‌ها برای خلق معنا، بر عهده‌ی کودک است (O'sullivan, 2005).

مبحثی که به دفعات درباره‌ی ادبیات کودکان مطرح بوده، دخالت بزرگسالان در انتخاب کتاب، ترجمه و چاپ آن است. آن‌ها مواردی را که تصور می‌کنند از سطح دانش کودک بالاتر است، حذف کرده، یا شرح می‌دهند؛ به همین دلیل در ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری نیز ممکن است اطلاعات درون متن را ناکافی دانسته، آن‌چه را در تصاویر آمده - و طبعاً کودک باید به کمک خلاقیت خود آن‌ها را کشف کند - شرح می‌دهند. با این کار کودک نقشی انفعالی داشته و نمی‌تواند همچون مخاطب متن اصلی، مشارکتی فعال و هوشمندانه داشته‌باشد (Lathey, 2006, p. 111). در یک ترجمه‌ی ایده‌آل، تعامل بین کلمات و تصاویر به صورت مستقیم بیان نمی‌شود؛ بلکه شکافی که موجب این تأثیر متقابل می‌شود، دست‌نخورده باقی می‌ماند. هدف پژوهش حاضر این است که ابتدا با مروری بر ترجمه‌ی برخی کتاب‌های تصویری، چگونگی برهم خوردن این تعامل را نشان دهد و سپس برخی از دلایل اتخاذ چنین رویکردی را در ترجمه‌ی کتاب‌های تصویری بررسی نماید.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های تصویری، متن، تصویر، روایت، ترجمه.

^۱ دانشجوی کارشناسی‌ارشد مترجمی زبان انگلیسی، دانشگاه علامه طباطبایی

نقش تصویر در ادبیات الکترونیک

مهشید دولت

مرجان فروغی

رونق بازار تولیدات الکترونیکی، جذابیت بالای محیط‌های چندرسانه‌ای برای کودک و نوجوان، بالارفتن قیمت کاغذ و... موجب شده‌است که آثار الکترونیکی جذابیت بالاتری را برای کودک و نوجوان داشته‌باشند، اما نحوه‌ی به‌کارگیری و استفاده از عناصر این محیط در انتقال آنچه که باید، نقش مهم و اساسی دارد. با استفاده از متن، تصویر، صوت و حرکت می‌توان محیطی را به‌وجود آورد که تمامی حس‌های کودک را با موضوع همراه سازد و همچنین این محیط اگر به شکل مناسب طراحی شود، باعث رشد و شکوفایی خلاقیت مخاطب خود می‌شود. با توجه به افزایش علاقه نسبت به آثار الکترونیک، توجه به نحوه‌ی آرایه‌ی مطالب توسط این رسانه و حساسیت نسبت به آن اهمیت دارد.

آثار الکترونیکی برای کودکان و نوجوانان در بسترهای متفاوتی همچون موبایل، اینترنت و لوح فشرده تولید می‌شوند. در این پژوهش لوح‌های فشرده مربوط به کودک و نوجوان با دو موضوع دینی و ادبیات کهن بررسی شده‌اند. دلیل انتخاب این دو موضوع، پراکندگی بیشتر آثار دینی و ادبیات کهن نسبت به سایر موضوعات است. تصاویر با توجه به عناصر بیرونی شامل پرداختن به معماری و فضا سازی بومی، ویژگی‌های بومی در چهره‌پردازی و شخصیت‌سازی آرایه‌ها و پوشش‌ها، ویژگی‌های تاریخی و جغرافیایی و فرهنگی، ویژگی‌های کهن همچنین عناصر درونی توجه به باورها و آیین‌ها و رفتارهای بومی طرح نگارش‌ها و اندیشه‌های هستی‌شناختی بومی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج این بررسی که توسط پرسش‌نامه انجام گرفته است، بر روی شرکت‌های تولیدکننده‌ی مختلف این کار انجام شد.

به طور خلاصه، آنچه از بررسی این آثار حاصل آمد، نشان‌دهنده این مهم است که در بیشتر آثار، مبحث زیبایی‌شناسی و سن مخاطب در نظر گرفته نشده‌است. از آنجایی که مخاطب، معمولاً نخستین ارتباط خود را با محتوای متن، از طریق تصویر برقرار می‌سازد، عدم توجه به عناصر بصری، به درک متن و همچنین فضای ذهنی مخاطب، آسیب زیادی وارد می‌کند؛ همچنین با توجه به علاقه بیشتر نوجوانان به این رسانه، ضعف در تصویرگری، یکی از علل روی آوردن این دسته از مخاطبان به سمت نمونه‌های خارجی است. باید خاطرنشان کرد این بدان معنا نیست که نمونه‌های خارجی مورد استفاده کودکان و نوجوانان قرار نگیرند، اما با ایجاد جذابیت در طراحی این محصولات، به راحتی می‌توان سرمایه‌های ادبی ایران را حفظ و به نسل جدید منتقل کرد.

تحلیل فرم و محتوای تصویرگری اساطیر شاهنامه در ادبیات اسطوره‌ای کودکان

(در کتاب‌های مصور کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان)

راضیه دهکردی - فارسانی

در دوران معاصر، ادبیات اسطوره‌ای ویژه کودکان بیش از پیش مورد توجه ناشران قرار گرفته‌است. تصویرگران کتاب کودک، از زمره‌ی هنرمندانی هستند که توانستند به طور دلنشینی ادبیات اسطوره‌ای را به کودکان شناسایی و معرفی کنند. آن‌ها در جوار متن، تصویری را ترسیم می‌کنند و تکمیل‌کننده‌ی توصیفات متنی هستند. در این پژوهش ضمن تعریف اسطوره، تصویرگری ادبیات اسطوره‌ای کودکان و به‌ویژه اساطیر شاهنامه در دوران معاصر مورد مطالعه قرار گرفته‌است؛ سپس کتاب‌های مصور کانون پرورش فکری کودکان که از مراکز اصلی نشر کتب با مضامین ادبیات اسطوره‌ای شاهنامه است، معرفی گردید. در ادامه تحلیلی بر مبنای فرم و محتوای تصاویر اساطیر شاهنامه موجود در این کتب از نظر جذابیت، کشش و ارتباط کودک با این تصاویر انجام گرفت. بدیهی است که شناسایی معایب و محاسن این نوع آثار، به ترغیب کودکان به یادگیری شاهنامه و اسطوره‌های آن کمک می‌کند.

نتایج این پژوهش نشان داد که فرم تصویرگری اساطیر شاهنامه در گرو محتوای متون شاهنامه به زبان کودکان بوده است؛ همچنین تصویرگران برای مصورسازی اسطوره‌های شاهنامه از فرم و قالب‌های گوناگونی که از آثار هنرهای تجسمی پیشین الهام‌جسته‌اند، برای بیان تصویری کتاب‌های کودکان استفاده نموده‌اند.

کلیدواژه‌ها: فرم، محتوا، تصویرگری، شاهنامه، ادبیات اسطوره‌ای کودک.

بررسی سیر تحوّل تاریخی تصویرگری در داستان *خاله سوسکه*

سیدمسیح ذکاوت^۱

زهرناظمی^۲

ویژگی‌های زیباشناختی، محتوایی و همچنین مخاطبان ادبیات عامیانه، متخصصان را قانع کرده که آن را از انواع کلاسیک ادبیات کودک به‌شمار آورند. آشنایی کودکان با ادبیات عامه از دو جنبه اهمیت دارد: نخست، با توجه به بُعد زیباشناختی و جذابیت‌های آن؛ دوم، به دلیل این‌که ادبیات عامیانه تجلی‌گاه فرهنگ و سنت ملی است. همین اهمیت و پیشینه موجب شده‌است که بسیاری از شاعران و نویسندگان به بازنویسی و بازآفرینی قصه‌های عامیانه در حوزه ادبیات کودک بپردازند. هرچند داستان‌های عامیانه‌ی کهن، به دلیل شیوه‌ی ثبت و انتقال، خود، نسخه‌ی موثق و یگانه‌ای ندارند؛ اما بازآفرینی‌های متأخر نیز مستلزم جرح و تعدیل و مخدوش کردن دوباره‌ی این داستان‌ها و ایجاد تنوع بیشتر است. *خاله سوسکه* یکی از داستان‌هایی که در سنت ادبیات پارسی توجه بسیاری از نویسندگان را برای بازنویسی و بازآفرینی جلب کرده‌است، اما دیگرگونی‌های حاصل از بازنویسی یا بازآفرینی فقط به متن نوشتاری این داستان محدود نمی‌شود و تصویرگری آن‌را نیز دربرمی‌گیرد؛ زیرا تصویر نیز مانند واژگان نمادی است که در نظام دلالت موجب افاده‌ی معنا می‌شود؛ از دیگر سو، پیشینه‌ی چنین بازآفرینی‌هایی یکسان نیست؛ به دیگر عبارت، سیر بازآفرینی تصویرگری قصه‌ی *خاله سوسکه* شاهد تحوّل تاریخی است. پژوهش حاضر به بررسی روند تحوّل تاریخی تصویرگری (بازنویسی و بازآفرینی‌های) *خاله سوسکه* می‌پردازد. هرچند برخی پژوهش‌ها (آقاجانی، ۱۳۸۴؛ اکرمی، ۱۳۸۱) به بررسی موردی تصویرگری بازآفرینی‌های قصه‌ی عامیانه‌ی *خاله سوسکه*؛ از جمله *خاله سوسکه* کجا می‌ری؟ اثر مرتضی زاهدی، پرداخته‌اند؛ اما هیچ پژوهشی، روند و دلایل تحوّل تاریخی تصویرگری *خاله سوسکه* را واکاوی نکرده‌است؛ بنابراین پژوهش حاضر بر آن است تا برای این پرسش‌ها پاسخی بیابد:

- سیر تحوّل تاریخی تصویرگری (بازنویسی و بازآفرینی‌های) *خاله سوسکه* چگونه بوده‌است؟

- عامل‌های مؤثر در ایجاد این تحولات چیست؟

^۱ . دانشجوی دکتری زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه شیراز

^۲ . دانشجوی کارشناسی زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه شیراز

مجموعه چکیده‌های چهارمین همایش ادبیات کودک - دانشگاه شیراز

به این منظور، تمام بازنویسی‌ها و بازآفرینی‌های در دسترس خاله سوسکه منتشر شده در سال‌های ۹۱-۱۳۷۰ بررسی می‌شوند. افزون‌براین، این پژوهش کیفی از شیوه‌ی تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش تحلیل محتوای استقرایی بهره‌می‌گیرد، که در آن یک قاب تصویر به عنوان واحد تحلیل برگزیده شده‌است.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری، خاله سوسکه، بازنویسی و بازآفرینی قصه‌های عامیانه، تحلیل محتوا.

زرافه‌ای که مرا فیلسوف کرد تحلیل تأملی داستان روزی که زرافه‌ی من گلودرد شد

شهرزاد راهنما بیات^۱

دکتر سعید حسام‌پور^۲

در تلاشی که چندان هم قدیمی نیست، گروهی از اندیشمندان وادی فلسفه، به نظر پیاژه، شناخت‌شناس معروف، با تردید نگریستند و کودک را که به زعم آن‌ها هنوز گوهر شگفت‌زده‌شدن را در بازار زندگی نفروخته بود، دارای توان فلسفیدن یافتند. آنان در جنبشی به نام «فلسفه برای کودکان»، برای پرورش این توان کودک برنامه‌ها ترتیب دادند. لیپمن، استاد فلسفه و یارانش، داستان را مناسب‌ترین ابزار برای این هدف معرفی کردند. آنان در جمع تازه‌ای با کودکان به هم‌فکری نشستند که آن را حلقه‌ی کاوش‌گر نامیدند. در این حلقه داستان‌هایی حضور یافتند که به‌گونه‌ای هدفمند، مفاهیم فلسفی در آن‌ها گنجانده شده بودند. چندی گذشت و سپس گرت بی. متیوز، استادی دیگر در سرای فلسفه، داستان‌هایی را نشان داد که نیازی به وصله-پینه‌ی فلسفی ندارند و در ذات خود فلسفی هستند. او ردّ ویژگی‌های تخیل و پرورش فکر را در این داستان-ها یافت و این هردو را به مذاق کودک و بزرگسال خوش دید. او بر این باور است که مواجهه با این ماجراهای فکری که آن‌ها را داستان‌های تفننی - فلسفی نیز می‌خواند، فرد را به‌زیبایی به کاوشی دل‌چسب در ژرفای تفکر فلسفی مهمان می‌کند. مرتضی خسرونژاد با نگاهی به تلاش‌های متیوز، با رویکردی تازه، قابلیت‌های دیگری را نیز در داستان‌های فکری می‌بیند و بر این باور است که توان داستان‌های مناسب در بالندگی کودکان، به‌تمامی مشاهده نشده است.

پژوهش حاضر بر آن است تا با نگاهی به آن کوشش‌ها، به شیوه‌ی تحلیل تأملی، به تحلیل فلسفی یکی از داستان‌های این نویسنده، روزی که زرافه‌ی من گلودرد شد، بپردازد. در این داستان، متن و تصویر به مدد نویسنده آمده‌اند تا با خیال‌انگیزی و شگفتی‌پروری، جان کودک مخاطب را جلا دهند و او را یاری‌رسانند تا فراتر از قد و قواره‌ی خود، پیاژه را نقد کند. در این هم‌نشینی فلسفه با کودک، به‌گونه‌ای ویژه گامی در وادی فلسفه‌ی تعلیم و تربیت نیز گذاشته شده است؛ نویسنده به پشتیبانی از کودک و با نگاهی انتقادی، به مسأله‌ی اقتدار محض بزرگسال در امر تعلیم و تربیت و پدر مقتدر داستان چشم‌غره می‌رود.

کلیدواژه‌ها: فلسفه، کودک، داستان، خلاقیت، تفکر، خسرونژاد، پیاژه، متیوز.

^۱ دانشجوی دکترای فلسفه‌ی تعلیم و تربیت، دانشگاه شیراز

^۲ . دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی

لزوم بهره‌گیری تصویرگران از فنون و هنرهای پس از چاپ

دکتر جواد رسولی^۱

زهرا رسولی^۲

در این مقاله نویسندگان با بهره‌گیری از تجربیات و مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای خود، به موضوع لزوم بهره‌گیری تصویرگران کتاب‌های کودک از توانایی‌های صنعت چاپ (دستی و ماشینی) می‌پردازند. بسیاری از تصویرگران نوکار، به جهت کمبود آشنایی با عرصه چاپ و به‌ویژه ناآشنایی با هنرها و امور پس از چاپ (که به آن خدمات پس از چاپ گفته می‌شود)، از امکانات این عرصه بی‌بهره مانده‌اند. در مقاله‌ی حاضر ضمن معرفی تصویری این امکانات، به تصویرگران نوپا پیشنهادهایی کاربردی ارائه می‌شود؛ برای نمونه می‌توان به این نکات اشاره کرد:

بهره‌گیری از ماسک یووی (برای به‌کارگیری حس لامسه و دیداری کودک - خواننده کتاب)؛
بهره‌گیری از امباس - بافت و نقش برجسته (برای به‌کارگیری حس لامسه و دیداری کودک - خواننده کتاب)؛

بهره‌گیری از رنگ‌هایی با توانایی‌های خاص - برجسته‌نمایی، زبری یا نرمی نمایی و... (برای به‌کارگیری حس لامسه‌ی کودک - خواننده کتاب)؛

بهره‌گیری از دایکات - برش با تیغه‌های طراحی شده و ایجاد برش‌های خطی و انحنایی بر کاغذ مصور (برای به‌کارگیری حس لامسه و دیداری کودک - خواننده کتاب)؛

بهره‌گیری از توانایی‌های صحافی برای بسته‌بند و طراحی کاغذ متن و جلد (برای به‌کارگیری حس لامسه و دیداری کودک - خواننده کتاب) و... .

---

^۱ . دکترای فولکلور

^۲ . کارشناس مجسمه‌سازی و تصویرگر

بررسی کتاب‌های تصویری منتشرشده برای گروه سنی الف در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰

ماندانا رضوی‌زاده^۱

کتاب‌های تصویری کتاب‌هایی هستند که متن و تصویر با همراهی و در پیوند با یکدیگر داستانی یا موضوعی را روایت می‌کنند. در کتاب‌های تصویری متن و تصویر همسان حلقه‌های یک زنجیر در هم فرو رفته و تنگاتنگ داستان یا مفهومی را بیان می‌کنند و هر کدام به تنهایی از بیان یک داستان یا موضوع یا یک مفهوم ناتوانند. کتاب‌های تصویری انواع گسترده‌ای را در برمی‌گیرند؛ کتاب‌های تصویری بدون کلام؛ کتاب‌های تصویری داستانی؛ الفبا آموزها؛ عددآموزها؛ کتاب‌های اسباب‌بازی و ... .

توجه به نیازهای مخاطب در همه‌ی گروه‌های سنی، همواره یکی از مسائل برجسته در ارزیابی آثار ادبی است. توجه به نیازهای گوناگون گروه سنی الف در انتشار متنوع کتاب‌های تصویری، همواره از چالش‌های پیش روی پدیدآورندگان و بررسان ادبیات کودکان بوده‌است.

با توجه روزافزون در جامعه‌ی ایران به انتشار ادبیات خاص برای کودکان، در دهه‌های گذشته و گسترش تعداد ناشران این حوزه و بالارفتن دانش، توانایی‌ها و امکانات آنان، هم‌اکنون می‌توان به انواعی از کتاب‌های تصویری برای گروه سنی الف دست‌پیدا کرد. تصویرگران به آفرینش آثار در این حوزه تشویق شده‌اند و مدت زمانی است که در بازار نشر کتاب‌های کودک، کتاب‌هایی از این دست را شاهد هستیم.

ولی با نگاهی موشکافانه و بررسی دقیق‌تر نیازهای گروه سنی الف و آنچه که با این نام به بازار نشر سپرده می‌شود، همه‌ی انواع کتاب‌های تصویری که در رشد همه‌جانبه‌ی کودکان این گروه سنی نقش اساسی دارند، مشاهده نمی‌شوند.

در پژوهش حاضر کوشیده می‌شود که با بررسی کتاب‌های تصویری منتشر شده در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۵ به انواع و تحلیلی از آن‌ها دست‌پیدا شود. در این مقاله کتاب‌های منتشرشده در گروه سنی الف شناسایی و برحسب انواع تفکیک شده، ارزیابی بر کیفیت آن‌ها انجام می‌شود.

^۱ . کارشناس نقاشی، عضو گروه بررسی تصویر شورای کتاب کودک

تصویر چهره‌ی پیامبران و امامان در کتاب‌های هدیه‌های آسمان دوره‌ی ابتدایی

هاجر سخاوت^۱

تصویر یک پیام است. تصویر خوب آن است که بیشترین، بهترین و عمیق‌ترین پیام را با بیشترین تأثیر در کوتاه‌ترین زمان به مخاطب برساند. این امر درباره‌ی کتاب‌های مذهبی و مضامین دینی به ویژه، اگر پای کودکان در میان باشد از اهمیت بیشتری برخوردار است.

یکی از موضوعات مهم در حوزه‌ی مذهبی برای کودکان، بازنمایی زندگی پیامبران و امامان معصوم به عنوان الگوهای مناسب زندگی برای این گروه از مخاطبان است، بسیار مهم است که چه تصویری از پیامبران و امامان به کودک ارائه شود. کودکان همواره چهره‌ی این شخصیت‌ها را در هاله‌ای از تقدس دیده‌اند، آیا این امر، مانع از آن نمی‌شود که این شخصیت‌ها را بفهمند و با آن‌ها رابطه‌ی حسی و عاطفی برقرارکنند و از دیگر سو، انبیای الهی و امامان برای کودکان، موجوداتی استثنایی و فوق‌بشری معرفی شوند نه انسان‌های زمینی و همانند سایر مردم؟

با توجه به این موضوع که زبان کودک، زبان تصویری است و از سوی دیگر، تصویرگران همواره برای تکریم و احترام و حفظ قداست پیامبران و امامان از تصویرگری چهره‌ی این بزرگواران خودداری کرده‌اند؛ در این مقاله به بررسی شیوه‌های تصویرکردن چهره‌ی این شخصیت‌های مذهبی در کتاب‌های هدیه‌های آسمان دوره‌ی دبستان می‌پردازیم.

نتیجه‌ی بررسی‌ها نشان داد با توجه به این‌که برای تصویرکردن چهره‌ی انبیا و امامان، از شیوه‌های مختلفی مانند نهادن روبند و نقاب یا سپید ساختن، کم‌رنگ کردن یا نورافشانی غیرعادی و یا وجود هاله‌ای گرد بر روی صورت ایشان استفاده شده‌است؛ در این کتاب‌ها، چهره‌ی پیامبر اسلام و امامان معصوم در حالت پشت به بیننده و نیم‌رخ که فقط بینی و محاسن دیده‌شود، بدون این‌که چشم و ابرو و حالت موهای سر و شکل پیشانی و دیگر عوامل - مانند رنگ چهره و موها و شکل چشم‌ها - که در شکل‌گیری چهره مؤثرند؛ تصویر شود؛ ولی چهره‌ی دیگر پیامبران بدون پوشش دیده می‌شود.

تصاویر چهره‌ی پیامبر و امامان، تکراری و بدون ابتکار و جذابیت به کودکان ارائه شده‌است؛ به گونه‌ای که آن‌ها نمی‌توانند شخصیت دو امام را از طریق چهره از یکدیگر بازشناسند.

کلیدواژه‌ها: کتاب هدیه‌های آسمان، کودکان، تصویر چهره‌ی پیامبران و امامان.

^۱ دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

تحلیل تخیل‌شناختی چند فانتزی داستانی - تصویری کودکان

بر اساس نظریه‌ی تخیل ژیلبر دوران

مهری سلیمان‌پور^۱

جهان کودک در دنیای شگفت‌آور داستان‌های فانتزی منعکس است. فانتزی‌ها به کودکان کمک می‌کنند تا کنجکاوی و تخیل خود را گسترش دهند و از منظر شگفتی و هیجان به واقعیت‌ها نزدیک شوند. عنصر اصلی فانتزی، تخیل است. تخیل موجود در فانتزی، تخیل کودک را بارورتر و بالنده‌تر می‌کند و تجربه‌های خیال‌گرایانه‌ی دنیای فانتزی او را برای رویارویی با واقعیت‌های دنیای پیرامونش یاری می‌دهد. این پژوهش با روش قیاسی به تحلیل تخیل‌شناختی چند فانتزی داستانی - تصویری کودک بر پایه‌ی نظریه تخیل ژیلبر دوران می‌پردازد و قالب‌ها، مصداق‌ها و نموده‌های تخیل موجود در تصویر آن‌ها را بررسی می‌کند.

بر اساس نظریه‌ی دوران، تخیل به دو منظومه‌ی روزانه و شبانه تقسیم می‌شود که هر یک نمادهایی دارند. تخیل روزانه دوقطبی است و می‌تواند مثبت یا منفی باشد؛ نمادهای منظومه‌ی روزانه با ارزش‌گذاری منفی عبارت است از: حیوانی، سقوطی و تاریکی. در مقابل آن‌ها نمادهای جداکننده، عروجی و تماشایی قرار دارند که دارای ارزش‌گذاری مثبت هستند. از سویی منظومه‌ی شبانه‌ی تخیلات که ساختارهای اسرارآمیز و ترکیبی را شامل می‌شود نیز نمادهای خاص خود را دارد.

طبق بررسی انجام‌شده در این پژوهش، در فانتزی‌های داستانی - تصویری کودکان نمادهای مثبت تخیل روزانه و شبانه مانند نمادهای تماشایی و خلوت‌گاه درونی بیشتر از سایر نمادها به‌کاررفته‌اند. به نظر می‌رسد کاربرد بیشتر این نمادها، به دلیل شرایط سنی و روحی مخاطبان کودک باشد.

کلیدواژه‌ها: فانتزی، تخیل، ژیلبر دوران، منظومه‌ی روزانه، منظومه‌ی شبانه.

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک و نوجوان، دانشگاه شیراز

نقش جنسیت تصویرگر در ترسیم ایدئولوژی جنسیتی: بررسی متن و تصویر کتاب‌های داستانی تصویری کودکان

راضیه سهرابی^۱

سودابه شکرالله زاده^۲

جنسیت در ادبیات کودک به عنوان یک دغدغه‌ی همیشگی مطرح‌شده‌است و برجستگی این امر در تأثیری است که چگونگی القای ایدئولوژی‌های جنسیتی بر نگرش و ادراک کودکان از خود دارد. بسیاری از مطالعات تجربی نشان داده‌اند که داستان‌ها می‌توانند جهان‌بینی کودکان را تغییردهند؛ کودکان هم‌زمان با متن، این ایدئولوژی‌ها را از تصویر نیز می‌آموزند؛ بنابراین مطالعه‌ی جنسیت نه تنها در متن، بلکه در تصویر نیز تأمل-برانگیز است؛ از این‌رو مطالعه‌ی حاضر به بررسی ایدئولوژی‌های جنسیتی در تصویر و چگونگی تعامل آن با متن می‌پردازد.

با توجه به نقش و اهمیت ادبیات کودک در شکل‌دهی و انتقال ایدئولوژی‌های جنسیتی، تاکنون پژوهش‌هایی در این‌باره انجام‌شده‌است؛ از جمله پژوهش‌های صورت‌گرفته می‌توان به شکرالله‌زاده و خوشبخت (۱۳۹۱)، پورگیو و ذکاوت (۱۳۸۹)، انصاریان (۱۳۸۴) و حاجی‌نصرالله (۱۳۸۰)، اشاره کرد که به بررسی نقش‌ها و کلیشه‌های جنسیتی در ادبیات داستانی کودک پرداخته‌اند، اما تاکنون پژوهشی در زمینه بررسی تصویر در کتاب‌های داستانی کودک بر پایه‌ی ایدئولوژی‌های جنسیتی استیونز صورت‌نگرفته‌است؛ بر همین پایه، پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی ایدئولوژی‌های جنسیتی در آثار تصویرگران زن و مرد ادبیات داستانی کودک از دیدگاه استیونز بپردازد و برای دست‌یابی به این هدف، سه پرسش را مورد تحلیل قرار می‌دهد:

۱. ایدئولوژی‌های جنسیتی موجود در متن و تصویر ادبیات داستانی کودک، بر پایه‌ی طرح‌واره‌های جنسیتی و همچنین ارتباط متن و تصویر بر این مبنا چیست؟
۲. آیا زن یا مرد بودن تصویرگر در بازنمایی وی از طرح‌واره‌های جنسیتی زنانگی و مردانگی تفاوت ایجاد می‌کند یا خیر؟
۳. آیا متفاوت‌بودن جنسیت نویسنده و تصویرگر یک اثر در بازنمایی طرح‌واره‌های جنسیتی زنانگی و مردانگی تفاوت ایجاد می‌کند یا خیر؟

^۱ . کارشناسی‌ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

^۲ . دانشجوی کارشناسی زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه شیراز

به این منظور از بین کتاب‌های داستانی - تصویری برگزیده‌ی شورای کتاب در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۰ (نمونه‌گیری هدفمند)، پنج‌تصویرگر زن و پنج‌تصویرگر مرد به صورت تصادفی انتخاب و از بین آثار آن‌ها ده‌کتاب بررسی شد. روش پژوهش مطالعه‌ی حاضر، تحلیل محتوای کیفی با استفاده از روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به شیوه‌ی کیفی قیاسی و بر اساس طرح‌واره‌های از پیش تعیین شده، بر پایه‌ی نظریه‌ی استیونز است.

کلیدواژه‌ها: استیونز، ایدئولوژی‌های جنسیتی، تصویر.

آسیب‌شناسی کتاب‌های تصویری در ایران و چند پیشنهاد:

ادیتوری چندمرحله‌ای

علی‌اصغر سیدآبادی

اگر بخواهیم آن‌چه را در ایران به عنوان کتاب تصویری منتشر می‌شود، با تعریف‌های این‌گونه مقایسه کنیم، تقریباً می‌توانیم بگوییم، تعداد کتاب‌های تصویری تألیفی در ایران آن‌قدر کم است که نمی‌توانیم از جریانی به نام کتاب تصویری ایرانی سخن بگوییم.

چرا در ایران کتاب تصویری تولید نمی‌شود؟ آیا تألیف و تولید کتاب تصویری ناشی از ضعف‌های تصویرگران و نویسندگان است؟ یا مشکل در نگرش‌ها و تلقی‌هایی است که از داستان و تصویرگری برای کودکان و همچنین نحوه‌ی تألیف و تصویرگری کتاب‌های کودکان وجود دارد؟

در این مقاله ضمن بررسی آسیب‌های کتاب‌های تصویری در ایران و نقد و بررسی چندنمونه‌ی برجسته، برخلاف پذیرفتن ضعف‌های تصویرگری و داستان‌نویسی ایرانی، سهم اصلی عدم شکل‌گیری کتاب تصویری در ایران را وجود نگرش‌ها می‌داند و پیشنهادهایی برای اصلاح وضعیت ارائه می‌دهد. نویسنده‌ی مقاله از مهم‌ترین پیشنهادش با عنوان «ادیتوری چندمرحله‌ای» یاد می‌کند.

به نظر نویسنده‌ی مقاله، یکی از علل عمده‌ی عدم شکل‌گیری کتاب تصویری در ایران، تولید جزیره‌ای اجزای کتاب اعم از متن و تصویر است. این پدیده در ایران زمینه‌های اجتماعی و تاریخی دارد و به صورت فوری نمی‌توان بر آن به شکلی اساسی و ریشه‌ای غلبه کرد، اما می‌توان با راه‌کارهایی، به طور موقت، وضع را تغییر داد و همین تغییر موقت، می‌تواند زمینه‌ی تغییر اساسی و ریشه‌ای‌تر را فراهم آورد.

ادیتوری چندمرحله‌ای کتاب‌های تصویری یکی از این راه‌کارهای موقت است. در ایران معمولاً متن قبل از ارسال برای تصویرگری، به دست ویراستار سپرده می‌شود و ویراستار بدون توجه به عنصر تصویر، متن را ویرایش می‌کند. در ویراستاری چندمرحله‌ای که در مقاله به طور کامل شرح داده می‌شود، اگرچه ویراستاری پیش از تصویرگری نیز یکی از مراحل است، اما ویراستاری نهایی هنگامی صورت می‌گیرد که متن و تصویر کنار هم نشسته است. در این نوع ویراستاری که یا باید ویراستاری آشنا به تصویرگری و ادبیات آن را بر عهده بگیرد و یا باید از یک نهاد ادیتوری نام‌برد، ویرایش در نسبت متن و تصویر با هم انجام می‌شود و ممکن است بخش زیادی از متن به دلیل این‌که توصیف عناصری است که در تصویر نیز آمده است، حذف می‌شود. همچنین تصویر نیز بر اساس متن ویرایش می‌شود و ممکن است نیاز به حذف و یا اضافه وجود داشته باشد.

بر اساس آن‌چه در این مقاله ارائه می‌شود، وضعیت با ثبات این است که تألیف داستان‌های تصویری به شکلی کاملاً متفاوت از داستان‌های معمول متنی انجام بگیرد و همچنین تصویرگری کتاب‌های تصویری به

مجموعه چکیده‌های چهارمین همایش ادبیات کودک - دانشگاه شیراز

شکلی متفاوت با کتاب‌های مصور و با رعایت روایت داستانی، انجام شود، تا دست‌یافتن به چنین وضعیتی، در تألیف این نوع کتاب‌ها نهاد ادیتوری نقشی مهم‌تر ایفا می‌کند.

ویژگی‌ها و تفاوت‌های تصویر در دو گونه‌ی ادبی فانتزی و رئالیسم

هاله سینایی نوبندگان^۱

در ارتباط با بارزترین وجه تمایز گونه‌ی ادبی واقع‌گرا و فانتزی که حجم وسیعی از آثار ادبیات کودکان و نوجوانان را دربرمی‌گیرند، باید اذعان نمود که داستان‌های واقع‌گرا اصولاً درصدد نشان‌دادن پیوند اجزای داستان با زندگی مردم واقعی در جهان عینی هستند. این در حالی است که داستان‌های فانتزی درصدد بازسازی جهانی تازه در قالب شخصیت‌ها و حوادثی خارق‌العاده و فضایی خیال‌انگیزند که با دوری از واقعیت‌های مورد پذیرش در جهان عینی، خواستار آشکارنمودن ابعاد جدیدی از واقعیت برای مخاطبان خود هستند.

این پژوهش بر آن است که با بررسی عناصر ادبی چون شخصیت‌پردازی، صحنه‌پردازی و زاویه‌ی دید در ساختار داستان و تحلیل و مطابقت آن با عناصر دیداری چون خط، رنگ، شکل و بافت در ساختار تصاویر، ویژگی‌ها و تفاوت‌های تصویر را در این گونه‌های ادبی آشکار سازد.

یافته‌های پژوهش بیان‌گر آن است که در داستان‌های واقع‌گرا، میل ارادی هنر برای نزدیک‌شدن به واقعیت است؛ زیرا اساساً واقعیت چیزی نیست که بتوان آن را مسلم انگاشت؛ بلکه چیزی است که باید بدان دست‌یافت، اما در داستان‌های فانتزی از آن‌جا که نویسندگان می‌کوشند داستان‌هایشان را واقعی نشان‌دهند و تصویرگر نیز در بهره‌گیری از نیروی تخیل آزادی بیش‌تری دارد، جهت‌دهی تصاویر باید در راستای باورپذیرتر نمودن شخصیت‌ها و موقعیت‌های خیالی داستان باشد تا در القای مؤثر مفاهیم داستان یاریگر مخاطبان خود باشد.

کلیدواژه‌ها: رئالیسم، فانتزی، تصویر، عناصر ادبی، عناصر دیداری.

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

قابلیت‌های نگارگری مکتب شیراز در تصویرسازی کتب کودک گروه سنی ب و ج

زهرا سینایی نوبندگانی^۱

از میان گروه‌های سنی مختلف، گروه سنی «ب» و «ج» از نظر آموزش خواندن و یادگیری اولیه از مهم‌ترین دوران سنی هستند. در این فرآیند آموزشی بهتر است رویکردی و روپردازی و قصه‌های جذاب خیالی، نیازهای روح سرزنده و پرنشاط کودک را نیز برآورده‌سازد. از جمله مهم‌ترین منابعی که می‌تواند هم‌زمان این نیازها را مرتفع سازد، ادبیات و هنر اصیل ایران است. این گنجینه‌ی عظیم سرشار از قصه‌های خیالی، اساطیر و داستان‌های اصیل قومی است که در این سنین بسیار مورد استقبال کودکان قرار می‌گیرد.

در این میان با توجه به ارتباط مستقیم و ناگزیر ادبیات کودک با عنصر تصویر و نیز پیوند عمیق ادبیات و تصویرپردازی در ایران، نگارگری ایرانی می‌تواند به عنوان سبکی تصویری در برخی از کتاب‌های خاص کودکان به کار گرفته شود.

این پژوهش در روشی تحلیلی با بررسی ویژگی‌های نگارگری مکتب شیراز، مشخص می‌سازد که این مکتب تا چه اندازه قابلیت الگوبرداری تصویری کتب کودک را دارا است.

با توجه به این‌که تصویرسازی کتاب‌های کودک در گروه‌های سنی ب و ج، متوجه عناصر ساده و رنگ‌ها و جزییات خالص‌تر است، مکتب هنری شیراز می‌تواند منبع مناسبی برای الگوبرداری تصویری کتاب‌های آنان باشد. این گریز مناسب به سوی نگارگری، علاوه بر این‌که کودکان را از آغاز تحصیل با فرهنگ و هنر قدیم ایران آشنا می‌کند، می‌تواند در اعتلای فکری آنان نیز مؤثر افتد.

کلید واژه‌ها: تصویرسازی کتاب‌های کودک، گروه سنی ب و ج، مکتب نگارگری شیراز.

^۱ . کارشناسی‌ارشد تصویرگری، دانشگاه تهران

بررسی تطبیقی شگردهای ارتباطی متن و تصویر در شعرهای هیچانی فارسی و انگلیسی

سودابه شکرالله‌زاده^۱

ستاره ترابی^۲

دکتر جواد فرزانه^۳

تصاویر همچون راهنمایانی دیداری هستند که به مخاطب برای درک بهتر معنای متن یا به عبارتی شفاف‌سازی نوشته، یاری می‌رسانند؛ زیرا تصاویر به شکلی جهانی‌تر و ساده‌تر از کلمات و آسوده از جنبه‌های قراردادی متن با مخاطب خود ارتباط می‌یابند. به گفته‌ی نودلمن، کودکانِ خردسال آمادگی بیشتری برای نشان دادن واکنش به تصاویر دارند تا به کلمات؛ تصاویر به دلیل نوع برقراری ارتباط با مخاطب - که ساده‌تر و بی‌واسطه‌تر از متن است - به عنصری جدایی‌ناپذیر در آثار کودک تبدیل شده‌اند، اما آنچه در آثار کودک بسیار اهمیت دارد و به پیشبرد ارتباط مؤثر با این مخاطب خاص یاری‌رسان است، توازن موجود میان متن و تصویر می‌باشد که با ایجاد ترکیب‌بندی مناسب در اثر میسر می‌شود. ترکیب‌بندی در تصویرگری، مجموعه‌ای است از عنصرهای تضاد زاویه‌ی دید، تعادل، ضرباهنگ، هماهنگی و یکپارچگی، تأکید، سفیدخوانی و چینش که این ویژگی‌ها، ضمن رعایت زیبایی دیداری بر پایه‌ی روایت متن شکل می‌گیرند.

در میان آثار نوشته‌شده برای کودکان، شعرهای هیچانی، گونه‌ای ادبی هستند که پیشینه‌ای کهن در ادبیات کودک دارند و به دلیل سادگی کلام و شادی‌آفرینی همواره مورد توجه خردسالان بوده‌اند. این اشعار، زبان خاص خود را به کار می‌گیرند و اغلب با شکستن ساختار متعارف معنایی و زبانی و ایجاد ضرباهنگ - که از ویژگی‌های موردعلاقه‌ی کودکان است - گونه‌ای موفق در جذب مخاطب خاص خود هستند.

این نوشتار در پی آن است تا با بررسی چگونگی ترکیب‌بندی شعرهای هیچانی فارسی با توجه به مفهوم، ساختار و ویژگی‌های هیچانه، ویژگی‌های تصویری این نوع ادبی را در تعامل با متن و مخاطب بیابد و سپس این ویژگی‌ها را با ویژگی‌های سبکی هیچانه در ادبیات انگلیس مقایسه کند و به تعیین نقاط مشترک و تمایزهای میان این دو پرداخته، در نهایت به تدوین اصولی مناسب در تصویرسازی این نوع ادبی دست یابد. از این رو نگارنده در بخش فارسی از کتاب هیچ هیچ هیچانه - که نخستین و تنها کتاب نگارش یافته در زمینه‌ی شعر هیچانی در ادبیات کودک فارسی است - استفاده کرده و در بخش غیرفارسی نیز از کتاب هیچانه اثر ادوارد لیر که از پیشگامان این نوع ادبی در انگلستان می‌باشد، یاری جسته است.

^۱ . دانشجوی کارشناسی زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه شیراز

^۲ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک دانشگاه شیراز

^۳ . استادیار تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه باهنر کرمان

پژوهش حاضر در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

۱- آیا ویژگی‌های سبکی موجود در شعرهای هیچانی ادوارد لیر با ویژگی‌های هیچانه‌های فارسی هم‌خوانی دارد؟

۲- آیا تصویرپردازی شعرهای هیچانی فارسی و انگلیسی از سبک خاصی - که تداعی‌گر مفهوم هیچانه باشند - پیروی می‌کنند؟

۳- آیا در این نوع ادبی، تعامل میان متن و تصویر یا به عبارت دیگر ضرباهنگ میان واژگان و تصاویر دیده می‌شود؟

در زمینه‌ی تصویرگری شعر هیچانه در ایران پژوهش قابل توجهی صورت‌نگرفته‌است و تنها می‌توان به مقاله‌ی جمال‌الدین اکرمی (۱۳۸۱) اشاره کرد. در این مقاله، اکرمی به عنصرهای مشترک در نگاره‌های شاعر و تصویرگر اشاره کرده و معتقد است که شعر هیچانه به طور معمول برای تصویرگر قابل‌ارایه نیست و تلاش وی در این زمینه در نهایت تنها به انتقال هماهنگی در رنگ و خط و فرم خلاصه می‌شود.

از میان منابع انگلیسی درباره‌ی این سبک ادبی، به پژوهش‌های بسیاری برمی‌خوریم که از جنبه‌های مختلف روان‌شناختی، نشانه‌شناسی و زبانی به آن پرداخته‌اند؛ از جمله می‌توان به مقاله‌ی کلیفتون اشنایدر (۲۰۰۹) اشاره کرد که با رویکردی فرویدی، به تفسیر تعدادی از تصویرهای لیر می‌پردازد که بازتاب‌دهنده‌ی احساس‌های ناخوش‌آیند اوست.

پژوهش حاضر از منظر روش‌شناسی در شمار پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد که با روش تحلیل محتوا انجام گرفته است. پژوهشگر بر پایه‌ی تقسیم‌بندی میرینگ (۲۰۰۰)، درباره‌ی روش‌های تحلیل محتوا از روش تحلیل محتوای کیفی قیاسی - استقرایی استفاده کرده و واحد تحلیل، هر شعر به همراه قاب تصویری آن است.

کلیدواژه‌ها: ارتباط متن و تصویر، ترکیب‌بندی، شعر هیچانی فارسی، شعر هیچانه انگلیسی، ادوارد لیر.

بررسی مفهوم هویت ملی در ادبیات کودک ایران

دکتر بابک شمشیری^۱

مختار ذاکری^۲

هویت را مجموعه خصوصیات دانسته‌اند که فرد یا شی را از دید تعلق به گروه یا نوع تبیین می‌کند. فرد یا شی هیچ‌گاه از نظر فردی نمی‌تواند بی‌هویت باشد؛ زیرا هیچ یک از آن‌دو، بی‌خصوصیت نیستند (عبادیان، به نقل از علیخانی، ۱۳۸۳: ۷۳).

ضرورت بحث از هویت، در این است که داشتن تعریفی از خود، اولین قدم، نه تنها در ایفای نقش، بلکه از مقدمات انسان‌بودن است.

یکی از حوزه‌هایی که مفهوم هویت، به صورت جدی می‌تواند در آن موردنظر قرار گیرد، ادبیات است. ادبیات هر کشور، در بردارنده‌ی میراث فرهنگی آن کشور است و می‌تواند نوعی پیوند بین فرهنگ گذشته و حال را ایجاد کند. یکی از عرصه‌های ادبیات، داستان‌های کودک است. با توجه به تأثیرپذیری کودکان از داستان و از طرفی نیروی پذیرندگی بالای آن‌ها در سنین کودکی، این داستان‌ها می‌توانند در شکل‌گیری هویت کودکان، مؤثر واقع شوند. در این مقاله برآنیم که به بررسی مفهوم هویت در داستان‌های کودک داخل کشور بپردازیم.

مفهوم هویت از منظر ادبیات کودک و نوجوان را حداقل به سه‌گونه می‌توان مورد توجه قرار داد. شکل اول، توجه به مفهوم هویت ملی و چگونگی طرح آن در داستان‌های کودک؛ شکل دوم، بررسی چگونگی شکل‌یافتن هویت ادبیات کودک و نوجوان ایران و شکل سوم، چگونگی هویت‌یابی شخصیت‌های داستان است.

از آن‌جا که ادبیات با زبان و فرهنگ مرتبط است و هویت ملی به عنوان یکی از مقولات مهم هویت که پژوهش‌های بی‌شماری را به خود اختصاص داده، نیز با این دو مفهوم مرتبط است؛ از این‌رو به بررسی هویت ملی در داستان‌های کودک، توجه نشان داده شده است.

در پژوهش پیش‌رو، هدف نگارندگان بر این است که سه شکل بیان‌شده را در داستان‌های کودک ایرانی بررسی کنند.

پرسش‌های پژوهش:

---

^۱ . عضو هیأت علمی دانشگاه شیراز

^۲ . دانشجوی دکترای فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه شیراز

- به کدام یک از مؤلفه‌های هویت ملی در داستان‌های کودک پرداخته شده است؟
- چگونه به شکل دادن هویت ادبیات کودک، از سوی نویسندگان، در داستان‌ها پرداخته شده است؟
- شخصیت‌های داستان با طی چه فرایندی به هویت واقعی خود، آگاهی می‌یابند؟

روش پژوهش:

این پژوهش در قالب پارادایم کیفی انجام شده است. برای پاسخ به پرسش اول، از روش تحلیل محتوای قیاسی (مایرینگ، ۲۰۰۰) و برای پاسخ‌گویی به پرسش دوم و سوم، پژوهش‌گر از روش تحلیل تأملی بهره می‌گیرد.

برای انتخاب نمونه‌ی پژوهش، از راهبرد نمونه‌گیری هدف‌مند استفاده شده است که شامل برخی داستان‌های بهرنگی شکوه قاسم‌نیا، ناصر یوسفی، علی‌اصغر سیدآبادی و مرتضی خسرونژاد است.

مقایسه‌ی شگردهای اعمال اقتدار و آزادی در کتاب‌های داستانی - تصویری ایرانی و انگلیسی

علی شیروانی شیری^۱

دکتر حسنعلی بختیار نصرآبادی

دکتر محمدحسین حیدری

پارادوکس اقتدار و آزادی یکی از مهمترین مسأله‌های مطرح در فلسفه‌ی تعلیم و تربیت است. ادبیات کودک نیز همان‌گونه که خسرونژاد (۱۳۸۲) می‌گوید از آن‌رو که بر رابطه‌ی بزرگسال نویسنده و کودک خواننده متکی است، سویه‌ای تربیتی دارد و بنابراین آمیخته با همین پارادوکس است. از این‌رو به نظر می‌رسد که بحث در روشن‌سازی و کوشش در حل پارادوکس اقتدار و آزادی یکی از مهمترین مسائل فلسفه‌ی ادبیات کودک نیز هست.

هدف این مقاله آن است که نوع نگاه نویسندگان به مقوله‌های اقتدار و آزادی در ادبیات کودکان بر اساس شگردهایی که در کتاب‌های داستانی - تصویری اعمال می‌گردد، کشف و بررسی شود. این پژوهش با روش تحلیل تأملی به بررسی تطبیقی دو کتاب داستانی تصویری *داستان خرگوش کوچولو* نوشته بیتریکس پاتر و *منم موش گرسنه*، می‌خورمت درسته نوشته مرتضی خسرونژاد خواهد پرداخت. پرسش‌های پژوهش ناظر به نوع نگاه این نویسندگان به مقوله‌های اقتدار و آزادی در ادبیات کودکان و مقایسه آن‌هاست که عبارتند از:

- ۱- شگردهای کتاب داستانی - تصویری فارسی در تحقق‌بخشیدن به مقوله‌های اقتدار و آزادی کدامند؟
- ۲- شگردهای کتاب داستانی - تصویری انگلیسی در تحقق‌بخشیدن به مقوله‌های اقتدار و آزادی کدامند؟
- ۳- آیا نوع شگردهای یادشده و شیوه‌ی استفاده از آن‌ها در دو اثر فارسی و انگلیسی متفاوت است؟
- ۴) نویسندگان فارسی و انگلیسی داستان‌های کودک چه رویکرد فلسفی - تربیتی به رابطه‌ی اقتدار و آزادی دارند؟

نوع عیان‌کردن شگردهایی که نویسندگان در آثار به کار گرفته‌اند، از سویی هم می‌تواند برای نویسندگان اهمیت داشته‌باشد از این لحاظ که به نظر می‌رسد نویسندگان گاه ناخودآگاه از این شگردها استفاده می‌کنند، و از سویی دیگر این عیان‌سازی شگردها می‌تواند مورد توجه منتقدان، والدین و حتی کودکان و نوجوانان قرار گیرد. نتایج نشان می‌دهند که دیدگاه مؤلفان نسبت به کودک، بر نحوه‌ی نگارش کتاب‌ها و چگونگی استفاده از شگردها مؤثر است.

کلیدواژه‌ها: پارادوکس اقتدار و آزادی، کتاب‌های داستانی - تصویری، بیتریکس پاتر، مرتضی خسرونژاد

^۱ . دانشگاه اصفهان

نشانه‌شناسی تصویری دو کتاب توکایی در قفس و آهو و پرنده‌ها (نوشته‌ی نیما یوشیج با تصویرگری بهمن دادخواه)

مونا طلاگر^۱

نشانه‌شناسی رویکردی است که پس از سال ۱۹۵۰ برای راه‌گشایی معنی در اثر پدیدآمده‌است. واژه‌ی نشانه به معنای «آنچه که سبب شناختن کسی یا چیزی می‌شود» (فرهنگ معین). نشانه‌ها می‌توانند دلیلی برای دریافتن و اندیشیدن باشند. معنادادن به نشانه‌ها امری تأویلی است.

نشانه‌شناسی تصویر که شاخه‌ای از دانش نشانه‌شناسی است، برای ارتباط بهتر میان مخاطب و انتقال مفهوم یک اثر هنری به کار گرفته می‌شود.

در مطالعه‌ی نشانه‌شناسی تصاویر و نقاشی‌های کتب داستانی، به بررسی روابط تصاویر موجود در کتاب و متن داستان پرداخته شده‌است.

در این مقاله به تحلیل نشانه‌های تصویری دو کتاب کودک، با عنوان‌های توکایی در قفس و آهو و پرنده-ها نوشته‌ی نیما یوشیج و تصویرگری بهمن دادخواه، پرداخته شده‌است.

آیا با تکیه بر متن نوشتاری داستان، می‌توان نقدی بر تصاویر نقاشی شده ارایه داد؟ سبک‌ها و شگردهای مخصوص در نقاشی چگونه در بیان نشانه‌های تصویری نقش دارند؟ آیا نقاشی‌های موجود در هر یک از این کتاب‌ها گویای مفهوم داستان‌های کودکانه‌ی نیما یوشیج هستند؟

بررسی و تحلیل تصاویر و نقاشی‌های موجود در کتاب‌ها با رویکرد نشانه‌شناسی تصویر، پاسخی به این پرسش‌ها است.

کلیدواژه‌ها: نشانه‌شناسی، نقاشی، داستان کودکان، نیما یوشیج

---

^۱. کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

ویژگی‌های تصویرگری در مجموعه‌ی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب

اکرم عارفی^۱

مجموعه‌ی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب در هشت جلد بین سال‌های ۱۳۳۶ تا ۱۳۶۹ به قلم مهدی آذریندی نگارش یافت. آفرینش این مجموعه که بیش از دویست قصه را در خود جای داده است، دگرگونی بزرگی در بازنویسی آثار کهن فارسی برای کودکان و نوجوانان به دنبال داشت. پیشگامی و تأثیرگذاری قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب در بازنویسی، نگارنده را بر آن داشت تا برای یافتن ویژگی‌های تصویر در گونه‌ی ادبی بازنویسی و بازآفرینی، تصویرهای این مجموعه را به عنوان نمونه‌ای برتر بررسی کند.

قصه‌های این مجموعه با تصویرهای سیاه و سفید از شخصیت‌ها و فضای قصه، تصوّرات ذهنی کودکان و نوجوانان را همراهی می‌کنند. زمان قصه‌ها که به گذشته‌ای دور و نامعلوم برمی‌گردد، در تصویرگری تأثیر بسیاری دارد؛ به گونه‌ای که نمی‌توان در قصه‌ها، ردّی از سبک‌های تازه‌ی تصویرگری یافت. سبک نقاشی در این مجموعه آمیخته‌ای از سبک مینیاتوری، قهوه‌خانه‌ای و قاجاری و در پاره‌ای موارد سبک هندی است. واقع‌گرایی از ویژگی‌های بارز تصویرها است؛ حتی در فابل‌ها و قصه‌های حیوانی که بخش قابل توجهی از قصه‌ها را دربردارد، از انسان‌نمایی استفاده نشده و تصویر حیوانات از جنبه‌ی آناتومی کامل است. عنصر اصلی دیداری در تصویرها خط‌سیاه و سفید است که تصویرهای مسطح و دوبعدی پدیدآورده‌است. در برخی موارد نیز با استفاده از هاشور و سایه‌روشن، به حجم و ژرفانمایی پرداخته‌است. در هشت جلد این مجموعه، طراحی یکسان نیست و در کنار طراحی پیچیده، طراحی ساده و ابتدایی نیز به چشم می‌خورد.

روی هم رفته ویژگی‌های تصویری مجموعه‌ی قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب را می‌توان نزدیک به تصاویر کتاب‌های مکتب‌خانه‌ای قبل از مشروطه ارزیابی کرد.

کلیدواژه‌ها: قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب، تصویرگری کتاب کودک، تصویرهای مکتب‌خانه‌ای.

^۱. کارشناس ارشد ادبیات فارسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

خاستگاه تصویرگری در ایران و سازوکار نقوش

فروغ علی‌شاهروی^۱

در این مقاله، مبادی تصویرگری در ادبیات کودک، پیشینه‌ی ادبیات و تصویرگری کتاب، ارتباط تصویر با متن و تصویر با مخاطب و شناسایی خاستگاه تصویرگری در ایران از طریق کهن‌ترین نقوش به جای مانده از سنگ‌نگاره‌ها، نقاشی‌ها، سفال‌ها، مهرها و...، زمینه‌ای است برای پرداختن به سازوکار نقوش کهن ایرانی و بررسی این موضوع که هنرمندان اعصار کهن در ارزیابی نقوش به مخاطبان‌شان چه هدف‌هایی را دنبال می‌کردند؟ کارکردهای تصویرگری‌های کهن چه بود؟ درنهایت، هم‌سویی مؤلفه‌های تصویرگری در نقوش کهن و ادبیات کودک بررسی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: تصویرسازی، نقوش کهن ایرانی، سازوکار نقوش.

---

^۱. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

بررسی شگردهای توانمندسازی در کتاب‌های داستانی - تصویری

فاطمه فرنی^۱

پرداختن به مفهوم قدرت همواره در ادبیات کودک جایگاه چشم‌گیری داشته‌است. در این قلمرو خواننده‌ی کودک مطالبی را می‌خواند که بزرگسال نویسنده برای او نوشته و تصویرهایی را می‌بیند که بزرگسال تصویرگر برایش به تصویر درآورده است. حال هر قدر که بزرگسال نویسنده و بزرگسال تصویرگر بتوانند فاصله‌ی بین خویش و کودک را در آثار خود کم‌تر کنند و به بیان دیگر بتوانند درکشان را از مفهوم سنتی سلسله‌مراتبی قدرت دور سازند، می‌توان گفت که به تحقق ادبیات کودک نزدیک‌تر شده‌اند و قادر بوده‌اند که تا حدی به تمایز آن با ادبیات بزرگسال کمک کنند. نظریه‌ی توانمندسازی می‌تواند در این جا کارآمد افتد. به این ترتیب با کمک شگردهای توانمندسازی، این امکان برای بزرگسال نویسنده و بزرگسال تصویرگر فراهم می‌آید تا دیگرانگی کودک را تا حدی به سمت توانمندی سوق دهند.

نظریه‌ی به‌کارگرفته‌شده در این پژوهش از نظریه‌ی توانمندسازی الیشوا سادان (۲۰۰۴) برگرفته شده‌است. نظریه‌ای که سادان مطرح می‌کند، در اصل در مباحث علوم اجتماعی کاربرد دارد و مخاطبان آن معمولاً اقلیت‌های مذهبی، سیاسی، زنان، افراد سالمند و معلولین جامعه هستند، اما فرنی (۱۳۸۸) بررسی مفهوم قدرت در آثار روالد دال و لویس کارول و همین‌طور فرنی و پورگیو (۱۳۹۱) بررسی مفهوم توانمندسازی در داستان‌های احمد اکبریور این نظریه را در ادبیات کودک به‌کاربرده‌اند و شگردهای توانمندسازی را که از سوی هر نویسنده استفاده‌شده‌است، معرفی کرده‌اند. این پژوهش در ابتدا مفهوم توانمندسازی را در ادبیات کودک معرفی کرده، سپس به بررسی تکنیک‌های توانمندسازی در تصویرهای ده اثر برگزیده‌ی ماریا نیکولایوا، ترجمه‌ی طاهره آدینه‌پور می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: نظریه‌ی ادبیات کودک، نظریه‌ی توانمندسازی، کتاب‌های داستانی - تصویری، ماریا نیکولایوا.

^۱ دانشجوی دکتری ادبیات انگلیسی، دانشگاه شیراز، واحد بین‌الملل

بررسی عنصر روایت در تصویرگری کتاب شب‌بخیر فرمانده اثر احمد اکبرپور و تصویرگری

مرتضی زاهدی به عنوان اثر برگزیده‌ی یونیسف

مهگان فرهنگ

سعید ذوالنوریان

روایت بحث جدیدی در نقد و نظریه‌ی ادبی نیست. تشریح ارسطو از طرح داستان، شاید نخستین تلاش در طرح مفهوم روایت باشد، اما در قرن بیستم از نظریه‌های فرمالیسم روسی به بعد بحث جدی درباره‌ی روایت شروع شد و در روایت‌شناسی، ساخت‌گرایی و پساساخت‌گرایی اهمیت بیشتری یافت. در نهایت، در نظریه‌ی ادبی معاصر عقیده بر این است که روایت به عنوان یک پرداخت زبانی نه تنها داستان‌گویی را ممکن می‌سازد؛ بلکه فهم ما از جهان همواره به واسطه‌ی روایت است و روایت‌پردازی، فرآیند معنی‌بخشیدن به زندگی است.

در ارتباط بین عناصر بصری و متنی به هم پیوسته که در داستان‌های کودکان بیشتر دیده می‌شود، می‌توان به این نکته اشاره کرد؛

- در این‌گونه کتاب‌ها آیا متن اطلاعات تازه به تصویر می‌دهد یا تصویر به متن؟

- کدام یک سهم بیشتری در برقراری ارتباط با مخاطب خود (که کودکان می‌باشد)، را دارد.

- در داستان شب‌بخیر فرمانده که داستانی مصور اثر احمد اکبرپور و به تصویرگری مرتضی زاهدی می‌باشد، وضعیت چگونه است؟

همان‌طور که مشخص است، داستان‌ها و کتاب‌های کودکان، هیچ‌گاه مجزا از تصویر نبوده‌اند. کتاب‌های کودک به تناسب بالا رفتن سن کودکان از تصاویر کمتر برخوردارند، که شاید به دلیل گسترده‌شدن اطلاعات کودک می‌باشد.

انسان از ابتدای خلقت، موجودی معنا‌ساز می‌باشد و واقعیت هستی را به واسطه‌ی زبان دریافت می‌کند و آن را منظم می‌نماید؛ چراکه باید ارتباط برقرار کند. داستان تصویری کودکان به‌دور از تمامی این موارد مهم از نظر زبانی، رسانه‌بودن و تأثیرگذاری نیست.

در این نوشتار که بررسی داستان شب‌بخیر فرمانده است، به بیان شخصیت‌ها، زاویه‌ی دید، صحنه‌پردازی در کتاب (متن و تصویر) اشاره دارد و از این زاویه به این داستان و تصاویر آن پرداخته می‌شود. شاید به این مهم برسیم که واژه خواه مکتوب، خواه زبانی، رسانه‌ای جهت خلق مفاهیم و تبادل آراء و اندیشه‌ها است و در این راستا، تصویر به استحکام مفهوم واژه کمک می‌کند.

کلیدواژه‌ها: متن، تصویر، داستان، تصویرگری، زاویه‌ی دید، شخصیت.

ادبیات کودک از منظر فلسفه‌ی دلوزی

محبوبه فرهنگی

ژیل دلوز (۱۹۹۵-۱۹۲۵) از فیلسوفان فرانسوی قرن بیستم است که به خاطر آرای ضد عینیت‌گرایانه‌ی افلاطونی، و ردّ ماهیت ذاتی پدیده‌ها شهرت یافته‌است. او با تعریف «خود» به معنای مجموعه‌ای از رابطه‌ها و پیوندها که همواره در معرض تغییر و تجدید است، و نیز با نقب‌زدن به مفهوم افلاطونی «ایده»، و به تبع آن مفهوم ارسطویی «تفاوت»، افق‌های جدیدی را پیش روی نقد و نظریه‌گشوده‌است که درحوزه‌ی ادبیات کودک هنوز آن‌چنان که باید، شناخته‌شده‌نیست. می‌توان نظریات دلوز را در چند سطح در مطالعات ادبیات کودک به کار بست: در سطح نخست، می‌توان با تکیه بر نظریات دلوز راه برون‌رفتی از پارادوکس بنیادین ادبیات کودک که ژاکلین رز آن را به خوبی بیان کرده است، یافت. رز معتقد است ادبیات کودک به این خاطر که کودکان اساساً نقشی در آفرینش آن ندارند، در عمل غیرممکن و نامحتمل است و آن‌چه اکنون به این نام شناخته‌می‌شود، برساخته‌ای است که بزرگسالان از مفهوم کودکی بر اساس دانسته‌ها، تجربیات، آرزوها و نیازهای خود ساخته‌اند.

در سطح دوم می‌توان با تکیه بر آرای دلوز محک دیگری، غیر از مرزبندی‌های سنی و موضوعی، برای تمییز ادبیات کودک و ادبیات بزرگسال مطرح کرد و در نهایت، در سطح روایت می‌توان نگاه جدیدی به عناصر روایی داستان مانند نویسنده، راوی و خواننده داشت.

در این مقاله کوشیده‌می‌شود، پیوندهایی بین دیدگاه دلوز و ادبیات کودک در این سه سطح ایجاد شود. برای ملموس‌تر شدن بحث، نمونه‌هایی از آثار چند تن از نویسندگان خارجی و ایرانی از جمله فیلیپ پولمان، دیوید الموند، محمدرضا شمس، حمیدرضا شاه‌آبادی، علی‌اصغر سیدآبادی و چند تن دیگر مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

کلیدواژه‌ها: ادبیات کودک، کودکی، ژیل دلوز، تفاوت مطلق، فرآیند شدن، واقعیت مجازی و عینی.

شگردهای پارودی‌پردازی در برهم‌کنشی‌های متن و تصویر کتاب‌های برگزیده‌ی داستانی‌تصویری ایرانی و خارجی

عطیه فیروزمند^۱

از ارسطو تا دنتیث، تعریف‌های گوناگونی از پارودی بیان شده‌است که شاید تنها نقطه‌ی اشتراک آن‌ها در اشاره‌ی فرامتن به پیش‌متن / متن‌های اصلی است. حضور پارودی در ادبیات کودکان تاریخی ژرف دارد، اما در این سالیان، به ویژه در بازآفرینی‌های افسانه‌های پریان، فزونی یافته‌است. پارودی در خود، بینامتنیتی عامدانه را دارا است که گاه فراداستان‌وار جلوه‌گر می‌شود و در این روند، بیشتر، همراه با تقلید شوخ‌آمیز پیش‌متن، آن را به چاشنی نقد هم می‌آراید.

بنا به گفته‌ی نظریه‌پردازان، حضور پارودی در ادبیات کودک و نوجوان و حتی پیش‌تر از آن در بازی‌های ایشان، نشانه‌ای حیات‌بخش و جدانشدنی از کودک به‌شمار می‌آید. پس منطقی به‌نظر می‌رسد که این شگرد بر میزان لذت‌بخشی متن افزوده، ظرفیت به‌درون‌متن کشاندن مخاطب را بالا برد؛ به ویژه اگر در بستری نمودیابد که امکان پرورش هردو لذت برهم‌کنشی‌های متن و تصویر و افسانه‌های خواننده / بازخوانده‌شده و درآمیخته با نشانه‌های اندیشگانی زندگی مدرن را دارا باشد.

با وجود این‌که تاکنون صاحب‌نظرانی چونان یو. سی. نوئفماخر و دونالد هاس (۲۰۰۸) در *دانش‌نامه‌ی افسانه‌های عامیانه و افسانه‌های پریان گرین‌وود*، لارنس آر. سایپ (۲۰۰۸) در *کتاب‌های داستانی‌تصویری پست‌مدرن: بازی، پارودی و خودارجاعی*، سیلویا پانتالئو (۲۰۰۷) در *مقاله‌ی مرد پنیری بدبوی سائزکا: سالاد متلاطم‌شده‌ی بازسنخه‌ی پارودی‌وار*، جان مرگسترن (۲۰۰۶) در *دانش‌نامه‌ی ادبیات کودکان آکسفورد*، جک زاپیس و الن ای. گریور (۱۹۹۵) در *پایان‌نامه‌ی خود با عنوان افسانه‌های پریان شکسته‌شده: پارودی در افسانه‌های پریان ادبی برای کودکان*، در زمینه‌ی ادبیات کودک و نوجوان اشاره‌هایی به تعریف، تأثیر و هدف‌های پارودی داشته‌اند، اما جای خالی بررسی شگردهای پردازش آن به ویژه در گونه‌ای از کتاب‌های داستانی‌تصویری که بازآفرینی‌شده‌ی افسانه‌ها هستند، برجسته‌می‌نماید.

در سینما ولی، دن هریس (۲۰۰۰) در *کتاب خود فیلم‌پارودی، شگردهای پارودی‌پردازی در سینما* را به ۶ گروه تکرار، اغراق، گنجایش خارجی، ترجمه‌ی تحت‌اللفظی، واژگونی و گمراهی تفکیک و تقسیم کرده‌است؛ همچنین شیوا قنبریان (۱۳۹۰) در *پایان‌نامه‌ی خود با عنوان زیبایی‌شناسی پارودی در سینما با نگاهی به آثار مل بروکس*، این ۶ شگرد را کاربردگرایانه بررسی کرده‌است.

^۱ . کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه شیراز، عضو گروه واژه‌ها و تصویرها (وابسته به مرکز مطالعات ادبیات کودک)

پژوهش‌گر این پژوهش نیز، با توجه به اشتراک دو رسانه‌ی واژه و تصویر در کتاب‌های داستانی تصویری و سینما، به باهم‌نگری شش‌شگرد پارودی‌پردازی معرفی‌شده از جانب هریس در سینما با شگردهای برهم‌کنشی متن و تصویر می‌پردازد. تلاش برای دست‌یازیدن به پاسخ چنین پرسش‌هایی است که آیا امکان واکاویدن پارودی در کتاب‌های داستانی تصویری بر پایه‌ی شگردهای آن در سینما وجود دارد؟ آیا چگونگی پردازش این شگردها در گونه‌های برهم‌کنشی متن و تصویر تفاوت می‌یابد؟ آیا این بررسی‌ها برای کتاب‌های داستانی تصویری ایرانی و خارجی نتیجه‌های متفاوتی دربردارد؟

از این‌رو، ده کتاب داستانی تصویری بازآفرینی‌شده‌ی افسانه‌های ایرانی و خارجی که از جانب صاحب‌نظران، در نقدها یا به شیوه‌ی درخواستی، انتخاب شده‌اند، به شیوه‌ی روش تحلیل محتوای کیفی قیاسی، با گشوده‌نگه‌داشتن امکان استقرا در مسیر پژوهش، بررسی می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: پارودی، ادبیات کودک و نوجوان، کتاب‌های داستانی تصویری، افسانه‌های بازآفرینی‌شده، سینما، دن هریس.

شگردهای تمرکززدایی در کتاب‌های داستانی - تصویری کودکان

سمانه قاسمی^۱

هدف از پژوهش حاضر بررسی شگردهای تمرکززدایی در تصویرهای کتاب‌های داستانی - تصویری کودکان و در رابطه‌ی میان تصویر و متن این کتاب‌ها است. تمرکززدایی به‌شکلی که در نظریه‌ی معصومیت و تجربه پیشنهاد شده، اصطلاحی جایگزین برای آشنایی‌زدایی و تا حدودی در نقد آن است که بر مبنای اصطلاح پیشنهادی پیازه، برای تبیین سازوکارهای رشد شناخت کودک به متن ادبی کودکان راه یافته‌است. در این رویکرد اثرهایی در زمینه‌ی ادبیات کودک موفق‌ترند که بتوانند در نتیجه‌ی نوسان بین تمرکزگرایی و تمرکززدایی، موجب پویایی بیشتر ذهن کودک شوند؛ بنابراین الگوهایی که در معصومیت و تجربه به عنوان شگردهای تمرکززدایی آمده، در تصویرها بررسی می‌شوند و در صورت انطباق با آنها، همچون یکی از شگردهای تمرکززدایی در تصویر مشخص می‌گردند؛ همچنین نگارنده در پی دست‌یافتن به شگردهای احتمالی دیگر تمرکززدایی، در تصویرهای کتاب‌های داستانی - تصویری کودکان است که پیش از این در فهرست این شگردها نیامده‌است. برای تحلیل محتوایی تصویرها به مفهوم تمرکززدایی که در نظریه‌ی معصومیت و تجربه پیشنهاد شده، توجه می‌شود. این پژوهش جزو پژوهش‌های کیفی به‌شمار می‌آید که در آن پژوهش‌گر با دو روش قیاسی و استقرایی، به بررسی عنصرهای تمرکززا در تصویرهای کتاب‌های کودکان می‌پردازد. واحد تحلیل پژوهش را هر دو صفحه‌ی روبروی هم (یک قاب دو لته) و هر تک صفحه تشکیل می‌دهد.

نگارنده با انتخاب نمونه‌های هدفمند، جامعه‌ی پژوهش را به دو گروه کتاب‌های تصویری ایرانی و خارجی محدود کرده‌است. این اثرها عبارتند از: کتاب‌های تصویری ایرانی که شامل تعدادی از کتاب‌های مجموعه‌ی مرغک و همچنین آثار برگزیده‌ی منتقدان است (مجموعاً پانزده کتاب) و کتاب‌های تصویری خارجی که دربرگیرنده‌ی تعدادی از کتاب‌های منتخب، توسط متخصصان خارجی است (مجموعاً پانزده کتاب).

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های داستانی - تصویری، تمرکززدایی، پیازه.

^۱ . دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات کودک دانشگاه شیراز، واحد بین‌الملل

مقایسه‌ی تطبیقی پاراتکست‌های تصویری آثار کلاسیک ادبیات کودک و کتاب‌های مرغک

فاطمه قاسمی‌پور^۱

مریم‌سادات سجادی‌نژاد^۲

با توجه به اهمیت و نقش پاراتکست‌های تصویری در ارایه‌ی بهتر کتاب کودک، تاکنون هیچ پژوهشی درباره‌ی پاراتکست‌های تصویری در کشورمان انجام نشده است؛ از این‌رو هدف این پژوهش بررسی این جنبه‌ی مهم و تأثیرگذار تصویرگری کتاب کودک است. در این راستا آثار کلاسیک ادبیات کودک جهان (به انتخاب پیتر هانت) با کتاب‌های مرغک کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به مقایسه‌ی تطبیقی گذاشته شدند.

در آغاز، تعریف پاراتکست‌های تصویری و ویژگی‌های آن بر مبنای فصل پایانی کتاب *How picturebooks work* نوشته‌ی نیکولایوا، نظریه‌پرداز بنام ادبیات کودک بیان شد؛ سپس مواردی مانند اندازه‌ی کتاب، صفحه‌ی کتاب، تصویرهای جلد و آستر بدرقه در کتاب‌های نام‌برده بررسی شدند.

آثار کلاسیک ادبیات کودک به عنوان برگزیده‌ای از آثار جهان و کتاب‌های مرغک با توجه به آفرینش‌های تصویری نوین‌شان مورد توجه این پژوهش قرار گرفتند. روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی است.

نتایج به‌دست آمده در این پژوهش نشان داد که توجه بایسته به پاراتکست‌های تصویری در کتاب‌های مرغک، توانسته آن‌ها را در این زمینه در کنار آثار کلاسیک ادبیات کودک و گاهی برتر از آن‌ها قرار دهد و در نتیجه به بالارفتن کیفی کارنامه‌ی تصویرگری کتاب‌های کودک ایران بینجامد. نتایج توصیفی پژوهش با توجه به زمان انتشار دو گروه کتاب در پایان مرور و بررسی شده است.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری کتاب کودک، پاراتکست‌های تصویری، تصویر روی جلد، عنوان، آستر بدرقه، کتاب‌های مرغک، کلاسیک‌های ادبیات کودک.

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

^۲ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

پژوهشی در زمینه‌ی بر خورداری از زبانی جهانی با حفظ هویت ملی در تصویرگری کتاب‌های کودک

سمانه قاسمی^۱

گلبو مهاجر^۲

زندگی معاصر کمابیش زیر تأثیر فرآیند پیچیده‌ی جهانی‌شدن قرار دارد و چنین تأثیری در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و هنری چشمگیر است. تفکر جهانی‌شدن یا به نوعی جهانی‌اندیشیدن از دیرباز اندیشه‌ی هرفیلسوف، اندیشمند و هنرمندی بوده‌است تا بتواند مرزهای محدودکننده‌ی جغرافیایی و فرهنگی را پشت سر بگذارد؛ از سوی دیگر، بسیاری بر این باورند که فرآیند جهانی‌سازی با دگرگون کردن چارچوب‌های سنتی همراه‌است و چنین تغییری سبب می‌شود که هویت هر ملت و قومی به‌ویژه خرده‌فرهنگ‌ها زیر سلطه و تأثیر یکسان‌سازی متزلزل گردد. در فرآیند جهانی‌شدن، ویژگی‌های جغرافیایی که بر فرهنگ، اقتصاد و هنر هر جامعه‌ای تأثیر می‌گذارد، کم‌رنگ می‌شود.

جامعه‌شناسان و به‌ویژه مردم‌شناسان بر این باورند که مکان و سرزمینی که یک ملت در آن زیست می‌کند، بر شیوه‌ی هویت‌سازی افراد آن مرزوبوم تأثیر بسیار دارد و در واقع احساس هویت‌داشتن، زمانی ایجاد می‌شود که فرد خود را به گروه یا جمعی متعلق بداند. در جهانی که هر لحظه در حال تغییر است، در صورتی که ارزش‌های سنتی نتوانند با روش‌های نوین به نسل جدید منتقل شوند، آرام‌آرام به فراموشی سپرده‌شده، به‌حاشیه رانده می‌شوند. در این میان، برخی از صاحب‌نظران تسلیم‌شدن محض در برابر فشارهای ناشی از یکسان‌سازی اندیشه‌ها را، سبب ایجاد خسارت‌های بسیار در عرصه‌ی فرهنگی می‌دانند.

در چنین کشمکش فراگیری که کمابیش بر تمام جنبه‌های زندگی بشر سایه‌افکنده‌است، هنر، ادبیات و نیز ادبیات کودک از این تأثیرها مصون نیستند. بر خورداری از درکی جهانی و در مقابل آن حفظ هویت ملی به یک تضاد مبدل‌شده‌است که ذهن دست‌اندرکاران ادبیات کودک و از آن جمله تصویرگران را به خود مشغول می‌نماید.

تصویرگران ایرانی در دهه‌ی ۷۰ تلاش می‌کردند تا آثارشان بیشتر با استفاده از عناصر بومی به فرهنگ ایرانی نزدیک‌شود، حال آن‌که تصویرگران نسل حاضر با تأثیر از پدیده‌ی جهانی‌شدن، در پی شناخت این

^۱ . کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

^۲ . کارشناسی‌ارشد کتابداری، دانشگاه شیراز

گرایش‌ها برای ورود به عرصه‌ی بازارهای جهانی هستند. بدیهی‌است الزام تصویرگران ایرانی به توجه به هر دو پدیده‌ی این تضاد بسیار مهم و ضروری‌است.

بر اساس این انگاره و نیز با توجه به موضوع برخورداری از اصالت و سهم تأثیرگذار هنرمند تصویرگر در ادبیات کشور خویش و نیز ادبیات جهان، تأمل بر این دو مفهوم به ظاهر متفاوت، از معیارهای اصلی جایزه‌ی معتبری چون هانس کریستین آندرسن است؛ بنابراین در این جا سه پرسش بنیادی زیر مطرح می‌شود:

- تصویرگران ایرانی ضمن توجه به مفاهیم جهانی، چگونه هویت ملی خویش را حفظ کنند؟

- تصویرگران ایرانی در پاسخ به لزوم ارایه‌ی تصویرهایی با زبان قابل‌درک برای کودکان ایرانی، چگونه با زبانی جهانی سخن گویند؟

- در راستای تصویرسازی بومی‌کتاب‌های کودکان، چه معیارها و شاخص‌هایی باید مورد توجه تصویرگران ایرانی قرارگیرد تا آن که به زبان جهانی نزدیک‌تر باشد؟

در این پژوهش کیفی کوشش شده‌است تا به روش تحلیل محتوا، آثار نورالدین زرین‌کلک، تصویرگر نامدار ایرانی و نیز پیتر سیس، تصویرگر برجسته‌ی چک و برنده‌ی جایزه‌ی تصویرگری آندرسن در ۲۰۱۲، بررسی شود تا پاسخ پرسش‌های مطرح‌شده را از میان تصویرهای کتاب‌های تصویری این دو هنرمند برجسته به‌دست‌آورد؛ به‌نظر می‌رسد بتوان پاسخ‌هایی مناسب و درخور برای برون‌رفت از این تضاد یافت.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری کتاب کودکان، جهانی‌شدن، حفظ هویت ملی، نورالدین زرین‌کلک، پیتر سیس.

بررسی عناصر روایت دیداری برطبق نظر نیکولایوا در کتاب سفر به سرزمین وحشی‌ها، (چهارمین اثر برگزیده‌ی کلاسیک ادبیات کودک و نوجوان)

مرجان کامیاب^۱

در داستان‌های کودکان و به‌ویژه برای گروه‌های سنی الف و ب، استفاده از روایت دیداری یا همان تصاویر، یکی از ارکان بسیار مهم کتاب است که در کنار متن و بسیار مهم‌تر از آن با کودک سخن می‌گوید؛ زیرا کودک با حافظه‌ی بصری خود بهتر با تصاویر ارتباط برقرار می‌کند تا متن. تصاویر موفق، خلاقیت کودکان را رشد می‌دهند و کودک نسبت به نقاشی، تصویر، هنر و به‌طور کلی زیبایی حساس می‌شود. اهمیت استفاده از روایت دیداری در کتاب کودک به حدی است که دستاورد تصویرگری در عین پیوستگی دائمی با متن، می‌تواند به‌طور مستقل نیز داوری شود؛ زیرا تصویرگری از نظر هنری و در کنار طراحی گرافیک، یکی از دو بخش هنرمندانه‌ی کتاب کودک را تشکیل می‌دهد. داستان سفر به سرزمین وحشی‌ها اثر موريس سنداک، اثر مورد بررسی این مقاله است. علت انتخاب این اثر برای بررسی عناصر روایت تصویر این است که سفر به سرزمین وحشی‌ها چهارمین اثر برگزیده‌ی کلاسیک از سوی پیترو هانت منتقد برجسته‌ی ادبیات کودک جهان است و به‌جز این شاید از معدود کارهایی باشد که از سوی طیف گوناگون منتقدان مورد پذیرش و تأویل قرار گرفته‌است.

این پژوهش درصدد است تا ارتباط تصاویر با متن و سایر عناصر روایت دیداری از جمله کیفیت، شخصیت‌پردازی، زمان، عنوان و دگرگونی را طبق نظریه‌ی ماریا نیکولایوا (آن‌گونه که در کتاب دیگرخوانی- های ناگزیر (۱۳۸۷) آمده) در اثر یادشده بررسی کند و پیام‌هایی را که آفریننده‌ی این اثر کوشیده‌است از طریق عناصر روایت تصویر به خواننده منتقل کند، آشکار نماید. به‌جز نتایج مربوط به عناصر روایت دیداری، نتیجه‌ی بررسی‌ها نشان‌داد که تصاویر در این کتاب نه تنها متن را جذاب‌تر می‌کنند و به درک بهتر کودک یاری می‌رسانند؛ بلکه هوشیاری کودک را در پیدا کردن ارتباط متن و تصویر بالاتر می‌برند. در این کتاب زبان متن با کمک تصاویر است که داستان را تعریف می‌کند و حذف هر کدام باعث ناقص و بی‌معنی شدن دیگری می‌شود، اما تصویر بسیار موفق‌تر عمل می‌کند و جلوتر از متن به‌پیش می‌رود.

کلیدواژه‌ها: سفر به سرزمین وحشی‌ها، ماریا نیکولایوا، تصویرگری، روایت دیداری، رابطه‌ی متن و تصویر.

^۱ . کارشناس ارشد ادبیات کودک و نوجوان، دانشگاه شیراز

بررسی گرایش دانش‌آموزان پایه‌ی دوم ابتدایی به کتاب‌های داستانی تصویری

نسترن گرگی^۱

الهه شهسواری

تصویر یکی از ابزارهای مناسب برای انتقال پیام است. در کتاب‌های تصویری هرچه سن مخاطب کمتر باشد، تصویر سهم بیشتری دارد. کودکان در دنیای تصویر غرق می‌شوند و در آن به اکتشاف می‌پردازند؛ پس باید تمایلات هر گروه سنی را بشناسیم و متناسب با آن‌ها به اغنای نیازهای آن‌ها پردازیم.

هدف از پژوهش حاضر، بررسی چگونگی گرایش دانش‌آموزان پایه‌ی دوم ابتدایی به کتاب‌های تصویری است و این که کودکان این گروه سنی به چه نوع داستان و چه نوع تصویری تمایل بیشتری نشان می‌دهند. در این تحقیق از هشت کتاب داستانی که با انواع مختلف تعامل متن و تصویر به نگارش درآمده بود، استفاده شد. شصت‌نفر از دانش‌آموزان این گروه سنی به عنوان نمونه انتخاب شدند و به صورت مصاحبه‌ای و تک‌نفره کتاب‌ها در اختیار آنان قرار گرفت و از هریک از آنان خواسته شد کتاب‌های مورد علاقه‌شان را به ترتیب اولویت و با ذکر دلیل نشان‌دهند که بیشتر کودکان به کتاب‌هایی با تصاویر رنگی، بازاری و قرینه‌ای تمایل داشتند. نتایج با توجه به ویژگی‌های کتاب و مخاطب، بررسی شد.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های داستانی تصویری، دانش‌آموزان پایه‌ی دوم ابتدایی، کتاب‌های گسترشی، کتاب‌های قرینه‌ای.

---

^۱ . دانشگاه شیراز

بررسی و تحلیل داستان بازنویسی شده‌ی طوطی و بقال از مهدی عزتی (بر اساس داستان مولانا)

سودابه لطفی نژاد جلالی^۱

آشنایی با ادبیات کهن، روایت دوباره و خلق شخصیت‌های جدید و فضاآفرینی مناسب در هنگام رویارویی با حوادث، بیان تصاویر ذهنی خلاق، به کارگیری زبان عاطفی، صحنه‌سازی مناسب، رعایت قوانین نگارشی و دستوری، توجه به گروه سنی کودکان و دایره واژگانی آن‌ها و... در هنگام پردازش داستان، موجب‌گردید تا این کتاب در سال ۱۳۸۹ از طرف شورای کتاب کودک به عنوان یکی از آثار برگزیده خلاق معرفی گردد. بنابراین نگارنده بر آن است تا با بررسی و تحلیل محتوایی تصاویر و عناصر داستانی کتاب *طوطی و بقال*، میزان وفاداری یا عدم وفاداری بازنویس را با متن اصلی بیان کند، تا از این رهگذر زمینه را برای آشنایی نویسندگان و محققان به شیوه‌ی صحیح بازنویسی‌های خلاق فراهم آورد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که این داستان، فقط در درون مایه و پیام با متن اصلی هم‌خوانی دارد و در دیگر موارد از جمله زاویه‌ی دید، شخصیت و شخصیت‌پردازی، طرح، لحن، زبان، شکل و صحنه، با متن اصلی هم‌خوانی ندارد. حضور تصاویر زیبا و جذاب در این اثر، به حدی است که می‌تواند به تنهایی و حتی بدون متن نیز به عنوان یک کتاب تصویری خوب مورد استفاده قرار گیرد؛ که در این مقاله به طور مفصل به آن‌ها خواهیم پرداخت.

کلیدواژه‌ها: بازنویسی خلاق، طرح، صحنه، شخصیت و شخصیت‌پردازی.

---

^۱ . کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

رستم، تصویری متناقض

مریم محمدخانی^۱

بازنویسی و بازآفرینی متون کلاسیک ادبیات فارسی یکی از راه‌های مهم آشنایی مخاطبان کودک و نوجوان با فرهنگ ایران زمین به‌شمار می‌آید. در این میان شاهنامه‌ی فردوسی از آثار مهمی است که داستان‌های آن همواره مورد توجه دست‌اندرکاران ادبیات کودک و نوجوان برای بازنویسی و بازآفرینی بوده‌است.

این مقاله قصد دارد به جست‌وجوی چهره‌ی رستم در تصویرگری‌هایی که از این پهلوان برای کودکان و نوجوانان ارائه شده، بپردازد. آن‌چه فردوسی در شاهنامه از رستم ارائه می‌دهد، گاه از این پهلوان موجودی متناقض می‌سازد.

آیا این تصویر با چهره‌هایی که از رستم در تصویرگری‌های شاهنامه برای کودکان و نوجوانان ارائه شده منطبق است؟ آیا تصویرگران توانسته‌اند چهره‌ای منطبق با شاهنامه از این پهلوان ارائه دهند که بتواند بازتاب دهنده‌ی تلقی مردم ایران از رستم باشد؟ به نظر می‌رسد در طول زمان تصویری که از این پهلوان ارائه شده با الگوهای غربی مثل هرکول در هم آمیخته و نشانه‌هایی از قهرمان‌های غربی را به این تصویرگری‌ها وارد کرده‌است.

این مقاله با بررسی تصویر رستم در تصویرگری‌های شاهنامه در طول زمان، در جست‌وجوی چهره‌ای است که بیش‌ترین هماهنگی را با رستم شاهنامه داشته، نمایان‌گر شخصیت واقعی او باشد.

کلیدواژه‌ها: شاهنامه، رستم، تصویر رستم، هرکول.

---

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران

شخصیت‌پردازی و صحنه‌پردازی به روایت تصویر در آثار اقتباسی از مثنوی برای کودکان و نوجوانان

پروین مرتضایی^۱

نویسنده با چینش واژه‌ها در کنار یکدیگر، داستان‌هایی زیبا خلق می‌کند، اما هنرمند با قراردادن عناصر دیداری در کنار یکدیگر، تصویرهایی می‌آفریند که متن را کامل می‌کند. این تصاویر به اندازه‌ی متن یا حتی بیشتر از متن ارزش دارند. در آثار اقتباسی از مثنوی نیز عناصر دیداری خط، رنگ، شکل و بافت در پیوند با یکدیگر تصویرهایی آفریده‌اند که متن داستان را کامل کرده، در شخصیت‌پردازی و توصیف فضای داستان، نویسنده را همراهی کرده‌اند. در شخصیت‌پردازی و صحنه‌پردازی به روایت تصویر، پرسش‌هایی مطرح شده است که مهم‌ترین آن‌ها به قرار زیر است:

- آیا در طراحی شخصیت‌ها، تمامی حالات و حرکات آن‌ها، روان و متناسب با متن طراحی شده‌اند؟

- آیا شخصیت‌های خل شده با آن‌چه از متن درک می‌شود، هم‌خوانی دارند؟

- آیا طراحی شخصیت‌ها در طول داستان یک‌دست و یکسان است؟

- آیا فضای تصاویر همان حال و هوای داستان را القا می‌کند؟

در پاسخ به این پرسش‌ها و بررسی نقش و گونه‌ی تصاویر به کار رفته در این آثار، به چهار گروه از تصاویر دست یافته‌ایم، تصاویر زینتی، تصاویر گسترشی، تصاویر قرینه‌ای و تصاویر متضاد. تصاویر زینتی بیش از دیگر تصاویر در این آثار کاربرد داشته و تصاویر گسترشی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. بررسی گونه‌ی طرح و رنگ‌آمیزی تصاویر و میزان سفیدخوانی ایجاد شده در این تصاویر از دیگر کوشش‌های این پژوهش است.

کلیدواژه‌ها: آثار اقتباسی از مثنوی، تصاویر زینتی، تصاویر قرینه‌ای، تصاویر متضاد، تصاویر گسترشی، صحنه‌پردازی، شخصیت‌پردازی.

^۱ . دکتری زبان و ادبیات فارسی

بررسی تطبیقی شخصیت و شخصیت‌پردازی در دو داستان تصویری منتخب ایرانی و خارجی: کفش‌های هیپا و شیپا و گوریل (بر پایه‌ی نظریه‌ی ماریا نیکولایوا و کارول اسکات)

ملیحه مصلح^۱

فریبا خوشبخت^۲

پژوهش حاضر بر آن است که از نگاه ماریا نیکولایوا و کارول اسکات، دو صاحب‌نظر برجسته در زمینه‌ی کتاب‌های تصویری، چگونگی و کارکرد شخصیت و شخصیت‌پردازی را در دو داستان تصویری ایرانی و خارجی، مقایسه و واکاوی کند و برجستگی‌ها و کاستی‌های آثار را نشان دهد.

بررسی‌ها نشان داد، نه تنها پژوهشگران، بلکه صاحب‌نظرانی که در زمینه‌ی روایت و عناصر داستان در داستان‌های تصویری فعالیت داشته‌اند، آن‌گونه که باید، به این مهم نپرداخته‌اند و در این زمینه، پژوهش‌هایی بسیار اندک، بدون تکیه بر تئوری‌های مهم و توجه لازم به تصویر، انجام گرفته‌است. هم‌چنین هیچ پژوهشی یافت نشد که نمونه‌های این نوشتار را بررسی کرده‌باشد.

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی است که با روش تحلیل محتوای قیاسی انجام گرفته است. نمونه‌ی این پژوهش، کفش‌های هیپا و شیپا و گوریل است که با روشی هدفمند و از میان کتاب‌های داستانی - تصویری برگزیده‌ی ایرانی و خارجی انتخاب شده‌اند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که هر دو اثر، آگاهانه بر کودک و خواسته‌های او تمرکز دارند، اما حاصل کار یکسان نشده‌است. در کفش‌های هیپا و شیپا، کودکان موجوداتی فعال، پرسش‌گر و یگانه هستند که با اراده‌ای حاصل از پشت‌کار و روحیه‌ی خودگردانی، به احساسات و خواسته‌هایشان پاسخ می‌دهند؛ به رشد و پویایی می‌رسند و زمینه‌ی پویایی و تغییر نگرش بزرگ‌ترها را نیز فراهم می‌آورند، اما کودک داستانی گوریل، در عمل، هیچ حرکت و کنشی برای تغییر شرایط ناهم‌سو با احساسات و خواسته‌هایش ندارد. هم‌چنین در کفش‌های هیپا و شیپا، پویایی شخصیت‌ها، حساب شده و هماهنگ با منطق داستان است، اما در گوریل این‌گونه نیست. از نگاهی دیگر، شگردها و مؤلفه‌های تصویری، در شخصیت‌پردازی داستان گوریل، متنوع و نیرومندتر است و تصویر، نقش پررنگ و برجسته‌تری در پردازش جنبه‌های وجودی شخصیت‌ها دارد.

کلیدواژه‌ها: شخصیت، شخصیت‌پردازی، متن، تصویر، کتاب‌های داستانی تصویری، ماریا نیکولایوا و کارول اسکات.

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک و نوجوان، دانشگاه شیراز

^۲ . استادیار بخش علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز

تحلیل محتوا و نقد ادبی در ادبیات کودکان: خواهران غریب یا قریب^۱؟

لیلا مکتبی فرد^۲

تحلیل محتوا و نقد ادبی از جمله پرکاربردترین روش‌ها و رویکردها در پژوهش‌های ادبیات و به طور خاص ادبیات کودک است. نکته‌ی خاص درخصوص پژوهش‌هایی که در چارچوب ادبیات کودک و با روش تحلیل محتوا انجام می‌شوند، وجه ادبی متون مورد بررسی است که آن را از پژوهش‌های مشابه در سایر رشته‌ها برای مثال علوم اجتماعی و... متمایز می‌سازد. در حقیقت آنچه به این نوع از پژوهش در ادبیات اصالت می‌دهد نه تحلیل‌های کمی و بسامدگیری از واژه‌ها، که تحلیل‌های کیفی استوار بر نقدها و نظریه‌های ادبی است. از سوی دیگر نقد ادبی به عنوان یک رویکرد پژوهشی به تنهایی ممکن است با برخی نظرها یا ایده‌های شخصی و غیرکارشناسانه آمیخته‌شود و آنچه می‌تواند این نوع از تحلیل را روش‌مند و علمی‌کند، استفاده از چارچوبی روش‌شناختی مانند تحلیل محتوا است. به نظر می‌رسد در بسیاری از پژوهش‌های ادبیات کودک در حال حاضر یک نوع آمیختگی و در عین حال بیگانگی میان این دو مقوله وجود دارد. اگر تحلیل محتوا به مفهوم کلاسیک آن را که شامل یک سلسله محاسبات کمی و یک تحلیل نهایی بر اساس این محاسبات است، در یک سر طیف و نقد ادبی را به عنوان یک سلسله تحلیل‌ها و برداشتها از یک متن ادبی به شکلی آزاد و بی‌قید (واکنش پیش از بررسی) در سر دیگر طیف فرض کنیم، این مقاله بر آن است که جایگاه پژوهشی روش‌مند در چارچوب‌های تحلیل محتوا را با استفاده از نظریه‌ها و اصول نقد ادبی، به عنوان منابعی برای غنای بیشتر این رویکرد یا روش پژوهشی، بررسی کند.

نکته‌ی مورد تأکید در این مقاله استناد به برخی از پژوهش‌های خارجی و داخلی در حوزه‌ی ادبیات کودکان برای روشن‌تر کردن وجوه این مقوله است. این پژوهش‌ها از میان متون پژوهشی موجود در کتابخانه‌ی بین‌المللی کودکان مونیخ (به عنوان نمونه‌های خارجی) و مقالات منتشر شده در پنج شماره‌ی مجله‌ی مطالعات ادبیات کودک (به عنوان نمونه‌های داخلی) انتخاب می‌شوند.

^۱ . اشاره‌ای به رمان خواهران غریب. نوشته‌ی اریش کسترن، ترجمه‌ی علی پاک‌بین. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۵۶

^۲ . استادیار دانشگاه خوارزمی تهران

بررسی ترجیح کودکان در گزینش کتاب‌ها با تأکید بر نقش تصویر و تأثیر واسطه‌ها در این میان

فرناز ملکی^۱

با توجه به تولید زیاد و متفاوت خواندنی‌های کودکان، فرآیند جذب آنان برای خرید و خواندن این کتاب‌ها اهمیت زیادی پیدا می‌کند. عوامل زیادی در جذب کودک به سوی کتاب تأثیر می‌گذارند که از جمله‌ی این عوامل، تصاویر کتاب‌ها هستند که در بسیاری مواقع تحت تأثیر خواسته‌ی دست‌اندرکاران تهیه‌ی کتاب‌های کودک و برای رسیدن به فروش بیشتر قرار می‌گیرند و در نهایت واسطه‌ها هستند که سعی در هدایت کودکان به سوی کتاب‌های مورد نظرشان دارند.

پژوهش حاضر سعی دارد به بررسی تأثیر تصاویر کتاب‌ها در فرآیند جذب کودکان، عوامل مؤثر در انتخاب این تصاویر و همچنین نقش واسطه‌ها در انتخاب‌های کودکان بپردازد؛ علاوه بر این، سن و جنسیت به‌عنوان دو عامل تأثیرگذار در این روند بررسی شده‌اند. در پایان نیز به آسیب‌شناسی نقش واسطه‌ها در گزینش تصاویر و جذب کودکان پرداخته می‌شود.

روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، میدانی و با استفاده از پرسش‌نامه‌ها انجام شده‌است.

کلیدواژه‌ها: کودک، کتاب کودک، تصویر، سن، جنسیت.

---

^۱ . دانشجوی کارشناسی‌ارشد ادبیات کودک، دانشگاه شیراز

نقد تطبیقی تصویرهای کتاب ریاضی اول ابتدایی ایران و برخی از کشورهای عربی

آزاده منتظری^۱

مقطع اول ابتدایی از پایه‌ای‌ترین و حساس‌ترین مراحل تعلیم و تربیت به شمار می‌آید که بخش قابل توجهی از ساختار روانی و اجتماعی انسان در این دوره شکل می‌گیرد.

ریاضی از جمله دروسی است که غالباً سختی، عدم جذابیت و ناکارآمدی در زندگی روزمره را به ذهن‌ها متبادر می‌سازد؛ به ویژه برای دانش‌آموز اول دبستانی که از دیروز بازی و سرگرمی و کودکی، به امروز درس و تلاش و جدیت گام نهاده است؛ پس آیا بهتر نیست آموختن را با بهره‌مندی از تصاویری دلنشین و روح‌نواز برای او شیرین و گوارا سازیم، که در پایه ابتدایی، تصاویر نخستین دریچه‌ای هستند که به روی دانش‌آموز گشوده می‌شوند؟

این پژوهش بر آن است تا با روشی توصیفی تحلیلی، تصاویر کتاب ریاضی اول ابتدایی که در مهرماه سال ۱۳۹۰ با تغییری کلی و فراگیر تهیه و تدوین شده‌اند؛ به ویژه لوحه‌های تصویری این کتاب که در حدود ۲۴ عدد تصویر می‌باشد، مورد نقد و بررسی قرار دهد و ضمن ارایه و تحلیل نمونه‌هایی از تصاویر ریاضیات اول ابتدایی برخی از کشورهای عربی، ایده‌هایی نوین برای جذاب‌تر، زیباتر و کاربردی‌تر شدن درس ریاضی در راستای ترویج فرهنگ ایرانی - اسلامی در قالب تصاویری پویا و هدفمند ارایه‌دهد.

کلیدواژه‌ها: نقد تطبیقی، تصویرهای کتاب درسی، ریاضی اول ابتدایی.

^۱ . دکترای زبان و ادبیات عرب از دانشگاه اصفهان و هیأت علمی دانشگاه قم

بررسی طراحی زاویه دید و تأثیر آن در تولید تصاویر خلاقانه‌ی داستانی

مریم مهرورز^۱

در سال‌های اخیر گرایش به تولید کتاب‌های مصور داستانی در کشورمان، باعث وجود طیف وسیع و متنوعی از آثار تصویری در سبک‌ها و کیفیت‌های متفاوت شده است. در این میان تصویری ماندگار و اثرگذار است که فضایی خلاقانه‌تر داشته باشد، یا با نگاهی بدیع، دنیایی تازه را به مخاطب خود هدیه کند. گزینش زوایای دید متنوع و نامتعارف در تصویر برای بیان داستان، از تمهیداتی است که به ایجاد فضایی جدید و تخیلی در روایت تصویری منجر می‌شود و آن را به اثری منحصر به فرد تبدیل می‌کند.

در مقاله‌ی پیش‌رو به توصیف و بررسی طراحی زاویه‌ی دید در کتاب‌های داستانی چاپ‌شده در سال‌های اخیر می‌پردازیم و سپس میزان تأثیر و موفقیت هر تصویر را با توجه به متن و مخاطب در شکل‌گیری فضایی خلاق و جذاب ارزیابی خواهیم کرد. نتیجه‌ی این بررسی نشان از کم‌اهمیتی یا نپرداختن به این مسأله در طراحی تصویرسازی امروز دارد. در بیشتر آثار با فضاها و زوایای تکراری و خسته‌کننده روبه‌رو هستیم. راهکاری که با توجه کافی به آن، نگاه تصویرگر در ساخت و پرداخت تصویر گسترده‌تر می‌شود و در نهایت به گشودگی افق دید مخاطبان و به پرواز درآمدن تخیلات آنان منجر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: تصویرسازی، طراحی، خلاقیت، زاویه‌ی دید، کتاب مصور.

---

^۱ . کارشناس ارتباط تصویری

تصویرسازی کتاب کودک: تصویرگر یا کودک!

ترانه نایینی^۱

تصویرسازی برای کتاب‌های کودک روشی تکمیلی است، کمکی است برای درک بهتر کودک از متن و راهی است برای جلب نظر و اشتیاق کودک به کتاب و مطالعه. محور، کودک است، اما نتیجه‌ی بررسی تصاویر تعداد قابل‌توجهی از کتاب‌های منتشرشده در سال‌های اخیر، نشان از بی‌توجهی تصویرگران به نیازهای حسی و عاطفی کودک، قدرت درک و تفکر کودک، دنیای کودکی و مقتضیات آن و سلیقه و خواست کودک دارد.

تصاویری که هدف از آفرینش آن‌ها نه ارتقای ادبیات کودک و سواد بصری اوست و نه تشویق کودک به کتاب‌خوانی، تنها برای قدرت‌نمایی تکنیکی تصویرگر و بدون توجه به مخاطب (کودک) خلق شده‌اند. در این پژوهش نخست با در نظر گرفتن معیارهای صحیح نقد و ارزیابی تصویر، دو نمونه‌ی متفاوت که در یکی مخاطب و خواسته‌های او به درستی در نظر گرفته شده و در دیگری ارتباط درستی با نیازها و توانمندی‌های مخاطب برقرار نشده‌است، انتخاب و مورد بررسی قرار می‌گیرند.

در مرحله‌ی بعد، با روش کار میدانی و تهیه‌ی پرسش‌نامه‌ای حاوی پرسش‌های از پیش تعیین شده، بازخورد کودک به این دو نمونه مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: کودک، تصویرسازی، مخاطب‌شناسی، تصویرگر.

---

^۱ . کارشناس هنر، تصویرساز

نقدی بر تصاویر کتاب فارسی دبستان از دیدگاه اصول تصویرگری

دکتر محمدرضا نجاریان^۱

معصومه وطن‌پرست^۲

فرزانه مردانی^۳

هدف از تصویرسازی در کتب درسی، جذب کودک و خوب فهماندن مطلب به اوست که عامل بسیار مؤثری برای فهم و یادگیری است. هنر تصویرگری به گزینش و به‌کارگیری تصاویر توضیح‌دهنده و توصیف‌کننده برای بیان مفاهیم اشاره می‌کند. آگاهی تصویرگران از معیارها و اصول تصویرگری به بهبود کیفیت تصاویر آموزشی کمک می‌کند. برای تولید یک تصویر مناسب، رعایت اصول و معیارهای گوناگون همچون سادگی، پیوستگی، برجسته‌سازی موضوع، توازن بین زمینه و موضوع، خیال‌برانگیزی، برانگیختن ذوق هنری در فراگیران و... ضروری به نظر می‌رسد که همه‌ی این معیارها از نظریه‌های متعدد در زمینه‌های هنری، ارتباطاتی، روان‌شناسی، آموزشی و محیطی و اجتماعی هستند. توجه به این اصول و رعایت آن‌ها در تألیف کتب درسی منجر می‌شود که تصویر در راستای ارتقای متن در کنار آن قرار گیرد.

در کتاب اول دبستان، درس «مبارزه با ظلم و بدی» تصویر پیامبر در کنار غار حرا، پر از رنگ‌های سرد تلفیقی از رنگ‌های آبی، بنفش نشان داده شده است که این رنگ‌ها، منفی و غیرمتجاوز، دوری‌گزین، کناره‌گیر، آرام و ساکن هستند و احساس کودک را به خود جلب نمی‌کنند و طیف نوری رنگ آبی از جمله طیف نورهایی است که کودک را در این دوره سنی کمتر جذب می‌کند. کتاب سال چهارم درس «با هم بخوانیم»، علم و هنر، تصویر دانشمند از جذابیت کافی برخوردار نیست، اصل تعادل به خوبی رعایت نشده است. در درس «کوچ پرستوها»، ابرهای آسمان آبی و سبز هستند که با واقعیت متفاوت است. «درس باران» کلاس چهارم، اصل رابطه تصویر یا معیارهای اندازه‌گیری رعایت نشده جزئیات تصویر و زمینه بسیار زیاد است؛ ولی کودک ده‌ساله داخل تصویر به دشواری به چشم می‌آید. در درس رنج و گنج سال چهارم دبستان، شیوه‌ی زندگی روستایی با پوشش مناسب آن منطقه به همراه کشاورزی سنتی به‌درستی به تصویر کشیده شده است، اما تصویر درختان با رنگ صورتی، ناهنجاری ایجاد کرده است.

هدف اصلی نگارندگان در این مقاله، بررسی کتاب‌های فارسی دبستان از دیدگاه ملاک‌ها و اصول تصویرگری و آشکار ساختن نکات ضعف و قوت موجود با آرایه‌ی آمار خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: کودک و نوجوان، کتاب فارسی دبستان، تصویر و یادگیری، اصول تصویرگری.

^۱ . استاد یار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه یزد

^۲ . دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه یزد

^۳ . دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه یزد

تحلیل قصه‌های کودکان بر پایه‌ی نظریه‌ی پدیدارشناسی خواندن «رومن اینگاردن»

دکترعلیرضا نیکویی^۱

سارا شیخ‌الاسلامی^۲

در نظر هوسرل، آگاهی، حیث التفاتی دارد یعنی آگاهی، همیشه «از چیزی» و «به چیزی» است. التفاتی بودن آگاهی، بیانگر نوعی بازتاب و رؤیت درونی در آگاهی است که بنابر آن، ما نه به خود ابرّه، بلکه به «تجربه» آن دست می‌یابیم. کانون پدیدارشناسی، «تجربه/شهود» است؛ از این رو میان پدیدار و آگاهی، نوعی نسبت متقابل و همبستگی است. در این نگاه «اثر ادبی» نه یک ابرّه صرف، که یک پدیدار به حساب می‌آید.

اینگاردن شاگرد هوسرل بود و رساله‌ی خود را زیر نظر او فراهم کرد. او با بهره‌گیری از آراء هوسرل، «اصطلاح پدیدارشناسی خواندن» را برای شناخت خودِ متن، رها از موقعیت‌های ظهور آن به قصد راه یافتن به معانی جدید به کار برد. متن به مثابه امکانی بالقوه با التفات خواننده/مخاطب، شکل می‌یابد. فعالیت خلاقانه‌ی خواننده، با عنوان «فعالیت انضمامی‌سازی concretization» (با عناصر ممکن یا مُجاز)، «نقاط عدم قطعیت یا نامتعیین» را پُر می‌کند. این‌گونه عملاً مجال بازی خلاق واکنش خواننده فراهم می‌شود. وی گونه‌های مختلف خواندن (انفعالی/ لذت صرف/ سرگرمی/ خواندن فعال و پویا) را از هم متمایز می‌کند. فضاهای خالی متن، به دلیل ساخت چهار لایه، نوعی ساختار جذب را عرضه می‌کند. هرمتن به طور بالقوه، قابلیت‌های متعددی برای فعلیت یافتن دارد.

قصه‌های کودکان، گرچه از نظر «فرم، روایت، طرح و دیگر مؤلفه‌های داستانی، ساده تلقی می‌شوند، اما ویژگی‌هایی چون فشردگی الماس‌گون، کوچگری، انعطاف‌پذیری و لایه‌بندی‌های نامحسوس، مجال انواع قرائت‌ها را برای مخاطبان خود فراهم می‌کند و همه ساخت‌های وجودی کودک (احساس، تفکر، تخیل، تجربه، تفنّن و دغدغه-ها) را در نظر می‌گیرد.

در این تحقیق برآنیم تا با تحلیل قصه‌های کودکان، ظرفیت‌های قصه‌ها و کنش‌مندی کودک در «انضمامی-سازی» فضاهای خالی و سازوکارهای پدیدارشناسی خواندن را بازنماییم.

کلید واژه‌ها: قصه‌های کودکان، پدیدارشناسی خواندن، اینگاردن، انضمامی‌سازی، نقاط نامتعیین.

^۱ . عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان

^۲ . مدرس دانشگاه پیام نور

شخصیت‌پردازی از طریق تصویر در سبک‌های گوناگون تصویرگری

دکتر عبدالله ولی‌پور^۱

دکتر رقیه همتی^۲

تصویرسازی کتاب‌های کودکان، امروزه تحت تأثیر سبک‌های تصویری رایج در غرب می‌باشد. دیدگاه هنری هر هنرمند، بسته به نوع سبکی که از آن استفاده می‌کند، او را از سایر تصویرگران ممتاز می‌سازد. از آنجایی که روح داستان در شخصیت‌ها دمیده می‌شود، شخصیت‌پردازی از طریق تصویرگری برای ایجاد حس هم-ذات‌پنداری در مخاطبان کودک از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود. مکاتب و سبک‌های گوناگون از جمله رئالیسم، امپرسیونیسم، اکسپرسیونیسم و... هر کدام بسته به نوع نگاهشان به تصویر و میزان تأثیرگذاری آن در ذهن کودک مخاطب، به شیوه‌های مختلفی به شخصیت‌پردازی از طریق تصویر در کتاب‌های کودکان می‌پردازند که هر کدام در نوع خود قابل تأمل است.

نگارنده در این جستار بر آن است تا شیوه‌های مختلف شخصیت‌پردازی از طریق تصویرگری را در مکتب‌های مختلف تصویرگری، مورد تأمل قرار دهد و نکات مهم هر یک را با یافتن نمونه‌هایی در کتاب‌های تصویری تصویرگران ایرانی برای خوانندگان عزیز یادآوری کند.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری، شخصیت‌پردازی، رئالیسم، امپرسیونیسم و...

^۱ . استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور

^۲ . استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور

جایگاه تصویر در شعر طنز کودک و نوجوان در سه دهه‌ی اخیر

شهرزاد همت‌زاده^۱

حسین مسجدی^۲

تصویرسازی در آثار شعری کودک و نوجوان جزء جدایی‌ناپذیر کتاب‌های این گروه به شمار می‌رود و به عنوان عامل ارتباطی غیرکلامی از سویی می‌تواند موانع پیام‌رسانی را کاهش دهد و از سوی دیگر می‌تواند خود مانعی در درک مفاهیم به شمار آید. رسیدن به نقطه‌ی اشتراک میان ایماژ شعر و ایماژ تصویر، در آفرینش تصاویر شاعرانه نقش مهمی دارد. این مهم در شعر طنز کودک و نوجوان که پدیده‌ای نو و بدیع می‌باشد، به شیوه‌های متفاوتی جلوه نموده است.

در این مقاله، با بررسی هماهنگی یا عدم‌هماهنگی تصاویر با متن در انواع تکنیک‌ها و شیوه‌های طنز در شعر کودک و نوجوان با ذکر نمونه‌هایی از شعر هرگروه، نشان می‌دهیم که بهره‌ی شعر کودک از طنز، بیشتر جنبه‌ی فکاهی آن است و از نظر محتوا ضعیف به نظر می‌رسد؛ بنابراین تصاویر، بیشتر در تایید تکنیک‌های زبانی طنز به کار رفته و همزیستی خوبی با تصاویر انتزاعی شاعر دارد، ولی در شعر طنز نوجوان به دلیل نزدیک بودن به طنز معیار، ضمن بهره‌گیری از تکنیک‌های طنز، تصاویر نیز در درک مفاهیم، نقش عمده‌ای را ایفا می‌کنند و این در حالی است که تصویرگران شعر طنز نوجوان، به‌خصوص در طنزهای موقعیت و شخصیت، در حیطه‌ی محتوا نتوانسته‌اند با شاعر همخوانی داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: شعر کودک و نوجوان، شعر طنز، تصویر.

---

^۱ . کارشناس ارشد ادبیات

^۲ . دانشیار ادبیات دانشگاه اصفهان